
Zat van het leven zonder huis

Een kwalitatief onderzoek naar het stabilisatieproces van voormalig thuisloze jongeren.



Eerste lezer: prof. dr. J. Burgers
Tweede lezer: dr. T. Veld
Ympkje Albeda
337083
3-12-2010

INHOUDSOPGAVE

Woord vooraf	4
Samenvatting	5
1. Inleiding	6
2. De (problemen in de) hulpverlening aan zwerfjongeren	8
2.1 Gaten in de zorgketen	8
2.2 Jongeren met zwaardere problematiek	9
2.3 Aard en omvang zwerfjongeren met een zwaardere problematiek	9
2.4 Van lichte tot zware opvang	11
2.5 Moeizame doorstroom van jeugdzorg naar volwassen zorg	12
2.6 Beperkte motivatie bij jongeren	12
2.7 Belangrijke rol van de hulpverlener	13
3. Naar huis	15
3.1 Omgevingsfactoren	15
3.2 Persoonsgebonden factoren	18
3.3 Analytisch onderscheid	21
3.4 Randvoorwaarden voor het realiseren van een omslag	22
3.5 Onderzoeksvraag	23
4. Methodologische verantwoording	25
4.1 Doelstelling	25
4.2 Onderzoeksopzet	25
4.3 Selectie van de respondenten	26
4.4 De interviews en de respondenten	30
4.5 Validiteit	31
4.6 Analyseproces	33
5. Analyse	34
5.1 Inleiding	34
5.2 Zwaardere problematiek in meer of mindere mate onder controle	40
5.3 Sociale relaties	50
5.4 Verstoorde balans tussen draagkracht en draaglast heeft een positieve invloed	59
5.5 Zelfbeeld	62
5.6 Hulpverlening	65
5.7 Dagbesteding	77
5.8 Doel/houvast	79
5.9 Overige leefgebieden	81
5.10 Waarom lukt het de één wel om stabiliteit te vinden en de ander niet?	85

6. Tot besluit	87
6.1 Conclusie	87
6.2 Wetenschappelijke reflectie	88
6.3 Aanbevelingen voor beleid	88
7. Literatuur	90
8. Bijlagen	93
8.1 Topiclijst 1	93
8.2 Topiclijst 2	94
8.3 Topiclijst hulpverlener	97
8.4 Benaderde instellingen	98
8.5 Flyer	100
8.6 Respondenten	101

WOORD VOORAF

Dit onderzoek is gedaan in het kader van de afronding van mijn master opleiding sociologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Na 4,5 jaar studie, waarvan 3 in Amsterdam en 1,5 in Rotterdam is mijn studie afgerond. Ik vind dit niet alleen erg leuk, maar ook jammer. Altijd heb ik deze studie namelijk met veel plezier gevolgd. Verschillende docenten hebben hun passie voor de sociologie op mij overgebracht aan het begin van mijn studie, zoals Kees Schuyt dit deed in zijn colleges wetenschapsfilosofie en sociologie van het beleid. Toen het einde van mijn studie naderde heb ik dit enthousiasme vastgehouden, zo ook bij mijn scriptie die voor u ligt. Een aantal mensen ben ik voor mijn scriptie dank verschuldigd. Om te beginnen wil ik alle jongeren die mee hebben gewerkt bedanken voor de openhartige en aangename gesprekken. Mede door deze jongeren heb ik met zoveel plezier aan dit onderzoek gewerkt. Ook wil ik de hulpverleningsinstanties bedanken die mij geholpen hebben met het werven van de respondenten, zelf had ik deze jongeren niet kunnen vinden. In het bijzonder wil ik de hulpverleners bedanken die zich in hebben gezet om de jongeren voor de interviews te werven en de hulpverleners die mee hebben gewerkt aan een interview. Bedankt voor jullie tijd! Daarnaast ben ik het IVO veel dank verschuldigd, in het bijzonder Carola Schrijvers. Het IVO heeft mij het vertrouwen gegeven om dit onderzoek op me te nemen, daar ben ik erg dankbaar voor. Daarnaast heb ik bijna een jaar op het IVO mogen werken met fijne collega's. Ik ging altijd met veel plezier naar het IVO. Carola heeft mij begeleid waar het nodig was en mij gemotiveerd als ik bijvoorbeeld vreesde dat het de verkeerde kant op ging met deze scriptie. Ook Jessica Baars en Cas Barendregt hebben mij, vooral in de beginfase, geholpen met het wegwijs worden bij de instellingen en bij het doen van interviews. Meneer Burgers wil ik bedanken voor zijn prettige begeleiding vanuit de Erasmus Universiteit. Het was altijd prettig om terug te komen van een bespreking en te weten dat ik op het goede spoor zat. Ook wil ik Meneer Veld bedanken voor zijn kritische blik in de laatste fase van mijn scriptie. Tot slot wil ik iedereen bedanken die ik niet genoemd heb, maar mij wel heeft geholpen met mijn scriptie door het bijvoorbeeld kritisch door te lezen, een respondent te spelen of mij op te beuren als ik niet meer wist hoe ik verder moest.

Rotterdam, 2010

Ympkje Albeda

SAMENVATTING

In dit onderzoek staat de volgende vraag centraal: *Welke factoren droegen volgens voormalig dak- en thuisloze jongeren met een zwaardere problematiek bij aan het bereiken van stabiliteit?* Er wordt teruggekeken op het stabilisatieproces van een groep jongeren die zich nu in een stabiele woonsituatie bevindt (retrospectief onderzoek).

Het theoretisch kader is voor een belangrijk deel gebaseerd op een studie van Lia van Doorn naar daklozen. Verder zijn er concepten gebruikt van onder andere Granovetter, Conley, Goffman en Werdmölder.

In dit onderzoek zijn diepte-interviews gehouden met 15 voormalig dak- en thuisloze jongeren. Deze interviews duurden gemiddeld 1,5 uur. Naast de jongeren zijn de (voormalig) hulpverleners van de jongeren geïnterviewd. Deze interviews duurden gemiddeld 30 minuten. De informatie die de hulpverleners gaven, diende als aanvulling op de informatie die de jongeren gaven.

Uit het onderzoek blijkt dat een scala aan factoren een rol speelt in het stabilisatieproces van de jongeren. Het onder controle krijgen van het middelengebruik en/of van psychische problematiek draagt in gunstige zin bij aan het stabilisatieproces. Daarnaast is het verbreken van bepaalde sociale relaties belangrijk, evenals (het herstellen van) de contacten met familie en vrienden of het aangaan van een liefdesrelatie met iemand die zijn/haar leven op orde heeft. Wanneer de draaglast van de jongeren de draagkracht overstijgt, kunnen ze tot het besef komen dat ze hun leven willen veranderen. Jongeren kunnen ook verandering willen, doordat ze zich niet willen verenigen met het stigma 'zwerfjongere'. Een te negatief zelfbeeld kan er juist toe leiden dat jongeren niet (meer) willen werken aan het verbeteren van hun situatie, maar zich erbij neerleggen. Een op vertrouwen gebaseerde relatie met een hulpverlener draagt in gunstige zin bij aan het stabilisatieproces: vanuit een dergelijke relatie kan worden gewerkt aan het oplossen van problemen waarmee de jongere kampt, zoals financiële problemen of meer persoonlijke problemen. Wanneer jongeren een doel of houvast in hun leven hebben, zoals een zinvolle dagbesteding of (de zorg voor) een kind, heeft dit een gunstige invloed op het stabilisatieproces.

INLEIDING

In 2007 bleken er naar schatting van de Algemene Rekenkamer 6000 zwerfjongeren in Nederland te zijn (zie kader voor een definitie van zwerfjongeren). Dit is een aanzienlijk hoger aantal dan in eerdere jaren werd aangenomen (Algemene Rekenkamer 2008: 1). Er zijn echter niet genoeg opvangplaatsen voor deze jongeren, noch in de ambulante noch in residentiële opvang¹. Dit gebrek aan opvang is niet alleen te verklaren vanuit een gebrek aan financiële middelen. Ook wordt het vinden van een geschikte locatie bemoeilijkt door protesten van de buurtbewoners (Hekelaar 2008: 68). Daarnaast is veel opvang niet in het bijzonder gericht op jongeren. Dit is wel nodig aangezien het plaatsen van jongeren tussen oudere daklozen de kans op terugkeer in de maatschappij voor jongeren bemoeilijkt (Planije e.a. 2003: 25). De opvang, die wel specifiek gericht is op jongeren, is niet altijd gericht op een specifieke doelgroep, zoals jongeren met verslavingsproblematiek, psychiatrische problematiek of licht verstandelijk gehandicapte (LVG) jongeren. Veel zwerfjongeren kampen met een meervoudige problematiek zoals verslaving en verwaarlozing thuis, waardoor wel behoefte is aan specialistische opvang (Noom & De Winter 2001: 296). Ook heeft een aanzienlijk deel een licht verstandelijke handicap (Fransen e.a. 2009: 32). Dit is een aantal voorbeelden die duidelijk maakt dat er een discrepantie lijkt te bestaan tussen de zorgvraag en het zorgaanbod.

Definitie zwerfjongeren

Zwerfjongeren zijn volgens de Algemene Rekenkamer jongeren tot 25 jaar met meervoudige problemen, die dakloos zijn of in de opvang verblijven.

De gemeente Rotterdam houdt echter de volgende definitie aan: **zwerfjongeren zijn dak- en of thuisloze jongeren van 18 tot 23 jaar**. Deze definitie wordt ook in dit onderzoek naar de situatie in Rotterdam gebruikt.

Wanneer we onderzoek doen naar de opvang voor zwerfjongeren is het van belang te beseffen dat zwerfjongeren aparte zorg nodig hebben. Jongeren onder de 18 vallen onder jeugdzorg, maar vanaf deze leeftijd zullen ze onder de reguliere opvang vallen. De overstap van jeugdzorg naar volwassen zorg gaat echter vaak gepaard met overgangsproblemen, zoals Noom en De Winter aantonen (2001). Doel van de hulpverlening is om jongeren van een zwervende

¹ Er wordt in de hulpverlening een onderscheid gemaakt tussen ambulante en residentiële zorg. Residentiële hulpverlening is aanwezig in de woonvoorziening en er is sprake van intensieve begeleiding. Bij ambulante hulpverlening gaat het om een vorm van begeleiding die minder intensief is en niet permanent aanwezig. Ambulante begeleiding wordt ook verleend aan zelfstandig wonende jongeren.

situatie naar een stabiele situatie te leiden. Er is echter weinig bekend over de vraag waarom, hoe en bij wie de omslag naar een stabiele situatie plaatsvindt. Deze vraag zal de basis van dit onderzoek zijn. Het is belangrijk om dit te achterhalen gezien de beperkte theorie hierover en gezien de bijdrage die het kan leveren aan het verbeteren van de hulpverlening aan zwerfjongeren.

Onderdeel van een breder onderzoek

Dit onderzoek maakt deel uit van een groter onderzoek naar de hulpverlening aan zwerfjongeren in opdracht van de Gemeente Rotterdam. Het onderzoek wordt uitgevoerd door het IVO². Het gemeenschappelijke doel is het verkrijgen van inzicht in de hiaten in de zorg aan zwerfjongeren met een zwaardere GGZ problematiek. Met dit grotere onderzoek wordt getracht een beter beeld te krijgen van de zorgvraag van jongeren, de resultaten maken het bijvoorbeeld mogelijk om een advies uit te brengen over een passend aanbod woonzorg voor deze jongeren. Voor het onderzoek zullen naast gesprekken met gestabiliseerde ex-zwerfjongeren ook gesprekken met nog niet stabiele jongeren plaatsvinden. Door beide groepen te spreken wordt een zo volledig mogelijk beeld verkregen. Dit deel van het onderzoek zal zich alleen op gestabiliseerde ex-zwerfjongeren richten.

Leeswijzer

In deze inleiding heb ik een aantal belangrijke elementen kort aangestipt. In het volgende hoofdstuk zal ik de problematiek in de hulpverlening aan jongeren verder uitwerken. Vervolgens zal ik een theoretisch kader presenteren waarin het onderzoek plaats zal vinden, logischerwijs zullen daar de onderzoeksvragen uit voort komen. Hoofdstuk 4 omvat de methodologische verantwoording. Hier wordt verder ingegaan op het soort onderzoek en hoe dit uitgevoerd is. In hoofdstuk 5 worden de resultaten gepresenteerd. In slothoofdstuk 6 wordt een samenvatting van het onderzoek gegeven, waarbij een antwoord op de hoofdvraag geformuleerd wordt. Daarnaast zal ik aangeven welke gevolgen deze resultaten hebben voor het te voeren beleid met betrekking tot de hulpverlening aan dak- en thuisloze jongeren. Ook zal ik ingaan op de wetenschappelijke waarde van dit onderzoek, door aan te geven hoe de resultaten van dit onderzoek zich verhouden tot eerder onderzoek.

² Het IVO is een “wetenschappelijk bureau voor onderzoek, expertise en advies op het gebied van leefwijzen, verslaving en daaraan gerelateerde maatschappelijke ontwikkelingen.” (www.ivo.nl)

DE (PROBLEMEN IN DE) HULPVERLENING AAN ZWERFJONGEREN

2.1 Gaten in de zorgketen

Veel beleid is erop gericht te voorkomen dat jongeren gaan zwerven. In de zogenaamde zorgketen is *preventie* dan ook een belangrijk element. Zo wordt door preventie geprobeerd te voorkomen dat jongeren school voortijdig verlaten en krijgen ouders ondersteuning bij de opvoeding (Algemene rekenkamer 2009: 27). Uit onderzoek van de Algemene rekenkamer blijkt dat in alle 43 onderzochte gemeenten, de zogenaamde centrum gemeenten³, preventieve maatregelen genomen werden. De volgende stap in de hulpverleningsketen is de *signalering*. Hierbij worden jongeren met problemen tijdig opgespoord om hen zo snel mogelijk passende hulp te bieden. De signalering wordt uitgevoerd door jongerenteams die 'outreaching' te werk gaan, door bureau jeugdzorg of door bijvoorbeeld inloophuizen. In dit deel van de keten ontvangen jongeren voornamelijk ambulante hulpverlening. In alle onderzochte gemeenten wordt aandacht besteed aan signalering. Hekelaar wijst in zijn onderzoek naar de situatie in Rotterdam echter op het feit dat signalering niet altijd goed verloopt. Zo zien veel zwerfjongeren er niet uit als zwervers en gaat een aantal van hen naar school (Hekelaar 2008: 71). Dit bemoeilijkt de signalering. Bij de volgende schakel vertoont de hulpverlening in verschillende gemeenten gebreken. Het gaat om *opvangvoorzieningen* als 24-uurs opvang en crisisopvang, maar ook om meer structurele opvang, zoals kamers met kansen. Op deze verschillende opvangvoorzieningen zal ik later terugkomen in termen van crisis, licht, midden en zwaar. De volgende schakel is de *hulpverlening en begeleiding*, waarbij naar een definitieve oplossing wordt gezocht. Hierbij kunnen we ook denken aan schuldhulpverleningstrajecten en woonwerkprogramma's (Algemene rekenkamer 2009: 32). In alle onderzochte gemeenten bestaat er hulpverlening aan of begeleiding van zwerfjongeren of werkt de gemeente eraan een dergelijk project op te starten. De laatste schakel in de keten is die van *vervolgtrajecten*. Dit is zorg waar jongeren behoefte aan hebben als ze in meer of mindere mate vast onderdak hebben. We kunnen denken aan psychische begeleiding (Algemene rekenkamer 2009: 28). Nog niet alle onderzochte gemeenten beschikken over dergelijke vervolgtrajecten. Hekelaar wijst erop dat

³ Ten behoeve van de uitvoering van de Wet Maatschappelijk Ondersteuning zijn 43 centrumgemeenten aangewezen. De centrumgemeente voert centrale functies uit waar niet alle omliggende gemeenten de middelen voor hebben om die functies uit te voeren.

het belangrijk is om jongeren te blijven begeleiden, nadat ze een vaste woning hebben gevonden. Zo blijkt uit onderzoek dat alle jongeren die in 2007 hun traject beëindigd hadden, 43% van de jongeren die naar de familie ging zich weer opnieuw aanmeldde bij het centraal onthaal jongeren met een hulpvraag. Dit is gemeten tot 1 januari 2008. Van de mensen die zelfstandig gingen wonen bleek 20% zich opnieuw aan te melden. Bij de jongeren van wie het traject in 2006 al was beëindigd en die zelfstandig waren gaan wonen, bleek 36% opnieuw aangemeld te worden (Hekelaar 2008: 53). Om terugval te voorkomen, is het belangrijk dat de jongeren goede nazorg krijgen.

2.2 Jongeren met zwaardere problematiek

We zien dat de zorgketen niet in alle gemeenten compleet is. De opvangcentra hebben vaak een beperkte capaciteit, waarbij exclusiecriteria gehanteerd worden. Bepaalde groepen zoals verslaafden, jongeren met psychische problemen of licht verstandelijk gehandicapten worden bij verschillende instellingen uitgesloten en kunnen hierdoor moeilijk geschikte opvang vinden (Planije e.a. 2003: 17). Hekelaar stelt dat het aanbod onvoldoende aansluit op de specifieke kenmerken van de jongeren, waarbij we moeten denken aan een licht verstandelijke

Jongeren met een zwaardere problematiek zijn:

jongeren die verslaafd zijn (geweest), psychische problemen hebben (gehad) en/of licht verstandelijk gehandicapt (LVG) zijn.

handicap, ernstige psychische problemen of (toekomstige) tienermoeders (Hekelaar 2008: 13). Naast het feit dat deze groep vaak wordt afgewezen krijgen ze ook vaak een te lichte

vorm van opvang aangeboden (Hekelaar 2008: 52). Andersom vragen jongeren met een lichtere problematiek soms hulp bij instellingen die gericht zijn op jongeren met een zwaardere problematiek. Ook zij worden afgewezen, omdat hulpverleners willen voorkomen dat jongeren met een zwaardere problematiek relatief stabiele jongeren op het verkeerde pad brengen (Hekelaar 2008: 62). De groep zwerfjongeren is dus divers evenals hun hulpvraag. Zo wenst een aantal jongeren een grote mate van zelfstandigheid en wensen anderen veel begeleiding (Hekelaar 2008: 62). De huisregels worden door sommigen dan ook als wenselijk ervaren, terwijl anderen deze liever zien verdwijnen. Hulpverleners zullen hierin een zekere balans moeten vinden, maar dit zal niet altijd gemakkelijk zijn.

2.3 Aard en omvang zwerfjongeren met een zwaardere problematiek

De groep zwerfjongeren met een zwaardere problematiek heeft een specifieke zorgvraag en ervaart bijkomende problemen. De jongeren zijn immers niet alleen dak- of

thuisloos, ze moeten ook om leren gaan met hun problematiek. Ik zal kort aangeven wat de aard en omvang van de problematiek is om een beter beeld te krijgen van deze groep.

Psychische problemen

Ongeveer 50% van de zwerfjongeren heeft te kampen met psychiatrische en/of verslavingsproblematiek (Gemeente Rotterdam 2008: 5). Veel jongeren hebben thuis traumatische ervaringen opgedaan die kunnen leiden tot psychische problemen. Zo blijkt uit onderzoek van Maaskant naar zwerfjongeren in Rotterdam dat 54% van de onderzochte jongeren weg is gelopen van huis om verschillende redenen. Redenen die genoemd worden, zijn mishandeling en seksueel misbruik (Maaskant 2005: 33). Ook zijn verschillende jongeren thuis verwaarloosd, soms als gevolg van een verslaafde ouder of geweld (Maaskant 2005: 36). Het is niet verwonderlijk dat een aantal van deze jongeren later te kampen heeft met psychische problematiek. ADHD blijkt een veelgestelde diagnose bij de zwerfjongeren, naast depressie, borderline en schizofrenie (Maaskant 2005: 46). Daarnaast kampen veel jongeren met psychosociale problematiek, zoals somberheid, vermoeidheid, agressief gedrag en een passieve houding (Maaskant 2005: 46). Voor deze groep zwerfjongeren met psychische problemen blijkt onvoldoende specialistische hulp aanwezig.

LVG jongeren

Ook voor licht verstandelijk gehandicapte jongeren blijkt er onvoldoende specialistische zorg te worden aangeboden. Uit onderzoek blijkt dat in 2007, bij meer dan 10% van de nieuw aangemelde zwerfjongeren LVG was vastgesteld (Fransen e.a. 2009: 27). Een gepaste opvang lijkt dan ook noodzakelijk. LVG wordt gediagnosticeerd bij jongeren met een IQ tussen de 50 en 85, met een beperkt sociaal aanpassingsvermogen die bijkomende problematiek ervaren zoals leerproblemen of een psychiatrische stoornis hebben (Bodde & Hagen 2009: 7). De mate van zelfredzaamheid van een jongere is bepalend, uitsluitend een laag IQ leidt niet tot de diagnose LVG. In de DSM-IV⁴ is te zien dat er bij een IQ tot 70 sprake is van een verstandelijke beperking (Bodde & Hagen 2009: 7). Bij een IQ score van 70 tot 85 spreken we van zwakbegaafdheid. Het kan in een dergelijk geval verschillen of een jongere wel of niet als LVG jongere gediagnosticeerd

⁴ De DSM-IV (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) is een handboek voor psychiatrische problematiek, wat gebruikt wordt als standaard voor het stellen van psychiatrische diagnoses.

wordt. Om als zwakbegaafde AWBZ⁵ zorg te kunnen ontvangen moet een jongere getoetst worden op zijn sociaal aanpassingsvermogen. Er moet daarbij, wanneer men de DSM-IVvolgt, een tekort of beperking zijn “van het huidige aanpassingsgedrag op ten minste twee van de volgende terreinen: communicatie, zelfverzorging, zelfstandig kunnen wonen, sociale en relationele vaardigheden, gebruik maken van gemeenschapsvoorzieningen, zelfstandig beslissingen nemen, functionele intellectuele vaardigheden, werk, ontspanning, gezondheid en veiligheid.” LVG jongeren hebben een drie tot vier maal zo grote kans op het ontwikkelen van een psychiatrische stoornis dan andere jongeren (Bodde & Hagen 2009: 8). Dit maakt de problematiek van deze groep complex.

Verslavingsproblemen

De laatste groep die valt onder de onderzoekspopulatie zijn de jongeren met een verslavingsachtergrond. 76% van de zwerfjongeren gebruikt soms softdrugs, maar deze zijn niet allemaal verslaafd (www.rivm.nl). Daarnaast kunnen jongeren ook verslaafd zijn aan harddrugs en/of alcohol. Het ontbreekt echter aan recente cijfers over het percentage verslaafde jongeren. Wel is duidelijk dat zwerfjongeren een relatief hoge mate van middelengebruik kennen. Zo blijkt naast cannabis het gebruik van alcohol veel voor te komen. Het grootste deel van de thuisloze jongere drinkt 10-25 glazen per week (www.rivm.nl). Uit onderzoek van Maaskant blijkt echter dat alcohol als voornaamste verslavingsprobleem weinig voorkomt (Maaskant 2005: 47). Verslaafde jongeren worden vaak geweerd uit instellingen en al helemaal wanneer het gaat om veelvuldig gebruik van harddrugs. Ook deze groep verdient extra aandacht, omdat ze met hun verslaving om moeten leren gaan om goed te kunnen (re)integreren in de maatschappij.

2.4 Van lichte tot zware opvang

Zoals hiervoor een onderscheid is gemaakt in verschillende vormen van hulpverlening van preventie tot nazorg, is ook een onderscheid te maken tussen verschillende opvangvormen. Om te beginnen bestaat er crisisopvang. Een jongere kan hier voor korte tijd verblijven. De volgende vorm is de lichte opvang. Deze opvang wordt verleend aan jongeren die grotendeels zelfstandig zijn en daarmee beperkte begeleiding nodig hebben. Deze jongeren hebben vaak werk of volgen een opleiding. In de midden vorm vinden we opvang aan jongeren die redelijk

⁵ AWBZ staat voor Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten. De AWBZ is een volksverzekering die zware geneeskundige risico's dekt. Het gaat hierbij om medische kosten die bijna niemand op kan brengen. Hiervoor is iedereen in Nederland verzekerd.

zelfstandig wonen, maar wel begeleiding nodig hebben op het gebied van het vinden van werk of een opleiding. Bij deze opvang is 24-uurs begeleiding beschikbaar (Gemeente Rotterdam 2008: 5). De laatste vorm is de zware opvang. Hierbij moeten we denken aan projecten als beschermd wonen. Het gaat dan om intensieve residentiële opvang (Gemeente Rotterdam, 2008).

Voorbeelden van verschillende opvang in Rotterdam

Licht: Flexus Jeugdplein, hierin worden jongeren van 16 tot en met 23 jaar begeleid naar zelfstandig wonen.
Midden: Zy aan zy, begeleiding voor tienermeisjes en moeders die behoefte hebben aan zorg, structurering en begeleiding.
Zwaar: Maaszicht, hierin wordt geprobeerd de dakloosheid bij jongeren te doorbreken.
Crisis: Plataan, hier kunnen jongeren terecht voor de nachtopvang.

Het is belangrijk om te beseffen dat niet iedereen met zwaardere problematiek, zoals een licht verstandelijke handicap, zich in de zwaarste vorm van de opvang bevindt. Zo kan een LVG jongere wel een baan hebben of een opleiding volgen en daarmee beperkte begeleiding nodig hebben.

2.5 Moeizame doorstroom van jeugdzorg naar volwassen zorg

Jongeren tot 18 jaar vallen onder jeugdzorg en vanaf deze leeftijd vallen ze onder de reguliere maatschappelijke opvang. De overgang van jeugdzorg naar de maatschappelijke opvang verloopt moeizaam (Algemene rekenkamer 2009: 15). Niet alleen krijgt de jongere te maken met een nieuwe hulpverlener, wat als problematisch wordt ervaren door de jongeren zoals we later zullen zien, ook worden dossiers vaak niet overgedragen. De jongeren weten niet waar ze met hun hulpvraag terecht kunnen en LVG jongeren komen in de reguliere opvang terecht, in plaats van in een specialistische opvang (Algemene rekenkamer 2009: 15). In de hulpverlening spelen niet alleen problemen die te maken hebben met de beperkte aansluiting tussen de instellingen, ook onttrekken jongeren zichzelf bewust aan de hulpverlening na het bereiken van de 18-jarige leeftijd. Vanaf dat moment krijgt de jongere geen verplichte hulp meer en sommige jongeren hebben op dat moment genoeg van de hulpverlening die hen voorheen opgedrongen werd.

2.6 Beperkte motivatie bij jongeren

Niet alleen bij de overgang van jeugdzorg naar volwassen zorg blijkt een gebrek aan motivatie bij de jongeren een probleem te zijn. Aangezien een ongemotiveerde jongere moeilijk

te helpen is, wordt een gebrek aan motivatie bij sommige instellingen als exclusiecriteria gehanteerd. Het blijkt echter dat deze motivatie vaak pas op gaat spelen, wanneer de jongeren praktische hulp krijgen (Hekelaar 2008: 71). Naast een gebrek aan motivatie kunnen ook andere elementen de hulpverlening bemoeilijken. Zo willen sommige jongeren alleen een woonruimte en niet deelnemen aan een zorgtraject (Hekelaar 2008: 61). Dit is niet altijd mogelijk. Wanneer jongeren wel deelnemen aan het zorgtraject wordt de hulpverlening vaak bemoeilijkt door het gebruik van softdrugs die een passieve houding met zich meebrengt (Hekelaar 2008: 63).

2.7 Belangrijke rol van de hulpverlener

Bij de overgang van jeugdzorg naar volwassen zorg krijgen jongeren vaak een nieuwe hulpverlener toegewezen en dit wordt over het algemeen als negatief ervaren. Volgens de jongeren is het van belang dat je een vertrouwensband op kunt bouwen met de hulpverlener, zoals blijkt uit onderzoek van Noom en De Winter. In de praktijk blijkt de hulpverlener de jongere echter beperkt te vertrouwen, door slechte ervaringen met andere jongeren. De jongere vertrouwt de hulpverlener niet door slechte ervaringen met volwassenen. Dit laatste wordt ook benadrukt door Hekelaar. Hij stelt dat hulpverleners hun best zouden moeten doen om het vertrouwen van de jongeren te winnen en niet gelijk een oordeel moeten vellen over de jongeren (Hekelaar 2008: 18). De jongeren zouden graag meer inspraak in het hulpverleningstraject wat ze zullen doorlopen. Op deze manier laat de hulpverlener zien vertrouwen te hebben in de jongeren en daarmee kunnen de jongeren een positief zelfbeeld ontwikkelen. Zoals we later zullen zien kan een positief zelfbeeld een belangrijke positieve omslag teweeg brengen bij zwerfjongeren. Naast dit vertrouwen willen jongeren graag emotionele ondersteuning van de hulpverlener (Noom & De Winter 2001: 307). Om deze steun te kunnen verlenen is het volgens de onderzoekers nodig dat er een langdurige betrokkenheid van de hulpverlener met de jongere is.

Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we gezien dat het zorgaanbod in de hulpverlening niet altijd goed aansluit bij de zorgvraag. Vooral hulp aan jongeren met een zwaardere problematiek blijkt ontoereikend. Hoewel precieze cijfers ontbreken over de omvang van de zwaardere problematiek, blijkt vooral middelengebruik (alcohol/drugs) in sterke mate voor te komen evenals psychische problematiek. Ook blijkt het zorgtraject niet altijd goed aan te sluiten. Zo ontbreken vervolgotrajecten in de zorgketen en verloopt de overgang van jeugdzorg naar

volwassen zorg moeizaam. Jongeren weten niet meer waar ze heen moeten of zijn ongemotiveerd. De motivatie van de jongeren is over het algemeen een probleem, al kan deze motivatie toenemen wanneer de jongere resultaat ziet van de hulpverlening. De hulpverlener speelt tot slot een belangrijke rol in het traject. Een goede band tussen hulpverleners en jongeren is van belang. Onvoldoende wederzijds vertrouwen bemoeilijkt het stabilisatieproces.

NAAR HUIS

Er is een handjevol onderzoek gedaan naar het zogenaamde positieve keerpunt in het stabilisatieproces bij ex-daklozen. Eén van de onderzoeken die hiernaar is gedaan is uitgevoerd door Lia van Doorn (2002). Dit betreft geen onderzoek naar dak- en/of thuisloze jongeren in het bijzonder. Ondanks het feit dat dit onderzoek is gedaan naar dakloosheid in het algemeen, waarbij het overgrote deel van de onderzoekspopulatie uit volwassenen bestond, denk ik dat een aantal elementen uit het onderzoek waarde kan hebben voor dit onderzoek naar voormalig dak- en thuisloze jongeren. Haar onderzoek biedt een belangrijke leidraad bij de indeling van de factoren die een rol kunnen spelen om in een stabiele situatie terecht te komen. Ik zal in dit hoofdstuk aangeven welke factoren een rol kunnen spelen. Hierbij maak ik een onderscheid tussen omgevingsfactoren en persoonsgebonden factoren, zoals onderstaand schema duidelijk maakt, afgeleid van de theorie ontwikkeld door Van Doorn.

Omgevingsfactoren	
Veranderende leefomgeving	Plaatsing in nieuwe ambiance
Sociale relaties	Relaties binnen de straat
	Relaties buiten de straat
Persoonsgebonden factoren	
Zelfbeeld	Levensovertuiging
	Levensfase
Verhouding draagkracht en draaglast	Hoe wordt omgegaan met het straatleven?

3.1 Omgevingsfactoren

Veranderende omgeving

Bij de eerste omgevingsfactor gaat het om een nieuwe omgeving waarin zwerfjongeren terecht komen. Van Doorn beschrijft dat daklozen gedwongen of ongedwongen in een bijvoorbeeld een ziekenhuis terecht kunnen komen, waardoor ze los raken van de straatcultuur. Hierdoor neemt de motivatie toe om onderdak te zoeken (Van Doorn 2002: 294). Bij gedwongen opname in een ziekenhuis kan het echter voorkomen dat een dakloze dit als negatief ervaart en zich als gevolg daarvan verder aan de hulpverlening onttrekt. Positief van het terecht komen in

een nieuwe omgeving is dat iemand los kan komen van sociale relaties op straat. Dat dit als positief ervaren kan worden zullen we later zien. Ook kan de dakloze tijdelijk proeven van een hogere levensstandaard met bijvoorbeeld een douche en goede maaltijden (Van Doorn 2002: 294). Deze nieuwe omgeving kan naast een ziekenhuis bijvoorbeeld ook een gevangenis zijn, waar de levensstandaard ook hoger is dan op straat. Daarnaast is het in de nieuwe omgeving meestal verboden om middelen te gebruiken (Van Doorn 2002: 294). Met het voorbeeld van de gevangenis wordt duidelijk dat daklozen niet persé behandeld worden in de nieuwe leefomgeving en dat er ook niet een nieuw sociaal netwerk (eventueel van hulpverleners) hoeft te ontstaan. Het gaat om het loskomen van het straatnetwerk en de levenswijze op straat. Hierdoor willen de daklozen, nadat ze bijvoorbeeld uit de gevangenis komen, niet terug naar de straat. Ze weten nu immers hoe het anders kan.

De vraag is in hoeverre dit voordeel voor zwerfjongeren geldt. Zij slapen immers bij vrienden en familie en veel van hen slapen bijna nooit op straat. Hiermee is de term thuisloze voor de meeste jongeren passender dan dakloze, waar het onderzoek van Van Doorn over gaat. In dit onderzoek is het dan ook belangrijk om inzicht te verkrijgen in de manier waarop de jongeren leefden tijdens het dak- en thuisloze bestaan. Dit kan van invloed zijn op mogelijke factoren die een omslag teweeg kunnen brengen.

Sociale relaties

Ten tweede kunnen veranderende sociale relaties een verandering teweeg brengen (Van Doorn 2002: 296). Zo kunnen daklozen sterkere bindingen aangaan buiten het straatleven en zwakkere bindingen binnen het straatleven. Bij sociale relaties maak ik onderscheid tussen sociale relaties binnen de straat en buiten de straat. Beide kunnen mechanismen vormen om in een stabiele situatie terecht te komen. Negatieve associaties met de sociale relaties op straat kunnen leiden tot een omslag, omdat je daardoor in gaat zien dat dit niet het leven is dat je wilt leiden (Van Doorn 2002: 298). Sterke positieve sociale relaties binnen het straatnetwerk kunnen negatieve consequenties hebben. Zo wijst Conley op het feit dat overlevingsmechanismen, die je nodig hebt om op de straat te kunnen overleven, juist tegenwerken wanneer je in de maatschappij wilt (re-)integreren (Conley 1996: 27). Dit betekent niet dat daklozen deze overlevingsmechanismen niet los *willen* laten. Het gaat erom dat ze de overlevingsmechanismen geïnternaliseerd hebben uit noodzaak. Wanneer deze internalisatie plaats heeft gevonden is het

moeilijker om terug te keren in de maatschappij, omdat dan nieuwe mechanismen geïnternaliseerd moeten worden.

Conley stelt dat er twee hypothesen bestaan waarom iemand niet van straat af zou komen. Ten eerste kan de oorzaak gezocht worden in de theorie van 'street socialization' (Conley 1996: 27). Hierbij wordt gesteld dat mensen die langer op straat leven, meer geïntegreerd zijn in het straatleven en zo moeilijker van straat afkomen. Daklozen bezitten veel bindingen binnen het straatnetwerk. Ten tweede kan de oorzaak gezocht worden in de 'street isolation' theorie (Conley 1996: 27). Hierbij gaat het niet om de bindingen die iemand wel heeft, maar om de bindingen die iemand niet heeft. De dakloze mist netwerken met mensen buiten het straatleven. Volgens Conley raken daklozen door het gebrek aan deze bindingen buiten het straatleven moeilijk van de straat af. Dit idee vertoont overeenstemmingen met de netwerktheorie die Granovetter heeft ontwikkeld. Granovetter zet uiteen op welke wijze sociale relaties een belangrijke rol kunnen spelen bij het veroveren van een hogere maatschappelijke positie, waarbij hij 'strong ties' en 'weak ties' onderscheidt. 'Strong ties' zijn banden tussen bijvoorbeeld vrienden. Bij 'weak ties' kun je denken aan banden tussen kennissen. Het gaat bij de vraag hoe sterk een binding is om de combinatie tussen de bestaansduur van het netwerk, de emotionele intensiteit en de wederzijdse services die bij de verbinding horen. Granovetter beargumenteert dat in 'weak ties' de kracht van een sociaal netwerk zit. Deze bindingen kunnen namelijk bruggen slaan tussen verschillende sociale groepen. Een brug is de enige directe verbinding tussen de twee punten (Granovetter 1973: 1364). Het is belangrijk dat degene waar je een brug mee slaat uit een andere sociale groep komt, omdat dit leidt tot een monopoliepositie op informatie (Granovetter, 1983). Wanneer een 'weak tie' verandert in een 'strong tie' is de kans groot dat de twee groepen fuseren. De leden van de verschillende groepen zullen elkaar bijvoorbeeld tegenkomen op feesten. Als de groepen fuseren, bestaat er geen monopoliepositie meer op de informatie, die niet binnen het eigen netwerk te verkrijgen is. De bruggen kunnen gebruikt worden als middel voor sociale stijging, wanneer degene waar je een brug mee slaat hoger in de hiërarchie staat (Granovetter 1983: 207). Wanneer je niet in het bezit bent van 'weak ties', kom je niet in aanraking met andere sociale groepen en word je buitengesloten van informatie van bepaalde delen van het sociale systeem. Het gevolg van een gebrek aan 'weak ties' is dat iemand geïsoleerd raakt. Zoals Conley beargumenteert zijn daklozen in deze isolatie terecht gekomen. In het kader van deze studie is het interessant om te onderzoeken in hoeverre zwerfjongeren beschikken over een sterk sociaal netwerk binnen en/of

buiten het straatleven. Het kan hier ook gaan om hulpverleningscontacten, waar ik in hoofdstuk twee dieper op in ben gegaan.

Piet Bracke wijst op het feit dat sterke positieve bindingen binnen het eigen netwerk met een gelijke hiërarchie ook een positief effect kunnen hebben. Hij toont aan dat contact met lotgenoten, wanneer het gaat om psychosociale rehabilitatie, ook belangrijk kan zijn. Zo begrijpen lotgenoten elkaar beter en kunnen ze elkaar op deze manier goed helpen (Bracke 2002: 46). Ditzelfde zou voor zwerfjongeren kunnen gelden wanneer ze elkaar steunen om in een stabiele situatie terecht te kunnen komen. De vraag is welke bindingen voor zwerfjongeren belangrijk zijn om uiteindelijk stabiel te worden.

Van Doorn heeft concrete voorbeelden beschreven van sociale relaties buiten het straatnetwerk die een omslag teweeg kunnen brengen. Zo kan identificatie met succesvolle ex-dak- of thuislozen ervoor zorgen dat je datzelfde wilt bereiken. Ook hierin zien we dat het gaat om een hiërarchie, aangezien de succesvolle ex-dakloze hoger in de hiërarchie staat dan de nog zwervende persoon. Daarnaast kun je je als zwerfjongere ook mee laten voeren in het hulpverleningsproces en zo uiteindelijk de dak- en/of thuisloosheid ontstijgen. Hierbij spelen de sociale relaties met hulpverleners een belangrijke rol.

3.2 Persoonsgebonden factoren

Een veranderend zelfbeeld

Sociale relaties kunnen een belangrijke omslag teweeg brengen, zoals ik hiervoor aan heb gegeven. Het toegewezen krijgen van een nieuwe sociale rol kan verband houden met deze relaties. Wanneer iemand buiten het straatleven werk vindt, zal iemand zijn sociale netwerk uit kunnen breiden. Door dit nieuwe netwerk waar de jongere in terecht komt zal hij/zij een andere sociale rol toegewezen krijgen. In plaats van 'zwerfer' kan de jongere de rol van 'werknemer' toegewezen krijgen. Deze veranderende sociale rollen kunnen leiden tot een ander zelfbeeld. Sociale relaties en het zelfbeeld kunnen dan ook onderlinge samenhang vertonen. Dit veranderende zelfbeeld kan ook het gevolg zijn van het bereiken van een nieuwe levensfase. Van Doorn stelt hierbij dat jongeren het leven op straat soms als rebels zien en bij het ouder worden vervaagt dit idee (Van Doorn 2002: 299).

In de studie van Werdmölder is een vergelijkbaar proces ook wel 'aging out' genoemd, al bestaan er meerdere termen voor dit fenomeen. Werdmölder heeft onderzoek gedaan naar

delinquente jongeren. Daarbij heeft hij onder andere gekeken wat ertoe bijdraagt dat jongeren zich afwenden van criminaliteit. Eén van de factoren die bij kan dragen aan het beëindigen van de criminaliteit is 'aging out'. Kortweg worden jongeren ouder en ontgroeien de criminaliteit. Dit ontgroeien vindt met name plaats gedurende de late adolescentie (18 tot en met 24 jaar), waarbij jongeren zich opnieuw op waarden gaan oriënteren (Werdmölder 1990: 85). Anders gezegd gaan de jongeren het leven anders zien. Stelen is dan niet meer rebels, omdat jongeren bijvoorbeeld verantwoordelijkheid willen tonen. Dit heeft ook te maken met het feit dat veel jongens onzeker zijn in de eerdere adolescentie, waardoor ze gevoelig zijn voor het oordeel van anderen (Werdmölder 1990: 85). Deze externe factor (te weten: het oordeel van anderen) kan daarmee een negatief effect hebben. Jongeren proberen zich stoer te gedragen door bijvoorbeeld stelen. Wanneer ze ouder worden is stoer echter niet meer de norm. Dit wordt vervangen door bijvoorbeeld verantwoordelijkheid (Werdmölder 1990: 147). Het is belangrijk dat externe factoren niet alleen negatieve, maar ook positieve gevolgen kunnen hebben. Werdmölder gaat immers uit van het rationele keuze perspectief. Wanneer jongeren opgepakt worden, zal de kosten baten analyse op een gegeven moment waarschijnlijk ten nadele van de criminaliteit uitvallen. Dit heeft onder andere te maken met de nieuwe normen die overheersen in de late adolescentie. De omgeving speelt ook hier een belangrijke rol. Externe factoren, zoals controle van de politie, kunnen een positief effect hebben. Daarnaast kunnen in de sociale omgeving andere normen gaan overheersen, waardoor criminele activiteiten niet meer gewaardeerd worden. De sociale controle leidt dan tot het stoppen met criminele activiteiten, terwijl de sociale omgeving in de vroege adolescentie kan leiden tot het aanzetten van criminaliteit.

Naast het ouder worden, kan een nieuwe levensovertuiging of godsdienst het zelfbeeld ook veranderen. Deze kan een nieuwe functie in het leven geven of geeft het leven opnieuw zin. Meer in het algemeen kunnen jongeren een negatief zelfbeeld hebben, bijvoorbeeld als gevolg van bepaalde stigma's. Zo willen daklozen niet het stigma van dakloze opgeplakt krijgen en kan dit motivatie bieden om dit stigma kwijt te raken. Voor jongeren blijkt dit bestaande stigma overigens vaak een reden om niet naar de hulpverlening te stappen, omdat ze niet geassocieerd willen worden met zwervers (Hekelaar 2008: 18). Deze hulp is soms wel nodig en bestaande stigma's kunnen het proces van stabiliseren naast stimuleren ook bemoeilijken.

Goffman spreekt van een verminderd zelfbeeld in zijn boek “totale instituties”⁶. In meer of mindere mate lijkt dit toepasbaar op de voorzieningen voor zwerfjongeren, waarin alle jongeren zich moeten voegen naar dezelfde regels. In het kader van een verminderd zelfbeeld zou ik hier graag het begrip mortificatie van Goffman verder uit willen werken. Wanneer iemand vast zit in een totale institutie kan zich een proces voordoen waarbij het ego teniet wordt gedaan of, anders gezegd, er kan een proces van mortificatie plaatsvinden. In het dagelijks leven nemen wij verschillende rollen aan. Zo leren wij ons bijvoorbeeld te gedragen als dochter, leerling en vriend. Het aannemen van deze rollen gebeurt het leven lang. Wanneer iemand echter in een totale institutie terecht komt, kan hij/zij de rollen niet optimaal oefenen en wordt men ontzet uit zijn of haar rol in de samenleving. In de totale institutie wordt slechts inzet en gehoorzaamheid verwacht. De bewoners moeten zich voegen naar nieuwe rollen die van hen in het instituut worden verwacht. Een bewoner moet op één bepaalde manier handelen, waarbij er geen verschillende rollen geoefend kunnen worden. Ook het ontbreken van privacy ziet Goffman als een mortificatie. De staf van de totale institutie wil alles weten en wil bepaalde dingen aan de bewoners veranderen. Anders gezegd hebben de bewoners niet meer in de hand wie hun verleden wel of niet kent. Daarnaast zien we dat bewoners gestraft kunnen worden als ze niet handelen zoals de staf van hen verwacht. Je hoort mee te doen aan de activiteiten. Het maken van persoonlijke afwegingen, zoals dit gebeurt in de maatschappij, verdwijnt en wordt gedemotiveerd. Belangrijke eigenschappen van een volwassen persoon zoals autonomie en zelfbeschikking verdwijnen. Iemand kan op deze manier gestigmatiseerd worden en gemortificeerd, aangezien hij of zij niet als volwaardig volwassene wordt behandeld (Goffman, 1975).

Verhaeghe (2003) gaat ook in op het effect van stigmatisering. Hij laat zien dat sommige psychiatrische patiënten uit angst hiervoor geen hulp zoeken. Noom geeft aan dat dit ook bij zwerfjongeren het geval kan zijn. Verheage stelt dat psychiatrische patiënten, door naar de hulpverlening toe te stappen zichzelf het label van psychiatrisch patiënt geven. Het zelfbeeld kan dus ook samenhangen met de hulpverlening. Ook Van Doorn stelt dat daklozen om te beginnen weigeren om zich aan de dakloze identiteit te conformeren. Na langere tijd blijken veel deze identiteit echter alsnog aan te nemen. Dit idee sluit aan op het labelingsperspectief. ‘Labeling’ kan echter ook een positief effect teweeg brengen, aangezien “gelabelde” mensen

⁶ In de totale institutie doet iedereen hetzelfde, op dezelfde tijd, met dezelfde gezaghebber. De sociale mobiliteit in de institutie is zeer beperkt, als patiënt of cliënt kun je niet stijgen naar de orde van de hulpverleners (Goffman 1968: 19).

toegang hebben tot professionele hulp. Onderzoek heeft ook negatieve effecten aangetoond, zoals een verminderd zelfbeeld, een beperkt sociaal vangnet en een negatief effect op de tevredenheid met het leven (Verhaeghe 2003: 31).

Verhouding draagkracht en draaglast

Naast een veranderend zelfbeeld kan ook een veranderende verhouding tussen draagkracht en draaglast een positief keerpunt teweeg brengen. De draaglast wordt bepaald door omgevingsfactoren en persoonsgebonden factoren. Aangezien bij de verhouding tussen draaglast en draagkracht de persoonsgebonden factoren een prominente rol spelen, is deze categorie ondergebracht bij persoonsgebonden factoren. We kunnen hierbij denken aan psychische factoren, waardoor iemand minder of meer kan verdragen. Het is belangrijk om hierbij op te merken dat de hulpverlening hier ook een rol in kan spelen. Deze kan de jongere motiveren om te stabiliseren en daarmee de draagkracht vergroten. Ook kan een goed zelfbeeld bijdragen aan de draagkracht, omdat jongeren dan weer voor zichzelf willen vechten.

De draaglast wordt bepaald door omgevingsfactoren zoals het weer, het beleid van de politie, maar ook door persoonsgebonden factoren zoals de mate van psychische en lichamelijke gezondheid (Van Doorn 2002: 303). Een toenemende draaglast kan een belangrijke motivatie teweeg brengen om op zoek te gaan naar stabiliteit. Het is wel belangrijk dat de jongere het leven op straat als een last ervaart. De draagkracht kan toe of afnemen en beiden kunnen een positieve verandering teweeg brengen. Zo kan een afnemende draagkracht in combinatie met een toenemende draaglast ertoe leiden dat het leven op straat te zwaar wordt en dat de dakloze daarom verandering in zijn leven aan wil brengen. Het kan echter ook voorkomen dat de draagkracht toeneemt, wanneer ook de draaglast toeneemt en daklozen nieuwe energie en motivatie krijgen om hun leven te veranderen.

Tot slot is het belangrijk om op te merken dat veel daklozen gewend zijn aan een hoge draaglast. Zoals eerder aangegeven, hebben daklozen overlevingsstrategieën ontwikkeld om het zware leven op straat aan te kunnen. Het dan ook om de *verhouding* tussen de draagkracht en draaglast. De draaglast moet wel eerst als last ervaren worden.

3.3 Analytisch onderscheid

Zoals we gezien hebben, kunnen omgevingsfactoren en persoonsgebonden factoren beide een omslag teweeg brengen. Het is hierbij belangrijk om te beseffen dat het een analytisch onderscheid betreft, waarbij in de praktijk elementen door elkaar heen lopen en met

elkaar verbonden zijn, zoals ook aangegeven. Extra aandacht hierbij verdient het feit dat het zelfbeeld en sociale relaties onderlinge afhankelijkheid vertonen. Piet Bracke toont dit aan met een onderzoek naar de sociale steun tijdens de psychosociale rehabilitatie. Ondersteunende relaties stimuleren de vorming van een positief zelfbeeld (Bracke, 2002). Ook Mieke Verhaeghe heeft dit verband aangetoond in een onderzoek naar personen met psychische problemen in de professionele hulpverlening. Zij stelt dat stigmatisering kan leiden tot toenemende sociale isolatie. Andersom heeft een sterke sociale integratie een positieve invloed op de zelfwaardering (Verhaeghe 2003: 39). De verschillende factoren die ik hierboven heb besproken, staan dus met elkaar in verband.

3.4 Randvoorwaarden voor het realiseren van een omslag

De juiste hulpverlening moet zo snel mogelijk geboden kunnen worden op het moment dat de dak- of thuisloze een bepaalde gebeurtenis meemaakt, waardoor hij of zij gemotiveerd is om de situatie te veranderen (Van Doorn 2002: 305). Wanneer dit niet gebeurt, kan de motivatie afnemen, wat kan leiden tot een verslechtering van de situatie. Volgens de studie van Van Doorn blijkt de hulpverlening op deze cruciale momenten vaak afwezig. De rol van de hulpverlening is belangrijk bij het scheppen van randvoorwaarden en het motiveren van jongeren om een traject te starten wat zal leiden tot stabilisatie. Bij verschillende omslagpunten is het achterliggende idee dat een bepaalde verandering een omslag in motivatie met zich mee brengt. Enerzijds is de motivatie van de zwerfjongeren om in een stabiele situatie terecht te willen komen een belangrijke voorwaarde om stabiel te kunnen worden. Anderzijds hebben we eerder gezien dat hulpverlening soms eerst op gang moet komen, alvorens jongeren gemotiveerd raken.

Conclusie

Er is niet veel bekend over de factoren die een rol kunnen spelen bij jongeren om te stabiliseren. Het boek van Lia van Doorn is als basis gebruikt voor dit theoretisch kader en het is aangevuld met andere theorieën. Grofweg kunnen we stellen dat omgevingsfactoren van invloed kunnen zijn, zoals leefomgeving en sociale relaties, en persoonsgebonden factoren zoals het zelfbeeld en de verhouding tussen draagkracht en draaglast. Daarnaast moet er aan een aantal randvoorwaarden voldaan zijn om de omslag naar een stabiel leven te kunnen maken. De hulpverlening speelt hier een belangrijke rol.

3.5 Onderzoeksvraag

De verschillende theoretische concepten leiden ertoe dat het mogelijk is om de volgende onderzoeksvraag te formuleren:

Welke factoren droegen volgens voormalig dak- en thuisloze jongeren met een zwaardere problematiek bij aan het bereiken van stabiliteit?

Voormalig dak- en thuisloze jongeren: jongeren die zich **minimaal één jaar in een stabiele woonsituatie** bevinden en eerder geen vaste woonplek hadden.
Zwaardere problematiek: **verslaving, psychische problemen, LVG.**

De volgende deelvragen zullen ondersteuning bieden bij de beantwoording van de onderzoeksvraag:

1. In welke mate hadden en hebben jongeren met zwaardere problematiek hun problemen met betrekking tot verslaving, licht verstandelijke handicap en/of psychische problematiek onder controle?
2. Wat is de rol (geweest) van sociale relaties in het proces van stabilisatie? Het gaat hierbij om het informele sociale netwerk in het heden en het verleden.
3. Hoe sterk was de draaglast en draagkracht tijdens het dak- en/of thuisloze bestaan?
4. Welke rol heeft het (veranderend) zelfbeeld gespeeld?
5. Hoe ziet het hulpverleningstraject van de ex-zwerfjongeren eruit en welke rol heeft dit gespeeld in het stabilisatieproces? Het gaat hier om formele relaties.
6. Welke andere factoren spelen een rol in het stabilisatieproces?

Ik zal de deelvragen kort toelichten. De eerste deelvraag komt voort uit het feit dat dit onderzoek zich alleen richt op jongeren met een zwaardere problematiek. Het is interessant om te kijken welke rol dit precies speelt, in het bijzonder omdat uit hoofdstuk twee is gebleken dat vooral de hulpverlening aan jongeren met een *zwaardere* problematiek tekort schiet. De deelvragen twee, drie en vier komen direct voort uit het theoretisch kader. Deelvraag vijf is specifiek gericht op de hulpverlening, dit komt voort uit hoofdstuk twee. De vraag is in hoeverre de hulpverlening een rol heeft gespeeld, aangezien uit hoofdstuk twee bleek dat er veel misgaat in de hulpverlening. Deelvraag zes is toegevoegd om te waken voor een te beperkte blik. Ook andere factoren kunnen een rol spelen. De veranderende leefomgeving, die in het theoretisch kader wel aan de orde komt, komt niet terug in de deelvragen. Dit is een bewuste keuze geweest. Ik geef aan dat er een nauwe samenhang bestaat tussen een veranderende omgeving

en sociale relaties. De sociale relaties komen in deelvraag twee aan bod. Daarnaast kan een nieuwe omgeving een rol spelen bij het stoppen van middelengebruik, dit komt in deelvraag één aan bod. Ook geef ik bij de veranderende leefomgeving aan dat het van belang is om inzicht te verwerven in hoe de jongere leefden op straat. Dit aspect komt bij deelvraag drie terug. De deelvragen 1,2, 3 en 6 ondervangen de veranderende leefomgeving dan ook. Een aparte deelvraag hierover is niet nodig.

METHODOLOGISCHE VERANTWOORDING

4.1 Doelstelling

Dit onderzoek had verschillende doeleinden. Naast een praktisch doel, namelijk het verbeteren van de hulpverlening aan zwerfjongeren, kende het onderzoek een theoretisch doel. Onderzoek naar het omslagpunt in de hulpverlening aan dak- en/of thuislozen is schaars en met dit onderzoek zal ik een bijdrage leveren aan de kennis die er bestaat over dit onderwerp. Hierbij zal ik een zo volledig beeld geven van de mechanismen die een rol kunnen spelen. In dit onderzoek gaat het er niet om hoe vaak een mechanisme voorkomt, maar om de verscheidenheid mechanismen. Wanneer dit het belangrijkste doel is, ligt een kwalitatieve methode voor de hand.

4.2 Onderzoeksopzet

Om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van de omslagpunten bij de ex-zwerfjongeren is ervoor gekozen om interviews te houden met jongeren en hun belangrijkste hulpverlener. Aangezien een aantal theoretische concepten een rol speelt heb ik voor semi-gestructureerde interviews gekozen, zodat bij alle interviews een aantal vragen aan bod kwam die de theoretische concepten toetsen. Aangezien het belangrijk is ook nieuwe omslagpunten te ontdekken was er in alle interviews ruimte om door te vragen en per respondent vragen te stellen, die in dat geval interessant waren. Hiermee is het onderzoek zowel inductief als deductief. In de bijlagen zijn drie topiclijsten te vinden die ik bij de interviews gebruikt heb. De eerste topiclijst heb ik bij alle interviews met de jongeren gebruikt en de tweede topiclijst had ik bij de hand om na te gaan of ik alle belangrijke vragen had gesteld bij de jongeren. Daarnaast had ik deze ontworpen voor jongeren waarbij het interview moeizaam zou lopen. Ik heb deze echter nooit als basis hoeven te gebruiken. De derde topiclijst heb ik gebruikt bij de interviews met hulpverleners. Ik heb de hulpverleners gesproken als aanvulling op het verhaal van de jongeren. Ook om methodologische redenen heb ik hen geïnterviewd. Wanneer ik de validiteit van het onderzoek bespreek, ga ik hier verder op in. Hier is het belangrijk dat ik de interviews met de hulpverleners gebruikt heb om een breder beeld te krijgen van factoren die een rol kunnen spelen in het stabilisatieproces.

4.3 Selectie van de respondenten

Criteria

De jongeren voor het onderzoek zijn geselecteerd aan de hand van een aantal criteria. Ten eerste moeten ze tussen hun 18^e en 23^e een periode dak- en/of thuisloos zijn geweest. Jongeren kunnen op straat geslapen hebben, bij verschillende vrienden en familieleden en/of bij opvangplekken. In dit laatste geval zijn jongeren residentieel dakloos geweest. De leeftijdsgrens van de jongeren was hooguit eind 20. Bewust is deze grens niet op 23 gesteld (wat de grens is volgens de gemeente Rotterdam om nog onder de term *zwerfjongeren* te vallen), omdat er dan minder jongeren die langer dan een jaar stabiel zijn gesproken konden worden. Het was juist belangrijk om diversiteit te creëren, om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van mechanismen die een rol kunnen spelen bij het stabiliseren. Om deze reden is getracht jongeren van diverse leeftijden en met verschillende vormen van dakloosheid te spreken.

Ten tweede moesten de jongeren zwaardere problematiek hebben (gehad). Ook hier is het interessant jongeren te spreken die nu nog zwaardere problematiek hebben en jongeren die dit niet meer hebben. Daarnaast lopen de aard en ernst van de problematiek van de jongeren sterk uiteen. Hier zal ik later op terugkomen.

Tot slot moesten de jongeren in meer of mindere mate stabiel zijn. Bij stabiliteit geldt dat er sprake moet zijn van een zekere continuïteit. Aangezien het moeilijk is om jongeren te selecteren op én een stabiel inkomen én een stabiele dagbesteding én bijvoorbeeld stabiele sociale relaties is ervoor gekozen om de jongeren op basis van hun woonsituatie te selecteren en daarmee op basis van de mate van begeleiding. Om tot een begrip van een stabiele woonsituatie te komen, heb ik gebruik gemaakt van de woonzorgladder, opgesteld door Hekelaar (2008: 44) aan de hand van de reguliere woonladder. De woonladder wordt gebruikt om te kijken in welke situatie de cliënt zich bevindt en of deze vooruitgang boekt. De cliënt zal niet altijd alle treden doorlopen en de bovenste treden zijn niet voor iedereen haalbaar (Hekelaar 2008: 44). Aangezien ik de benaderde instellingen selecteerde op de vorm van opvang, waarbij crisis, zware, midden en lichte opvang onderscheiden worden, biedt de woonzorgladder van Hekelaar een goed overzicht om te duiden wanneer iemand zich in een stabiele woonsituatie bevindt volgens dit onderzoek.

Woonzorgladder 16-23 jaar
Zelfstandig
Lichte opvang
Midden opvang
Zware opvang
Thuisloos met ambulante begeleiding
Thuisloos
Dakloos

Figuur 1: bewerkte versie woonzorgladder (Hekelaar 2008: 45)

In figuur 1 zien we een overzicht van de vormen van opvang. De hoogste trede betreft de jongeren die uitgestroomd zijn naar een zelfstandige woning zonder begeleiding (Hekelaar2008: 45). Bij de lichte opvangvorm behoren verschillende begeleid wonen trajecten. In het onderzoek is er sprake van een stabiele woonsituatie wanneer een jongere zelfstandig woont of woonachtig is in een project als kamers met kansen. Hierbij worden jongeren

op weg geholpen naar zelfstandigheid door het bieden van een passende woonruimte. Daarnaast krijgen de jongeren hulp bij het zoeken naar een baan of opleiding (Algemene rekenkamer 2009: 28). Dit komt overeen met de lichte begeleiding, waarbij soms al zelfstandigheid is bereikt en jongeren hulp krijgen bij de laatste stap richting zelfstandigheid. Grofweg stellen we dat stabiele jongeren, jongeren zijn die zijn uitgestroomd en daarmee volledig zelfstandig wonen of jongeren zijn die zich in een lichte opvang bevinden. Jongeren die zelfstandig wonen kunnen ambulante begeleiding krijgen, maar jongeren kunnen ook helemaal geen contact meer hebben met de hulpverlening. Ook jongeren die een zwaardere problematiek hebben gehad moeten tot dit laatste in staat kunnen zijn. Een verslaving kan immers onder controle zijn, waardoor de jongere geen hulp meer nodig heeft. In bijlage 4 is een overzicht geplaatst van instellingen die mee hebben gewerkt aan het onderzoek. Hier is ook te zien om welke soort begeleiding het gaat. De jongeren moeten minimaal één jaar in meer of mindere mate zelfstandig wonen. Wanneer jongeren al een jaar in de lichte opvang verbleven en nu minder dan een jaar een eigen woning hebben (met of zonder ambulante begeleiding) werden ze geïnccludeerd, aangezien ze wel al minimaal een jaar in meer of mindere mate zelfstandig woonden. De grens van een jaar is aangehouden omdat de kans op terugval dan minder groot is dan bij een kortere periode. In het kiezen van een langere periode schuilt het gevaar dat de jongeren die mee kunnen werken aan het onderzoek allemaal ouder zijn, terwijl ik op zoek ben naar diversiteit. Daarnaast ga ik bij dit onderzoek af op de verhalen van de jongeren. Bij een stabiele situatie van twee jaar, moeten jongeren langer terug in de tijd, waardoor de kans op vervorming van de verhalen toeneemt. Ter bevordering van de diversiteit zijn er wel jongeren geïnccludeerd die al langer dan een jaar stabiel zijn. Het is dan ook belangrijk om bij alle verhalen in het achterhoofd te houden dat de kans op vervorming van de werkelijkheid bestaat. Hiermee samenhangend bestaat het gevaar dat jongeren achteraf bepaalde keuzes zullen rationaliseren.

Eenzijds kan dit als gebrek gezien worden, anderzijds staat de visie van de jongeren centraal in dit onderzoek en hoeft dit dan ook geen gebrek te zijn.

Selectiecriteria

Jongeren die:

- tussen 18 en 28 jaar zijn
- minimaal één jaar in meer of minder mate zelfstandig wonen
- dak- en/of thuisloos zijn geweest
- zwaardere problematiek hebben (gehad)

Werving: een moeizaam proces

Om de respondenten te werven heb ik contact gezocht met verschillende instellingen in Rotterdam die hulp verlenen aan jongeren zonder vast onderdak. De werving van jongeren is moeizaam verlopen. Niet alle instellingen wilden in eerste instantie nagaan of zij jongeren kenden die aan de criteria voldeden. Vaak kreeg ik te horen dat dit veel criteria waren en dat ze geen jongeren kenden die aan alle criteria voldeden. Bij verschillende instellingen vertelde men dat ze de jongeren, wanneer het langere tijd goed met ze ging (zoals een half jaar), uitschreven en geen contact meer met ze hadden. Jongeren waarvan ze dachten dat ze aan de criteria voldeden, waren vaak niet meer bekend bij de instellingen en de jongeren die ze nog kenden, woonden nog geen jaar zelfstandig. Vooral licht verstandelijk gehandicapte (LVG) jongeren waren moeilijk te vinden. Uiteindelijk is er slechts één LVG jongere geïnterviewd. Veel instellingen die speciaal gericht waren op jongeren met een licht verstandelijke handicap gaven aan dat de jongeren die zij begeleidden niet dak- en/of thuisloos waren geweest en/of 24-uurs begeleiding kregen. Hierdoor voldeden ze niet aan de criteria. Daarnaast wilde één instelling voor LVG jongeren niet actief opzoek gaan of ze deze jongeren in zorg hadden (gehad). Twee van de hulpverleners die ik heb geïnterviewd gaven aan te vermoeden dat er meer LVG jongeren in zorg zitten dan we weten. Niet bij alle instellingen worden de jongeren hier namelijk op getest. Het is mogelijk dat het mede hierdoor moeilijk was om deze groep te vinden.

Werving: de methode

Wanneer een instelling mee wilde werken maakte ik een afspraak met één van de hulpverleners om langs te komen en te bespreken welke jongeren wel en niet aan de criteria voldoen. In sommige gevallen hadden de instellingen zelf een lijst opgesteld met namen en in andere gevallen had ik van tevoren een lijst opgesteld, afkomstig van een registratiesysteem van zwerfjongeren in Rotterdam. In dit systeem kon ik zien bij welke hulpverleningsinstanties de

jongeren geweest waren en of ze nu zelfstandig woonden. Dit systeem wordt echter niet altijd goed bijgehouden, waardoor informatie soms verouderd is. Ook was de problematiek van de jongeren er in de meeste gevallen niet in terug te vinden. De hulpverlener waar ik het contact mee legde, spoorde ik voor onze afspraak aan om collega's te vragen naar geschikte jongeren, door het bijvoorbeeld in een overleg te bespreken. Bij de afspraak met de hulpverlener beoordeelde ik of de jongeren inderdaad aan de criteria voldeden, voor zover dit op voorhand mogelijk was. De jongeren die geschikt leken, werden door de hulpverlener door middel van een flyer (bijlage 5) benaderd. Wanneer iemand mee wilde werken vroeg de hulpverlener toestemming om het telefoonnummer door te mogen geven aan mij. Ik maakte vervolgens de afspraak. De flyer bleek echter niet in alle gevallen bij de jongeren te zijn aangekomen en de hulpverlener vertelde soms rechtstreeks aan de jongere de bedoeling van het interview. Ook hebben sommige hulpverleners de jongeren niet persoonlijk gevraagd maar dit slechts gedaan door de flyer op te sturen, waarin stond dat de jongeren contact met mij op konden nemen. Eén respondent heeft zelf contact met mij opgenomen.

Een belangrijk nadeel van deze wervingsmethoden via de instellingen is dat ik geen jongeren heb gesproken die zonder contact met hulpverleners gestabiliseerd zijn. De vraag is wel of er veel van deze jongeren zijn. Bij de analyse zal ik hier verder op ingaan.

Werving: de respondenten

Ondanks het feit dat ik bij alle instellingen duidelijk aan heb gegeven aan welke criteria de jongeren moesten voldoen, is het voorgekomen dat jongeren die ik gesproken heb niet aan de criteria voldeden. In totaal heb ik zestien interviews afgenomen, waarvan ik er vijftien gebruikt heb voor de analyse. Van deze vijftien hadden echter niet alle jongeren zwaardere problematiek. De zwaarte van de problematiek verschilt dan ook per respondent. Het is sowieso moeilijk om zwaardere problematiek precies te definiëren, voornamelijk wanneer het gaat om psychische problemen. Is ADHD bijvoorbeeld altijd *zwaardere* problematiek? Alle nuances bij verschillende ziektebeelden maken het moeilijk om vast te stellen of bepaalde problematiek zwaar is, per persoon kan dit immers verschillen. Hulpverleners gaven ook aan tegen dit probleem aan te lopen. Regelmatig werd mij gevraagd wat ik precies met zwaar bedoelde. Dit is niet te definiëren en ik heb dan ook per casus bepaald of er sprake was van zwaardere problematiek, met als leidraad LVG, verslaving en psychische problematiek. Ik ben hier echter niet in geschoold, waardoor de visie van de hulpverlener vaak belangrijk was. Ook zijn bepaalde

gevallen besproken met onderzoekers van het onderzoeksbureau IVO, het bureau wat leiding gaf aan het onderzoek. Uiteindelijk loopt de problematiek uiteen van het moeilijk voor jezelf op kunnen komen tot harddrugsverslaving. Ook de manier waarop de jongeren dak- en/of thuisloos zijn geweest verschilde sterk. Deze verschillen zijn juist interessant omdat ik op deze manier diversiteit gecreëerd heb binnen de onderzoekspopulatie. Bij de zwaardere problematiek was het de bedoeling dat ik verschillende soorten problematiek binnen de onderzoekspopulatie zou vinden. Dit is dan ook goed gelukt. Het feit dat één of twee respondenten helemaal geen zwaardere problematiek hebben zou ik dan ook niet als problematisch, maar als interessant zien. Ook in de manier waarop de jongeren op dit moment wonen heb ik verscheidenheid gecreëerd, door zowel jongeren te spreken die nog in de lichte opvang wonen als jongeren die zijn uitgestroomd. Deze verschillen maken een vergelijking mogelijk die interessant is. Bij de validiteit zal ik het belang van deze diversiteit verder uitwerken. Een nadeel van het feit dat de steekproef zo divers is, is dat de steekproef te klein is om verscheidenheid dekkend te zijn. Binnen alle diverse groepen is immers verscheidenheid waar te nemen. Binnen de groep jongeren die in de lichte opvang verblijven bestaat diversiteit, evenals binnen de groep jongeren die zelfstandig wonen. De steekproef is wel afgebakend op zwaardere problematiek, maar de zwaarte van de problematiek verschilt. Bij sommige jongeren kun je misschien niet meer spreken van *zwaardere* problematiek. Deze onbedoelde verruiming van de groep heb ik echter in mijn voordeel gebruikt, door in het bijzonder aandacht te besteden aan de vraag of de problematiek een belangrijke rol speelt tijdens het stabiliseren.

De hulpverleners heb ik geworven door aan de jongeren te vragen wie bij hen het best heeft gezien wat er is gebeurd waardoor het nu goed met ze gaat. Twee respondenten konden hier geen antwoord op geven, omdat ze veel verschillende hulpverleners gehad hadden. Bij hen heb ik een hulpverlener geïnterviewd bij de instelling waar de jongeren gewoond hadden.

4.4 De interviews en de respondenten

Alle interviews zijn opgenomen, getranscribeerd en door dezelfde persoon afgenomen. De interviews met de jongeren duurden tussen één uur en een kwartier en één uur en drie kwartier. De jongeren ontvingen een tegoedbon van een drogist ter waarde van twintig euro die ze na deelname direct overhandigd kregen. De meeste interviews heb ik bij de jongeren thuis afgenomen, maar sommige zijn op een andere locatie afgenomen. Dit was afhankelijk van de voorkeur van de jongeren en mijzelf. Van de vijftien jongeren waren er acht jongens en zeven

meisjes. Daarnaast waren elf jongeren van allochtone afkomst⁷. Zes van deze elf jongeren waren zelf ook niet in Nederland geboren.

De topiclijst van de jongeren heb ik ontworpen aan de hand van mijn theoretisch kader. Om te beginnen wilde ik weten hoe de jongeren het leven zonder vast onderdak hebben ervaren. Het verleden van de jongeren speelt vaak een belangrijke rol. Veelal zijn de problemen niet begonnen om het moment dat ze hun vaste woonplek verloren, maar speelden deze al veel eerder. Hierdoor heb ik in de praktijk een belangrijk deel van hun levensverhaal uitgevraagd. De verschillende persoonsgebonden factoren die in mijn theoretisch kader aan bod kwamen, kwamen ook in de gesprekken naar voren. Dit gold ook voor de omgevingsgebonden factoren. Wanneer de respondent vertelde dat het op een bepaald moment beter of slechter met hem of haar ging, ben ik hier dieper op in gegaan evenals op andere interessante aspecten. Om een breder beeld te krijgen van factoren die een rol spelen, vroeg ik de jongeren waarom ze denken dat het hen wel lukt om stabiliteit te vinden en andere jongeren niet; waarom heeft een factor bij de ene jongere wel een positief effect en bij de andere niet? Bewust is ervoor gekozen om met open vragen te beginnen om de jongeren zo min mogelijk te sturen. Over het algemeen haalden jongeren de topics uit zichzelf aan. Wanneer dit niet gebeurde, heb ik ervoor gekozen om het onderwerp voor te leggen.

Om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van het hulpverleningstraject van de jongeren, heb ik ook interviews met hulpverleners afgenomen: deze duurden tussen een half uur en een uur. In totaal heb ik tien hulpverleners gesproken, sommige over meerdere jongeren. De topiclijst van de hulpverlener heb ik op dezelfde manier ontwikkeld als die van de jongere. Een belangrijk verschil is dat ik bij de hulpverlener de hoofdvraag al vroeg in het gesprek voorlegde. De interviews met de hulpverleners hebben als aanvulling gediend op de interviews met de jongeren, die de basis vormen van het onderzoek. Ik heb geprobeerd een breder beeld te krijgen van eventuele factoren die een rol bij de stabilisatie kunnen spelen. Vooral de vraag waarom het de één wel lukt en de ander niet stond bij de hulpverleners centraal.

4.5 Validiteit

De steekproefpopulatie zal niet representatief zijn voor de hele groep voormalig dak- en thuisloze jongeren in Rotterdam, gezien het feit dat de onderzoeksgroep hier te klein voor is en hier niet op geselecteerd is. Het doel is een zo volledig mogelijk beeld krijgen van

⁷ Iemand waarvan ten minste één van de ouders in het buitenland geboren is. De Nederlandse Antillen worden in deze definitie ook gezien als het buitenland (www.cbs.nl).

gebeurtenissen die belangrijk zijn geweest om uiteindelijk een stabiele woonsituatie te bereiken. Het gaat hierbij niet om frequenties, maar om verscheidenheid. De externe validiteit zal dan ook zeer beperkt zijn. Een ander belangrijk methodologisch punt is de interne validiteit, oftewel de 'credibility' (Bryman, 2004). De vraag is of er een causaal verband bestaat tussen de mechanismen die de jongeren omschrijven en het ontsnappen uit de thuis- en/of dakloosheid. Slechts door gesprekken met gestabiliseerde jongeren is het causale verband moeilijk aan te tonen. Het kan immers voorkomen dat andere jongeren dezelfde ervaringen hebben en dit bij deze jongeren niet tot een positieve omslag heeft geleid. We moeten te weten komen of aangegeven gebeurtenissen zich bij meerdere jongeren voor hebben gedaan en of deze bij andere jongeren ook tot een positief omslagpunt hebben geleid. We kunnen dit probleem op verschillende manieren ondervangen. Ten eerste heb ik de jongeren voorgelegd waarom zij denken dat een gebeurtenis bij hen tot een omslag heeft geleid en bij anderen niet. Ten tweede is aan professionals voorgelegd wat volgens hen een belangrijk omslagpunt teweeg kan brengen, en waarom een bepaalde gebeurtenis bij de ene jongere een positief effect heeft en bij de andere niet. De hulpverleners hebben waarschijnlijk een breder beeld. Ook heb ik voorlopige resultaten voorgelegd aan Lia van Doorn. Een deel van mijn theoretisch kader is gebaseerd op haar promotiestudie naar daklozen. Zij kon mij meer inzicht verschaffen in hoe de resultaten uit dit onderzoek zich verhouden tot eerdere onderzoeken die zij heeft gedaan naar dakloosheid. Tot slot heb ik een diverse groep respondenten samengesteld, zoals ik hiervoor stelde. Dit is niet alleen van belang om een zo volledig mogelijke beeld te krijgen van de mechanismen, het zal ook bijdragen aan de 'credibility'. Zo heb ik gekeken wat de rol is van de zwaardere problematiek door ook jongeren zonder zwaardere problematiek te spreken. Ook zullen we bij de sociale relaties zien dat de mate waarin ze ingebed waren in het straatleven verschild en dat dit andere relaties met zich mee kan brengen. Bepaalde sociale relaties kunnen het proces bijvoorbeeld bemoeilijken zoals we zullen zien in hoofdstuk vijf. Door jongeren in de steekproef op te nemen die een verschillende mate van zelfstandigheid kenden, was het mogelijk om de rol van de hulpverlener verder uit te werken. Waarom hebben sommige jongeren immers nog wel contact met de hulpverleners en andere niet? Ondanks de verschillende wijzen waarop ik geprobeerd heb om de 'credibility' te vergroten, is deze onder andere door de beperkte omvang van de steekproef nog steeds beperkt. Ik zal dan ook terughoudend zijn met het aanwijzen van verbanden, helemaal causale verbanden.

4.6 Analyseproces

Na het interview heb ik direct een kort verslag gemaakt van het interview. Hierin gaf ik een indruk van de jongere en het interview. Ook heb ik bepaalde elementen die mij opvielen genoteerd in memo's. Dit is een functie in Nvivo, een programma voor kwalitatieve data analyse. Alle interviews zijn in Nvivo gecodeerd. In de memo's gaf ik bijvoorbeeld aan of bepaalde uitspraken van jongeren theorieën ondersteunden of weerlegden. Bij het coderen had ik een aantal hoofdcodes vooraf opgesteld, deze waren gelijk aan de deelvragen en de theoretische concepten. Onder deze hoofdcodes heb ik vervolgens verschillende codes aangemaakt. Een voorbeeld hiervan is de code "middelengebruik" onder de hoofdcategorie "zwaardere problematiek". Ik heb de interviews gecodeerd met de hoofdvraag in gedachten evenals de deelvragen. Ook heb ik gekeken naar nieuwe elementen die in het interview terugkwamen. Na een aantal interviews heb ik mijn codes bekeken om na te gaan welke relevant waren, welke codes samengevoegd konden worden en of sommige beter onder een andere hoofdcategorie geschaard konden worden. Op deze manier heb ik enerzijds een focus behouden op mijn deelvragen en was er anderzijds ruimte om andere aspecten van het interview uit te lichten. Na tien interviews met jongeren heb ik een tussentijdse analyse gedaan, waarna ik mijn topiclijsten geëvalueerd heb. Verschillende jongeren bleken een stigma te ervaren en ik heb besloten deze topic op te nemen in mijn topiclijst voor de jongeren. Naast het coderen, heb ik van acht interviews een samenvatting gemaakt met daarin de belangrijkste punten. Door terug te gaan naar de empirie en me te focussen op de belangrijkste punten was het mogelijk om overeenkomsten te zien tussen de verschillende verhalen, die eerder verborgen bleven. Vervolgens ben ik bij het coderen verder gegaan met dit idee in mijn achterhoofd. Vooral de conclusie dat het gaat om een proces richting stabiliteit, waarbij meerdere omslagpunten plaats kunnen vinden, was belangrijk in de verdere analyse. In hoofdstuk 5 zal ik dit verder uitwerken. Ik zocht immers niet naar één punt, maar naar het verhaal en de processen die hierachter lagen. Op deze manier heb ik mijn data kunnen analyseren.

Ook de interviews met de hulpverleners heb ik gecodeerd in Nvivo. Bij deze interviews heb ik uitsluitend gebruik gemaakt van dit hulpmiddel. De codes die ik gebruikte bij de interviews van de jongeren heb ik ook gebruikt bij de interviews van de hulpverleners. Er zijn wel verschillende sub-codes aangemaakt voor bepaalde aspecten die alleen door hulpverleners genoemd werden. Deze interviews zijn in de analyse ook duidelijk als aanvulling op het verhaal van de jongeren gebruikt, zoals in het volgende hoofdstuk zal blijken.

5.1 Inleiding

Introductie van de jongeren

Voordat ik overga tot de bespreking van de resultaten zal ik de jongeren die mee hebben gewerkt kort voorstellen om een beter beeld van ze te krijgen. Aangezien ik de jongeren allemaal heb gevraagd zichzelf te omschrijven, begin ik alle beschrijving met een citaat van de jongeren zelf. In bijlage 6 is een tabel te vinden met de jongeren voor een kort overzicht van hun situatie. De namen zijn om privacyredenen fictief.

“Gewoon een rustige jongen, helpt mensen graag”

Jasper woont ruim een jaar samen met zijn vriendin en twee kinderen in Rotterdam. Hij is midden 20. Thuis had hij veel ruzie, om die reden is hij het huis uitgezet. Hij heeft toen bij verschillende opvanghuizen geslapen, maar ook bij vrienden. Vroeger was hij snel opgefokt en verdiende hij zijn geld een tijdje met het dealen van drugs, die hij in die tijd ook gebruikte. Sinds hij voor een jaar naar het buitenland is geweest gaat het beter met hem.

“Iedereen mag mij heel graag en ik kan heel goed opschieten met mensen”

Nuriye is midden 20 en woont samen met haar man in Rotterdam. Ze is geboren in Nederland en haar ouders komen uit Turkije. Ze volgt een opleiding, maar omdat ze veel ziek is, lukt het niet altijd om naar de lessen te gaan. Nuriye heeft namelijk een chronische bloedziekte. Ze heeft een periode bij familie en vrienden geslapen. Ook heeft ze een tijdje in een opvanghuis gewoond. De woning die ze nu heeft zag er erg strak ingericht uit en het was er erg schoon. Nuriye wil erg graag kinderen, maar ze kan deze niet krijgen. Hierdoor ging het nog niet zo goed met haar.

“Ik heb een redelijke grote bek, maar ook maar zo een hartje (...) iemand die ondanks alles zijn eigen nooit gek heeft laten maken.”

Michael woont al drie jaar in zijn eigen huis en is midden 20. Hij heeft als één van de weinige jongeren uit het onderzoek op straat geslapen. Daarnaast heeft hij in de gevangenis gezeten en was verslaafd aan alcohol en drugs. Deze laatste heeft hij gedeald. Hij heeft veel last gehad van

zijn gedragstoornis. Bij Michael is het een aantal keer een stuk beter gegaan, waarna hij terugviel door het verliezen van zijn huis of het oppakken van middelengebruik. Inmiddels woont hij samen met zijn vrouw en binnenkort zal daar een kindje bij komen. Het gaat nu erg goed met hem.

“Stil, vroeger vonden ze mij wel een beetje gek ofzo en nu wel een beetje, ik weet niet. Ik hou niet van drukke dingen”

Dennis is midden 20 en woont ook in Rotterdam. Hij heeft zijn eigen huis, maar slaapt nog steeds bij vrienden omdat hij dat gezelliger vindt. Vroeger dacht Dennis soms vreemde dingen, zoals dat iemand hem neer zou steken. Sinds hij gestopt is met blowen heeft hij daar minder last van. Dennis heeft veel bij vrienden geslapen waar hij ook fietsen, auto's en motoren mee stal. Ook was hij agressief. Dennis heeft niet alleen bij vrienden geslapen, maar verbleef ook een tijdje in een opvanghuis. Op dit moment gaat het wel goed met hem. Wel maakt hij zich nog zorgen over zijn schulden.

“Meestal wel behulpzaam, vriendelijk meelevend, eigenlijk met anderen ook en rustig”

Newa is net als haar ouders niet in Nederland geboren, maar in het midden oosten. Ze woont wel al bijna haar hele leven in Nederland en is begin 20. Newa sliep bij vrienden nadat ze wegliep van huis. Daarna is ze in een opvanghuis beland. Daar heeft ze gewoond totdat ze het huis kreeg waar ze nu in woont. Ze woont hier nu samen met haar vriend en ze verwachten een kindje. Sinds ze weer naar school gaat, gaat het beter met haar.

“Ik maak m'n eigen geluk”

Jordy is eind 20 en woont samen met zijn vriendin. Hij is opgegroeid in internaten, na het overlijden van één van zijn ouders. Jordy heeft harddrugs gebruikt en gedeald, maar is daar nu mee gestopt. Wel blowt hij nog dagelijks. Het ging nu wel goed met hem, al ging het tussen hem en zijn vriendin niet zo goed. Hij geeft echter aan dat hij zelf verantwoordelijk is voor zijn eigen geluk. Hij gaat er voor zorgen dat het goed blijft gaan met hem.

“Ja, gewoon chill, als een gezellige jongen, beetje chillen (...) relaxte gast.”

Agon is midden 20 en in Nederland geboren. Zijn ouders zijn op de Antillen geboren. Agon heeft net een jaar zijn eigen woning. Hiervoor heeft hij vaker een eigen woning gehad, maar nooit

heeft hij die een jaar kunnen behouden. Ook heeft hij in het verleden op straat geslapen en bij vrienden. Agon heeft geblowd en gebruikt(e) alcohol. Hij weet goed wat hij in de toekomst wil, maar is bang om zijn huis weer te verliezen door teveel schulden te maken. Toch geeft hij aan vertrouwen in de toekomst te hebben.

“Behulpzaam, (...) en lief, maar als het erop neer komt kan ik ook wel echt kattig zijn.”

Kaya is begin 20, haar ouders zijn in Turkije geboren. Zelf is zij in Nederland geboren. Ze heeft met allerlei verschillende mensen samengewoond en heeft een tijd bij vrienden geloged. Ook heeft ze in opvanghuizen gewoond, waarna ze het huis heeft gekregen waar ze nu woont. Sinds ze zwanger is gaat het pas echt beter met haar. Eerder was ze na een miskraam veel gaan drinken en blowen. Ook heeft ze in die tijd drugs gesmokkeld. Nu heeft ze veel vertrouwen in de toekomst.

“Ik sta altijd voor je klaar, ik ben betrouwbaar, ik ben gevoelig, maar ik ben tegelijkertijd ook heel erg sterk.”

Djelaisa is begin 20 en geboren in Nederland. Haar ouders zijn in Suriname geboren. Op zeer jonge leeftijd heeft ze haar moeder verloren. Sindsdien woont ze op verschillende locaties: eerst bij familie, later bij verschillende instellingen. Bij die laatste kwam ze in aanraking met alcohol en softdrugs, die ze dagelijks heeft gebruikt. Ze woont nu al langere tijd in een huis van een instelling, een lichte opvang. Ze ziet haar toekomst rooskleurig voor zich en heeft ambitieuze plannen.

“Een rustige jongen, een behulpzame jongen, een vriendelijke jongen”

Mahdi is ook begin 20 en geboren in Afrika. Hij is alleen naar Nederland gekomen in zijn tienerjaren, nog geen 18 jaar oud. In eerste instantie werd hij niet door de politie geholpen en heeft Mahdi een paar nachten op straat geslapen. Later heeft hij in een asielzoekerscentrum gewoond en bij een stichting voor kinderen uit het buitenland zonder ouders. Na een tijdje zelfstandig te hebben gewoond, samen te hebben gewoond en bij een vriend te hebben gewoond is Mahdi in de lichte gaan wonen voor drie jaar. Sinds een week heeft hij zijn eigen huis. Hij is gestopt met het gebruik van softdrugs, maar hij drinkt nog dagelijks alcohol.

“Ik ben rustig, ja, ik ben behulpzaam (...) m’n vrienden? Die zouden zeggen, hij is koppig (...) snel boos, kan niet tegen kritiek ofzo (...) nee, ik zie mezelf niet zo”

Jaimey is ook begin 20 en in Afrika geboren. Hij is in zijn tienerjaren naar Nederland gekomen. De moeder van Jaimey woonde al in Nederland, maar hij zag zijn moeder niet als zijn moeder. Toch besloot hij bij haar in te trekken, maar dat ging niet goed en na twee jaar ging Jaimey naar de crisisopvang. Hier had hij het naar zijn zin. Na zijn 18^e raakte hij zijn woning bij een instelling kwijt en ging hij bij vrienden wonen. Nu woont hij al 1,5 in een huis van een instelling waar zijn begeleidster zeker eens per week langskomt. Het gaat goed met hem, hij heeft werk, een opleiding en een woning. Wel heeft hij nog veel schulden.

“Ik ben open voor alles van mezelf”

Tamika is midden 20, geboren op de Antillen en woont al drie jaar in haar eigen woning. Ze woont hier samen met haar dochter en zoontje. Voordat ze dit huis kreeg heeft ze een tijdje bij haar moeder gewoond en later bij haar oom. Tamika heeft een persoonlijkheidsstoornis en veel schulden. Het ging nu niet erg goed met haar en ze dreigde haar woning te verliezen. Ze had veel last van haar schulden en psychische problemen.

“Ik ben gewoon een rustig meisje”

Emine is begin 20, geboren in Nederland en van Turkse afkomst. Ze heeft een moeilijke jeugd gehad, waarbij ze mishandeld werd. Ze heeft bij verschillende opvanghuizen gewoond, waarvan de laatste een lichte vorm van opvang was. Nu woont ze op zichzelf samen met haar vriend. Een tijdje geleden is ze haar baan kwijt geraakt, waardoor ze het financieel moeilijk heeft. Hier heeft ze moeite mee, maar ze had weer plannen voor de toekomst.

“Ik ben een rustige persoon, heel veel mensen zeggen tegen mij ik ben spontaan, ik weet niet als het zo is en heel erg behulpzaam ook.”

Adinda is geboren op de Antillen en is naar Nederland gekomen toen ze nog op de basisschool zat. Ze is begin 20. Haar oma heeft haar voor een groot deel opgevoed, eerder was dat haar moeder, nog op de Antillen, en later haar vader in Nederland. Toen Adinda zwanger raakte en het kindje wilde houden mocht ze niet meer bij haar vader blijven. Ze heeft toen bij een vriendin geslapen en daarna bij (schoon)familie. Na een miskraam is ze uiteindelijk in de lichte opvang

terecht gekomen, omdat ze iets voor zichzelf wilde . Ze heeft sinds kort haar eigen woning en het gaat heel erg goed met haar.

“Met mij kan je alles doen, ja binnen de grens gewoon. Je kan met mij lol maken. Ik ben iemand ik hou van lol om me heen.”

Delano is begin 20, geboren in Suriname en is naar Nederland gekomen toen hij nog op de basisschool zat. Zijn vader is jong overleden en Delano heeft hem nooit gekend. De moeder van Delano woont nog in Suriname. In Nederland is Delano door zijn peetmoeder opgevoed. Rond zijn 15^e ging het slechter met hem en hij begon steeds meer ‘op straat te gaan’. Hier hoorde criminaliteit, alcohol en softdrugs bij. Bij zijn peetmoeder kon Delano niet meer terecht en hij werd thuisloos. Al snel kwam Delano voor vier jaar in detentie. Hier is bij hem een licht verstandelijke handicap vastgesteld. Sinds hij vrij is, woont hij in de opvang, en sinds een paar jaar is hij doorgestroomd naar een lichte opvang.

Omslagpunten vaak afwezig

Een eerste belangrijke bevinding is dat we beter kunnen spreken van processen die leiden tot stabiliteit dan van omslagpunten. Jongeren wijzen niet één gebeurtenis aan als zijnde omslagpunt, maar omschrijven

“ Het is van, mensen willen er gelijk uit. Mensen willen niet horen van ja je moet dit drie maanden doen en dan ben je eruit. Dan zeg je nee, ik wil er nu uit, niet over drie maanden. Dat is waar mensen de fout ingaan” (Agon)

een proces met toppen en dalen. Verschillende aspecten als het zelfbeeld, motivatie, dagbesteding en de financiële situatie spelen hierbij een rol. Op deze verschillende aspecten zal ik later terugkomen.

Djelaisa spreekt zelf van een eerste omslagpunt en spreekt later opnieuw van een omslagpunt. Wanneer iemand van meerdere omslagpunten spreekt, is het moeilijk om aan te geven dat één van deze aspecten de uiteindelijke omslag teweeg bracht. De eerste stap voor Djelaisa was het om leren gaan met emoties en de laatste stap was het besef om door te willen leven. Het is een langzaam proces, waarbij iemand meerdere omslagpunten mee kan maken. Bij sommige jongeren is het eerst een paar jaar goed gegaan, maar ze vielen later terug. Dit maakt onderdeel uit van het proces richting stabiliteit.

“Ik was 22 ik had helemaal geen fuck met m’n leven gedaan. (...) Of ik pleur gewoon alles over boord en ik ga het gewoon helemaal omdraaien en het was of het één of het ander. En ik heb me gewoon blind vastgebeten in het feit dat ik het gewoon anders ging doen, blind gewoon. Dat is gewoon gelukt op een één of andere rare manier (...).” (Michael)

We zien dat het niet duidelijk aan te geven is waarom een poging om te stabiliseren de ene keer slaagt en de andere keer niet. Michael geeft aan dat hij er geen vertrouwen in had dat het nu wel zou lukken, maar toch is het gelukt. Het is een geleidelijk proces geweest.

Kaya was één van de weinige die een omslag aangaf. Sinds haar zwangerschap gaat het beter met haar. Toch zette die stijgende lijn zich al eerder in.

“Ik had me bijvoorbeeld ingeschreven bij sociale dienst en, die gaf aan dat ik een uitkering zou krijgen, ik ging bellen voor m’n schulden om te kijken hoe we dat op konden lossen (...). Dat waren allemaal kleine dingen, waar ik eigenlijk meer hoop van kreeg, het gaat de goede kant op, m’n baby’tje komt eraan.”

De zwangerschap ziet Kaya zelf als omslagpunt, maar voordat ze zwanger kon worden moest een proces in gang gezet worden. Sinds de zwangerschap kan ze vooruit kijken.

Het gaat dus om een stabilisatieproces. Om meer grip te krijgen op dit begrip biedt de studie “een generatie op drift” van Werdmölder aanknopingspunten. Werdmölder spreekt van een deviante carrière, waarbij een carrière een “patroon van wisselende bindingen met belangrijke instituties en personen in de samenleving” is (Werdmölder 1990: 83). Een traject is een route die op meerdere carrières van toepassing is (Werdmölder 1990: 84). Een carrière, en ook een traject, bestaat uit drie fases, namelijk intreding, continuering en uitreding (Idem). Ik richt mij in dit onderzoek alleen op de laatste fase, namelijk de uittreding. Deze fase is echter niet een constante lijn omhoog. Zoals Werdmölder aangeeft gaat ook deze fase gepaard met verschillende keerpunten en eventueel een terugval. Deze laatste fase is een proces op zich. De vraag is natuurlijk welke elementen van het proces ik uitlicht. Ik licht niet alleen die punten uit, die in elk proces naar voren komen. Wel heb ik factoren belicht die bij veel jongeren een rol spelen, zoals het middelengebruik. Maar juist ook als een proces van een jongere sterk afwijkt van de rest is dit ook interessant. Ik probeer immers zo een compleet mogelijk beeld te krijgen. Alle factoren die dan ook in de verschillende stabilisatieprocessen van de jongeren als zijnde

belangrijk naar voren zijn gekomen licht ik uit, in het bijzonder de factoren die in de opgestelde deelvragen naar voren komen. Een stabilisatieproces is dan ook een individueel proces met toppen en dalen, in de laatste fase van de carrière zoals Werdmölder deze omschrijft. Een verschil is dat ik niet alleen kijk naar wisselende bindingen, maar ook naar bijvoorbeeld de mate waarin jongeren hun zwaardere problematiek onder controle hebben. Tot slot is het belangrijk om nogmaals te benadrukken dat het proces uiteindelijk leidt tot stabiliteit. Het gaat dan ook niet om een causaal verband op die manier dat we kunnen stellen, dat wanneer een aantal factoren aanwezig is, dat iemand dan stabiliseert. In de laatste paragraaf zal ik hier op terugkomen.

Leeswijzer voor dit hoofdstuk

Dit hoofdstuk is opgedeeld in verschillende paragrafen. De paragrafen 5.2 tot en met 5.6 zijn aan de deelvragen 1 tot en met 5 gewijd. De paragrafen 5.7 tot en met 5.9 zijn gewijd aan de laatste deelvraag, namelijk welke andere factoren nog een rol spelen in het stabilisatieproces. De laatste paragraaf biedt een meer algemene verhandeling over de vraag waarom het de ene jongere wel lukt om te stabiliseren en de andere niet. In deze paragraaf keer ik dan ook terug naar de hoofdvraag.

5.2 Zwaardere problematiek in meer of mindere mate onder controle

Zoals ik eerder aangaf, verschilt de problematiek van de jongeren in sterke mate. Ik zal in deze paragraaf om te beginnen ingaan op vier verschillende vormen van zwaardere problematiek, waarvan jongeren zelf aangaven dit in meer of mindere mate vermindert, te weten middelengebruik, agressie, somberheid en wantrouwen. Het gaat hier om problematiek die kan afnemen. Vervolgens zal ik ingaan op LVG, op de vraag in hoeverre psychiatrische problematiek een rol speelt en op de vraag in hoeverre het 'labelen' hiervan wenselijk is. Het gaat hierbij om de vraag hoe in de hulpverlening omgegaan moet worden met psychische problematiek en LVG. De visie van de hulpverlener staat hierin centraal. Een jongere kan bijvoorbeeld niet zijn licht verstandelijke handicap verminderd hebben, terwijl dit wel een belangrijk aspect is waar rekening mee gehouden moet worden in de hulpverlening. De laatste paragrafen gaan dan ook meer in op de randvoorwaarden en op de hulpverlening.

Middelengebruik verminderd

Veel jongeren hebben tijdens hun leven zonder vast onderdak geblowd of alcohol gebruikt. Aangezien de jongeren alcohol vaak bij drugs gebruikten, zal ik niet specifiek ingaan op het alcohol gebruik. De jongeren benadrukten vooral hoe de drugs ze belemmerden en spraken niet specifiek over alcohol. Eén hulpverlener stelt dat een jongere verslaafd is aan alcohol en dat dit hem belemmert, doordat hij afspraken moeilijker na kan komen, omdat hij soms te veel gedronken heeft. Dit komt overeen met wat middelengebruik over het algemeen met de jongeren doet, zoals ik hier aan zal geven.

De jongeren begonnen met middelen omdat het slecht met ze ging, omdat mensen in hun omgeving dit deden of een combinatie hiervan. Sommige jongeren zijn al met alcohol of softdrugs begonnen rond hun 12^e, maar de meeste jongeren zijn rond hun 16^e begonnen. Ik heb gevraagd of de jongeren dagelijks middelen hebben gebruikt en dit is het geval bij alle jongeren die iets gebruikt hebben. Drie jongeren hebben harddrugs gebruikt, namelijk cocaïne. Het gebruik hiervan verschilt van bijna dagelijks tot dagelijks.

“In die tijd, ik gebruikte zo verschrikkelijk veel (...) ik gebruikte toen op m’n hoogtij dagen echt tussen de 7 á 8/9 gram coke op een dag. (...) als je het een beetje normaal doet haal je ongeveer 10 strepen uit een gram. (...) Daar had ik m’n wiet nog bij, ik rookte zo een 5/6 joints op een dag. Zo een 20 / 22,5 liter bier op een dag dus.” (Michael)

Michael geeft aan verslaafd te zijn geweest, terwijl andere jongeren aangeven dat ze veel gebruikten. Deze jongeren vonden niet dat ze verslaafd waren, aangezien ze gemakkelijk konden stoppen. Dit lijkt een voorbarige conclusie. Wanneer we kijken naar de DSM-IV wordt middelenaafhankelijkheid omschreven als “een patroon van onaangepast gebruik van een middel dat significante beperkingen of lijden veroorzaakt zoals blijkt uit drie (of meer) van de volgende die zich op een willekeurig moment in dezelfde periode van twaalf maanden voordoen”. Aangezien ik slechts af kan gaan op verhalen van de jongeren, kan ik niet toetsen of de verschillende aspecten die vervolgens omschreven worden, zich bij de jongeren voordeden of voordoen. Wel wordt het middel door de jongeren vaak en in grotere hoeveelheden gebruikt. Zo blow(d)en en/of dronken sommige jongeren dagelijks. Van problematisch middelengebruik is volgens de DMS IV sprake als het middelengebruik “significante beperkingen of lijden veroorzaakt”. Veel jongeren worden beperkt in hun dagelijks functioneren als gevolg van het

middelengebruik. Overmatig blowen maakt vaak passief, waardoor niet aan bepaalde verplichtingen voldaan kan worden, zoals werken of het volgen van een opleiding. Dit blijkt uit verschillende interviews. Het stoppen van het middelengebruik was volgens veel jongeren dan ook een belangrijk element om stabiliteit te vinden. Het gemakkelijk kunnen stoppen staat niet in de weg aan het diagnosticeren van een verslaving en ook niet aan het idee dat het middelengebruik problematisch is. Ik zal hier niet willen stellen of de jongeren wel of niet verslaafd waren of zijn, maar wel dat er sprake is van overmatig middelengebruik en dat dit de jongeren eerder in meer of mindere mate heeft beperkt om stabiliteit te vinden. Het gebruik belemmert in het doen van normale dingen volgens de respondenten. De hulpverleners geven dit nog sterker aan. Deze merken een bepaalde passiviteit bij de jongeren die veel middelen gebruiken.

Opvallend is dat hulpverleners blowen meestal als belemmerende factor aanwijzen en één hulpverlener dit gedrag als normaal beschouwt. Dit wordt duidelijk wanneer ik hem vraag of middelengebruik een rol heeft gespeeld bij deze jongere.

“Nou, alleen blowen dat deed hij wel, het is niet, de meeste jongeren blowen (...) het hoort zeg maar bij de levensstijl.”

Het lijkt alsof de hulpverlener het gebruik niet als een probleem ervaart. Andere hulpverleners geven aan het blowen wel als probleem te zien. Zo bestaat bij één van de instellingen een blowverbod en wordt hierop gecontroleerd.

“Omdat blowen vaak een slechte invloed heeft op het dagelijks functioneren van onze jongeren. En het is gewoon heel vaak iets wat zij nodig hebben en daarbij kun je ook wel spreken van een verslaving.”

Er wordt zo streng op blowen gecontroleerd, omdat hulpverleners het idee hebben dat jongeren hinder ondervinden van middelengebruik. Wel geven verschillende jongeren aan, dat wanneer ze in een instelling zaten waar niet geblowd mocht worden, ze altijd aan drugs konden komen. De vraag is in hoeverre die controles helpen, maar de controles geven wel aan hoe serieus het blowen als probleem genomen wordt.

De jongeren zelf geven sterker aan dat het stoppen of minderen van het middelengebruik voor hen belangrijk is geweest in het stabilisatieproces dan dat het gebruik ervan ze beperkte toen ze het nog wel gebruikten. Jongeren geven aan luier te worden van cannabis en dat het stoppen daarom belangrijk voor hen is geweest. Het is echter niet altijd aan te geven of de jongeren zijn gestopt, omdat het beter met ze ging of dat het beter met ze ging omdat ze stopten. Wel is duidelijk dat het gebruik jongeren kan belemmeren in dagelijkse dingen en dat het stoppen of minderen belangrijk is voor het vinden van stabiliteit. Jordy en Delano gaven als enige aan nu nog wel drugs te gebruiken, maar ze hebben geminderd. Zo gebruikt Jordy geen harddrugs meer, maar blowt hij nog wel dagelijks. Delano blowt nog een paar keer per week. De invloed die overmatig middelengebruik op het dagelijks functioneren heeft is bij Michael, die in de grootste hoeveelheden middelen heeft gebruikt, het best te zien. Door zijn vele gebruik kon Michael moeilijk bij andere mensen wonen en kon hij moeilijk werk behouden. Doordat hij veel gebruikte is hij zijn woning een keer verloren, maar hij is ook een keer weer begonnen met gebruiken, omdat hij zijn woning verloor. Jasper geeft niet uit zichzelf aan dat het stoppen of minderen met middelengebruik hem heeft geholpen bij het vinden van stabiliteit, maar als ik het aanstip geeft hij dit wel aan.

“Gewoon ik dacht niet meer helder bij na, ik dacht gewoon laat maar lekker gaan ik werd allemaal een beetje laks weet je wel en ik wou gewoon niks meer doen en ik zat alleen daarzo op de bank en alleen maar spelen, spelletjes spelen, weet je wel, er zit geen nut in.”

In het kort kunnen we stellen dat het stoppen of minderen met het gebruik van middelen een belangrijke rol heeft gespeeld in het stabilisatieproces.

Agressie beter onder controle

“Ik probeer er eerst wat meer over na te denken van en wat zijn de consequenties als ik dat ga doen? (...) is het me waard of niet? Vaak is het me al niet eens meer waard als ik erover na heb gedacht (...) Nog steeds kunnen er dingetjes gebeuren waardoor ik het nadenken al vergeet, laat ik het zo zeggen.” (Jordy)

Naast middelengebruik hebben veel jongeren in meer of mindere mate last van psychische en/of gedragsproblematiek. Bij jongens komen veelal

agressieproblemen voor. Ze geven aan deze nu in meer of mindere mate onder controle te

hebben. Agressie kan de jongeren onder andere belemmeren in de hulpverlening. Jongeren kunnen bijvoorbeeld agressief reageren als een hulpverlener zich te veel 'bemoeit' Dit bemoeilijkt de begeleiding. Daarnaast wordt agressie bij de meeste opvangplaatsen niet getolereerd.

"Ik had een Turk aangevallen met een mes. (...) ja, ik dacht dat hij me uit zat te lachen en toen ja, toen werd ik boos. Maar ik heb hem niet aangevallen. Ik heb alleen een mes gepakt en gezegd, als je nog één keer lacht dan. Maar die begeleiders waren daar ook en die hadden dat gezien en die gingen gelijk helemaal flippen.(...) ze zeiden, je moet hier weg." (Dennis)

Naast het belemmeren in de hulpverlening kan agressie jongeren ook belemmeren in het dagelijks functioneren en bij het vinden van onderdak bij vrienden en familie. Alle jongeren die ik gesproken heb, kunnen nu beter met hun agressie omgaan en zijn rustiger geworden. De precieze reden van het 'rustig worden' is voor de jongeren moeilijk te omschrijven. Soms lijkt het te horen bij het feit dat ze ouder worden en daarmee rustiger.

Rustig worden kan echter meer betekenen dan slechts kalm zijn. Jan Dirk de Jong heeft jarenlang onderzoek gedaan naar delinquent gedrag van jongeren in Overtoomse Veld, een buurt in Amsterdam. De jongeren die ik heb gesproken, hebben ook in meer of mindere mate contacten gehad met jongeren van de straat. Voor de straatjongens in Overtoomse Veld gaat rustig worden volgens De Jong vooraf aan serieus worden. Rustig worden betekent dat jongeren minder actief deelnemen aan het straatleven, waar iets als crimineel gedrag vaak onderdeel van uitmaakt (De Jong 2007: 130). Dit idee vertoont overeenstemming met het idee van 'aging out', zoals Werdmölder dit beschrijft. Door het ouder worden gaan jongeren minder actief deelnemen aan het straatleven. De fase van het serieus worden, zoals De Jong dit beschrijft, hebben veel jongeren die ik gesproken heb nog niet bereikt. Bij die fase hoort trouwen, kinderen krijgen en het onderhouden van een gezin (De Jong 2007: 130). Wanneer de jongeren zeggen dat ze rustig zijn, is het dus belangrijk om in het achterhoofd te houden dat dit iets anders kan betekenen dan slechts rustig in de zin van rustig gedrag.

"Ik ben een soort van rustiger geworden denk ik en ik zag ook in dat hun mij alleen maar hielpen" (Dennis)

Dennis probeert hier aan te geven waarom hij in tweede instantie wel hulp accepteerde. Ik vraag hem of hij dan rustiger was geworden in zijn hoofd. Maar dat was niet het geval, zei hij. Als ik hem vervolgens vraag of hij betreffende zijn gedrag rustiger is geworden geeft hij aan te denken qua gedrag iets rustiger te zijn geworden, maar uit zijn antwoord blijkt niet overtuigend dat hij dit bedoelde. Aangezien Dennis ook sterk ingebed was en in mindere mate nog steeds ingebed is in het straatleven, is het mogelijk dat hij hier met rustig meer bedoelde dan slechts rustiger worden in zijn gedrag. Waarschijnlijk bedoelde hij hier ook het minder ingebed zijn in het straatleven. Hier hoort wel bij dat jongeren die minder of niet meer deelnemen aan de straatcultuur minder vaak delinquent gedrag vertonen, waarbij agressie vaak een belangrijke rol speelt. De agressie speelt dan ook wel degelijk in mindere mate op.

Wat betreft gedrag zijn de meeste jongeren ook rustiger geworden, al kunnen ze nog wel uitpattingen hebben. De jongeren zien hun agressie niet altijd als een probleem.

“Ik geef een schop of zoiets van donder op, en dan klaar. Maar zelfs die schop mag ik niet geven. Hij moet ook een keer leren van ik ben ouder, broer weet je, je moet ook wel een soort van respect voor mij hebben, ook al zijn wij geen bloed (...)” (Agon)

“Dan ga ik je gewoon vertellen, dat ga je niet nog een keer doen (...) daar zet ik wel wat kracht bij. Hé hij raakt mijn vriendin aan, dan mag ik hem ook aanraken.” (Jordy)

Soms lijken de jongeren agressie dan ook te rechtvaardigen en vinden ze agressie in een bepaalde situatie geoorloofd. In sommige situaties kan het nog uit de hand lopen, maar concluderend kunnen we stellen dat de jongeren hun agressie beter onder controle hebben.

Somberheid neemt af

Veel jongeren hebben sombere periodes gehad. Dit aspect zal ik verder uitwerken bij de verhouding tussen draagkracht en draaglast. Hier zal ik volstaan met een korte toelichting.

Wanneer jongeren somber zijn kan dit leiden tot zelfmoordgedachten. Om echter te kunnen stabiliseren, werkt het belemmerend wanneer de jongeren niet willen leven. Ze trekken zich dan nog minder aan van anderen. Daarnaast kunnen depressies ertoe leiden dat de jongeren niets willen doen.

“Iets heel simpels een brief door de brievenbus doen dat kan ze gewoon. (...) Ze is ook bovengemiddeld intelligent (...), maar ze komt er gewoon niet aan toe, als zij dan in zo een dip zit dan lukt het haar gewoon niet. Dus dan moet je echt een afspraak gaan maken, van kom we gaan dit samen doen.” (Hulpverlener)

Nu heeft deze jongere deze periodes minder en gaat het beter. De hulpverlener denkt dat dit mede te maken heeft door het toegenomen contact met familie. Bij verschillende jongeren zien we echter dat die contacten pas hersteld worden wanneer het beter gaat met de jongeren. Ook hier zien we dat stabiliseren een geleidelijk proces is en het niet precies aan te geven is waardoor het beter gaat met een jongere. De hulpverleners stellen dat de jongeren die gestabiliseerd zijn, nu geen depressies meer hebben. Wel hebben ze nog last van bijvoorbeeld een dip. Een depressie is dit echter niet meer te noemen en dat deze verdwijnt, is dan ook belangrijk om te kunnen stabiliseren

Wantrouwen (on)verminderd

Veel jongeren zijn erg wantrouwend en daarbij soms erg gesloten. Ze ondervinden hiervan problemen in het onderhouden en aangaan van sociale relaties.

“Maar ik zeg eerlijk, ik vertrouw nooit mensen snel (...). Je kan mij 10 keer, 1000 keer iets vertellen. Ook al is het waar, ik geloof je nog niet.” (Delano)

Bij Kaya zien we dat haar wantrouwen naar eigen zeggen leidde tot depressies. De vraag is echter in hoeverre dit causale verband daadwerkelijk bestond, aangezien ze geen depressies meer heeft, maar nog steeds mensen niet vertrouwt. Kaya trok zich niet terug als gevolg van haar wantrouwen, terwijl andere jongeren dit wel doen. Het wantrouwen kan zich dan ook op verschillende manieren uiten. Wel zien we bij bijna alle wantrouwende jongeren dat dit vooral een effect heeft op de hulpverleningscontacten. In eerste instantie vertrouwen jongeren hulpverleners niet en willen ze weinig hulp aannemen. Wanneer dit wantrouwen tegenover de hulpverlener afneemt, kan dit de jongeren helpen om te stabiliseren. Bij de hulpverleningscontacten zal ik verder ingaan op deze vertrouwensband tussen jongere en hulpverlener.

LVG vertraagt stabilisatieproces

Delano is gediagnosticeerd met een licht verstandelijke handicap in de tijd dat hij in detentie zat. Hier was bij het gesprek weinig van te merken, al kon hij wel minder goed dan anderen aangeven wat er waardoor beter ging. Zijn hulpverlener geeft aan dat dit te maken kan hebben met zijn LVG. Zijn licht verstandelijke handicap bemoeilijkt zijn stabilisatieproces. Zo heeft hij weinig inzicht, bijvoorbeeld in betalingen, maar ook in het contact met andere mensen.

“Je merkt het heel erg in als er iets gebeurt, bijvoorbeeld met zijn huisgenoot. Dan heeft hij niet het inzicht waarom iemand bijvoorbeeld niet direct gaat afwassen als hij het vraagt.”

(Hulpverlener)

De opleiding die Delano volgde bleek te zwaar en ook zijn werk werd bemoeilijkt door zijn handicap. Zo verliep de communicatie tussen hem en zijn werkgever niet altijd goed. Uiteindelijk is hij hierdoor zijn baan verloren. Daarnaast heeft Delano weinig zicht op de toekomst. LVG jongeren weten niet goed waar ze over vijf jaar willen zijn, of dit haalbaar is en wat ze hiervoor moeten doen. Volgens de hulpverlener van Delano is dit inzicht bij LVG jongeren minder dan bij andere jongeren. Bij gesprekken met andere hulpverleners heb ik gemerkt dat ook andere jongeren vaak niet weten wat haalbaar is en wat ze moeten doen om hun doelen te bereiken. Bij LVG jongeren is dit inzicht beperkter dan bij andere dak- en thuisloze jongeren, wat niet wil zeggen dat het inzicht bij andere jongeren goed is. Met de licht verstandelijke handicap moet rekening gehouden worden in de hulpverlening. Delano mag bijvoorbeeld langer in de instelling blijven dan jongeren dit normaal gesproken mogen. Een andere hulpverlener geeft aan het vermoeden te hebben dat er meer LVG jongeren in de hulpverlening zitten dan wordt onderkend. Bij het niet onderkennen van een licht verstandelijke handicap is het moeilijker om passende zorg te bieden. De hulpverlener van Delano geeft immers aan dat LVG jongeren meer geduld vragen dan anderen. Het hebben van een licht verstandelijke handicap heeft dan ook invloed op het stabilisatieproces.

Problematiek van de jongeren speelt niet altijd een belangrijke rol

Niet alle jongeren hebben een zwaardere problematiek volgens de hulpverleners. Zo heeft Jaimey geen duidelijke zwaardere problematiek, evenals Adinda. Ook bij Emine is het twijfelachtig of ze zwaardere problematiek heeft (gehad). Zij heeft periodes van somberheid gekend, maar de vraag is of dit echt depressies zijn. Emine is er gezien haar thuissituatie goed

uitgekomen. Ze is jarenlang zwaar mishandeld, maar heeft nooit geblowd of overdag veel alcohol gebruikt. Dit betekent echter niet dat het proces bij Emine en Jaimey gemakkelijker verliep. Zo liep Jaimey tegen verschillende obstakels aan gezien zijn buitenlandse nationaliteit en heeft Emine een verkeerde vriend gehad waardoor ze haar baan en inkomsten is verloren. Uit de interviews blijkt dat veel zwaardere problematiek beheersbaar is met of zonder medicijnen. Hulpverleners zijn het er niet geheel over eens of de zwaardere problematiek wel of geen belangrijke rol speelt in het stabilisatieproces. Eén van de hulpverleners nuanceert de rol van psychische problematiek, maar geeft aan dat middelengebruik wel een belangrijke rol speelt.

“Psychiatrische problematiek is nog niet eens het belangrijkste. De één heeft schizofrenie en daar gaat het hartstikke goed mee en de ander heeft ook schizofrenie en dat wil helemaal niet. Dus mijn idee is dat het meer aan het karakter ligt (...) soms zitten er gewoon meer eigenwijze mensen tussen. (...) bij degene die blowen zie je toch vooral dat ze wat passiever zijn en ja toch wel, iets lastiger te begeleiden zijn.”

Een andere hulpverlener denkt dat de zwaardere problematiek veelal onderschat wordt. Beide hulpverleners werken bij instanties die zich in het bijzonder inzetten voor jongeren met een zwaardere problematiek.

“Ik denk ook het onderschatten van de psychiatrische problematiek (...) En toen kwamen we [er] uiteindelijk op uit dat op ruim 90% van deze jongeren ook een psychiatrisch etiket konden ophangen. Wat wel aangeeft (...) dat er toch wel heel veel psychiatrische problematiek speelt. Op zich niet zo gek hoor (...). Als je kijkt naar wat ze doorgemaakt hebben en waar ze in terecht gekomen zijn (...), het is een schatting 60% van de jongeren die wij in zorg hadden waren ernstig tot zeer ernstig getraumatiseerde jongeren, waarbij het vooral ging om veel ervaring met geweld.”

Deze visies lijken elkaar in eerste instantie tegen te spreken, maar ze vullen elkaar ook aan. Zo benadrukt de eerste hulpverlener dat zwaardere problematiek goed onder controle te houden is, wanneer het bekend is. De tweede hulpverlener benadrukt dat het vaak niet onderkend is, waardoor de hulp tekort schiet. Het beheersen van de problematiek gaat immers moeizamer,

wanneer dit niet onderkend is. De eerste hulpverlener zegt niet dat het geen rol speelt, maar dat het een minder grote rol speelt dan mensen vaak denken. De psychische problematiek moet men onderkennen, maar wanneer dit onderkend wordt kan dit goed onder controle gehouden worden en is de aanwezigheid hiervan niet persé de meest belemmerende factor.

'Labelen' of niet?

Op het aanwijzen van psychische problemen bestaat echter ook kritiek. In hoofdstuk 3 hebben we dit gezien aan de hand van het idee van 'labeling'. Zo zouden volgens Verhaeghe mensen die gelabeld zijn met een psychiatrische ziekte een verminderd zelfbeeld kunnen ervaren. Zowel jongeren als hulpverleners zien dit echter niet terug bij de respondenten. Wel wordt het positieve effect van labelen genoemd, waar ook Verhaeghe aandacht aan besteedt, namelijk de toegang tot professionele hulp. Dit komt naar voren bij een gesprek met een hulpverlener. Ik vraag haar wat de meerwaarde is van het diagnosticeren van een persoonlijkheidsstoornis.

"(...) of ik voor haar ook een CIZ indicatie kan aanvragen, zodat ze ergens meer begeleiding krijgt voor haar en haar kinderen." (Hulpverlener)

De jongere waar het hier over gaat, geeft zelf ook aan het fijn te vinden dat haar probleem op deze manier onderkend wordt. Het ontvangen van dit label ziet zij dan ook niet als negatief, omdat ze dan beter kan begrijpen waar haar problemen vandaan komen. Voor de hulpverlener heeft dit label vooral praktische voordelen. Deze stigmatisering wordt dan ook door beide partijen in dit geval niet ervaren.

Conclusie

In deze paragraaf stond de eerste deelvraag centraal, namelijk: in welke mate hebben en hadden jongeren met een zwaardere problematiek hun problemen met betrekking tot verslaving, licht verstandelijke handicap en/of psychische problematiek onder controle? We hebben gezien dat voor het middelengebruik geldt dat dit over het algemeen onder controle is, doordat men gestopt is met het dagelijks gebruiken van drugs en/of alcohol. Twee jongeren gaven aan wel nog drugs te gebruiken, maar ze hebben dit wel verminderd. De psychische problematiek is voornamelijk te vinden in agressie, somberheid en wantrouwen. De jongeren zijn nu minder agressief en minder somber. Hierdoor was het makkelijker om te stabiliseren.

Somberheid kan bijvoorbeeld invloed hebben op de motivatie en agressie kan problemen opleveren in de hulpverlening. Opvallend is dat de meeste jongeren aangeven wel nog wantrouwend te zijn. Wanneer echter geïnvesteerd wordt in de relatie met de jongere kan dit wantrouwen afnemen. Bij een licht verstandelijke handicap kun je niet spreken van controle daarover. Dit lijkt slechts een factor te zijn waar in de hulpverlening rekening mee gehouden moet worden. Voor andere zwaardere problematiek geldt dat dit geen obstakels op hoeft te leveren in de hulpverlening wanneer het onderkend wordt. Iemand die zware psychische problemen heeft kan immers door middel van een behandeling prima functioneren. Deze behandeling moet dan wel plaatsvinden en hulpverlening lijkt dan ook een belangrijk element bij jongeren met een zwaardere problematiek.

5.3 Sociale relaties

De sociale relaties van de jongeren zijn beperkt. Veel jongeren hadden 'verkeerde vrienden' en weinig goede voorbeelden om zich heen. Hier zal ik aangeven welke informele relaties de jongeren hadden. De relaties met de hulpverleningsinstanties zal ik in een aparte paragraaf verder uitwerken.

Slechte basis

De basis van de jongeren is vaak niet goed. Thuis was er veel ruzie en soms werden jongeren mishandeld. Ook zijn er jongeren die bijna geen thuis gekend hebben, doordat ze niet door hun ouder(s) zijn opgevoed. Veel jongeren voelen zich verstoten en hebben het idee geen ouders te hebben of hebben deze daadwerkelijk niet.

"Als er iets is dan haat ik dat de ouders ermee bemoeien, want ik heb geen ouders weet je."

(Emine)

"Want ik vertrouwde m'n vader een beetje, ik vertrouwde m'n moeder, (...) maar toen heb ik heel veel nagedacht en toen dacht ik bij mezelf, ze hebben niet eens voor me gezorgd. Ze hebben me in de steek gelaten en als hun me al in de steek laten, laat staan andere mensen. Dan verlies je gewoon het vertrouwen in de mensen." (Kaya)

Emine en Kaya hebben wel nog ouders, maar hebben het gevoel niemand te hebben. De relaties thuis waren dan ook slecht. Op basis van deze thuissituatie vertrouwen jongeren andere

mensen vaak niet.

Als gevolg van de slechte thuissituatie zijn jongeren veelal weggelopen, weggestuurd of uit huis geplaatst. Djelaisa is één van de jongeren die uit huis is geplaatst. Vergeleken met andere jongeren had zij goed contact met haar familie. Ze hecht veel waarde aan het contact met haar familie. Toch geeft ook zij aan een natuurlijk sociaal vangnet te missen, omdat ze niet thuis is opgegroeid.

“Het doet me zo een pijn (...) een gemiddeld meisje van 18 jaar (...) heeft altijd een vangnet zeg maar en die vangnet heb ik verloren. (...) ik heb nooit echt iemand gehad die me echt stimuleerde (...).”

Slechte invloeden van buitenaf

Nadat de jongeren uit huis zijn geplaatst, weggestuurd of weggelopen komen ze vaak in aanraking met mensen die de jongeren kennis laten maken met drugs, alcohol en criminaliteit. Het gebruik van drugs en alcohol komt soms al eerder voor. Bij Djelaisa was dit niet het geval.

“Een nadeel is dat je wel weer opgehoopt zit in een huis met mensen met allerlei issues om het zo maar te zeggen. De één is mishandeld, de ander is misbruikt, de ander zit aan de drugs (...) dat zijn gewoon voorbeelden van dingen die je beïnvloeden. Want ikzelf rookte niet, blowde niet en al die dingen ben ik wel gaan leren van dat soort meiden”

Andere jongeren gaan al snel over tot criminele activiteiten, eenmaal van huis weggelopen. Ze leren mensen kennen die dit doen om snel geld te verdienen.

“Ja, ik moest toch ergens wonen en hij dealde en ik denk nou ik moet toch m’n centje bijdragen ik moet ook wat geld verdienen, dus weet je wat, laat mij dat ook maar doen dat dealen.” (Jordy)

Daarnaast zien we ook dat deze groep jongeren een kwetsbare groep is en dat mensen hier soms misbruik van maken.

“Als je wilt kun je bij mij komen werken (...). Ik dacht oh leuk weet je (...). Dus ik met m’n stomme kop daarheen gaan. (...) Op een gegeven moment (...)toen werd ik aangerand enzo alles, werd ik bijna verkracht.” (Emine)

Niet alleen komen de jongeren in aanraking met slechte invloeden van buitenaf. Sommige jongeren geven aan niet in de opvang te willen slapen, omdat ze dan mensen om zich heen hebben die hen niet stimuleren.

“Ik moet slapen met mensen die of ergere problemen hebben, of hetzelfde probleem daar (...) dat motiveert je niet om echt op te staan van hé, ik ga naar m’n werk man, nou eens positief doen, je weet toch”. (Agon)

Agon sliep niet bij de opvang, maar vaak bij vrienden die weinig deden of als hij zelf een huis had sliepen er vrienden bij hem zonder dagbesteding, terwijl hij moest werken. Een omgeving waarin mensen werken stimuleerde hem en hij gaf aan dat het moeilijk was als hij die mensen niet om zich heen had. Dit zien we bij veel jongeren. Dennis is de enige die expliciet aangeeft dat zijn vrienden van vroeger, waar hij vele diefstallen mee heeft gepleegd, nog steeds zijn vrienden zijn. Ze blowen nog, terwijl hij is gestopt. Wel heeft hij een manier gevonden om te voorkomen dat ze met elkaar in de problemen komen.

“Het zijn allemaal jongens vanuit de jeugd waarmee ik opgegroeid ben en er zijn er ook een paar bijgekomen (...) het zijn er niet zoveel meer. Met z’n allen, als dat zo is loopt het uit de hand enzo.”

Dennis beseft dat het uit de hand loopt als hij met een grote groep is. Deze momenten heeft hij tot nu toe succesvol weten te vermijden, want volgens zijn hulpverlener is hij al lange tijd niet in aanraking gekomen met justitie. Dennis is echter een uitzondering. De meeste jongeren hebben geen contact meer met hun oude ‘vrienden’ en noemen de mensen waar ze toen mee omgingen vaak geen vrienden.

Goede invloeden van buitenaf

Wanneer ik spreek van goede invloeden van buitenaf gaat het vooral over steun die jongeren hebben gekregen. Zo sliepen de

“Ik vond het wel heel leuk van hun dat ze me toch opvingen enzo weet je wel, dat ze toch wel zo bepaalde steun deden, maar het hoort niet zo te zijn weet je wel.” (Jasper)

meeste jongeren bij vrienden die hen op wilde vangen in de periode dat ze geen vast onderdak hadden. De meeste steun die de jongeren gekregen hebben is praktische steun. Ze konden slapen bij andere jongeren en kregen tips. Morele steun kregen de jongeren echter weinig. De meeste jongeren bespraken hun problemen niet met de mensen waar ze bij sliepen. Bij Delano zien we dat één persoon voor hem erg belangrijk was, namelijk zijn oma.

“M’n oma hield haar hand boven m’n hoofd altijd van ja, doe dit, doe dit, doe dit. Niet onder druk, maar ze liet me een goede en slechte kant zien en dan is het aan mij van dat moet ik doen, of dat moet ik doen. (...) die gaf me ook advies van dit is de beste doe dit.”

In de tijd dat Delano in detentie zat kwam zijn oma regelmatig langs. Hij zegt dat ze advies gaf en niet zozeer morele steun, maar hij stelt wel dat de band met zijn oma na detentie sterker geworden is. Deze stabiele factor leek voor Delano erg belangrijk, want hij kon altijd bij iemand terecht.

Drie jongeren geven aan dat medebewoners hen stimuleerden. In het theoretisch kader heb ik aandacht besteed aan het idee van Bracke dat lotgenoten een belangrijke rol konden spelen in het stabilisatieproces. Newa geeft aan waarom ze zoveel steun had gehad van haar medebewoonster.

“Ik had gewoon iemand die een beetje in dezelfde dip zat, in dezelfde situatie. Dan heb je eigenlijk meer gesprekken daarover met iemand die een beetje hetzelfde meemaakt dan.”
(Newa)

Juist wat Bracke aangeeft, namelijk dat je steun kan hebben aan iemand, omdat hij of zij hetzelfde mee heeft gemaakt, geeft Newa hier aan. Opvallend is dat Adinda veel steun heeft gehad aan haar huisgenoot die heel anders was. Ze konden veel van elkaar leren, omdat ze zo verschillend waren, volgens de hulpverlener. Wel klikte het erg goed tussen Adinda en haar

huisgenoot. Zonder die klik ontbreekt de steun. Andere jongeren geven aan soms ruzie te hebben met medebewoners of het idee te hebben dat medebewoners demotiveren. Wanneer de klik wel aanwezig is kunnen de jongeren steun van elkaar ontvangen op basis van overeenkomsten, maar ook op basis van verschillen.

Een liefdesrelatie

Jongeren die nu een stabiele relatie hebben of dit eerder hebben gehad geven vaak aan dat dit een positieve invloed op hen had. Zo hadden Agon en Dennis een vriendin die alles goed op orde had en bijna tegengesteld waren aan henzelf.

“Het is net ying en yang. Ik ben heel slecht met administratie. Ik ben heel erg als ik zie dat iemand anders het goed doet, geeft mij dat motivatie. Zij was iemand, zij had haar leven gewoon op orde, ze ging naar school, hard aan het werken dat soort dingen en dat gaf mij motivatie om mijn ding ook goed te doen” (Agon)

Agon en Dennis hadden een relatie in periodes dat het slechter ging. Bij veel anderen ontstond er pas een relatie toen het beter ging. Toch geven de jongeren dan ook aan dat dit belangrijk voor hen is geweest waardoor het nu goed met ze gaat.

“Nou ik heb een vrouwtje en die is eigenlijk meer alles voor me geweest, ja hoe moet ik dat uitleggen. Ik heb m'n vrouwtje gehad en ik dacht ik laat m'n vrienden.” (Jasper)

Een liefdesrelatie heeft echter niet in alle gevallen een positieve invloed, zoals we bij Tamika en Emine zien. Zo werd Tamika door haar vriend mishandeld. Het eindigen van een relatie of een verslechtering daarvan bracht bij Michael en Jordy juist problemen. Jordy verloor als gevolg daarvan zijn woning en Michael besloot onder andere door de stress met zijn vriendin weer veel te gebruiken.

“Een combinatie van de mensen om me heen en de stress van mijn vriendin die daar toen helemaal doordraaide. Nou toen ben ik weg gegaan. Toen heb ik een behoorlijke hoeveelheid coke en drank tot me genomen.” (Michael)

In het kort kunnen we stellen dat een stabiele liefdesrelatie een positieve invloed heeft. Wanneer deze stabiele relatie echter eindigt of verslechtert, kan dit een negatief effect hebben. Een slecht lopende relatie heeft ook een negatief effect.

Beperkte sociale relaties

Veel jongeren geven aan weinig sociale relaties te hebben (gehad). Als de jongeren weggaan van huis kunnen ze vaak terecht bij vrienden. Voor Jordy viel dit echter tegen.

“Maar de eerste vriend bel ik aan: hé man, kan ik vannacht bij jou pitten? Ja vannacht wel, maar morgen rot je op! Iemand anders geprobeerd, ja maar volgende week houdt het op hè?!”

Ook konden jongeren niet altijd bij vrienden slapen. ‘s Avonds liepen ze dan alleen over straat. Daarnaast ging de steun van vrienden vaak slechts om een slaapplek. Michael had wel een groot sociaal netwerk, maar bij deze mensen kon hij niet terecht voor advies. Ook Jasper stelt nu dat sommige jongens waar hij mee omging niet echt vrienden waren. Het ging bij beiden om een crimineel netwerk.

“Die tijd was wel even van je kan hier even terecht, maar die anderen helpen elkaar echt de grond in, weet je wel. Van ja doe gewoon dit, doe gewoon dat, we gaan gewoon dit doen. Allemaal van die verkeerde dingen, de verkeerde kant brengen weet je wel.”

Tot slot waren er jongeren die andere mensen geen hulp vroegen, omdat deze mensen hun eigen leven hadden.

“Zij heeft ook een vriend dus nee. Ik val niet lastig” (Tamika)

Jongeren voelden zich vaak eenzaam. In de volgende paragraaf zal ik daar bij de draaglast en draagkracht verder op ingaan. Een beperkt sociaal vangnet bemoeilijkt het stabilisatieproces.

‘Weak ties’ overheersen in het informele netwerk

Wanneer we de bovenstaande resultaten terugkoppelen naar de theorie kun je stellen dat ‘weak ties’ overheersen. De jongeren kunnen immers slechts bij sociale relaties terecht voor een slaapplek en de emotionele intensiteit van de netwerken is beperkt. Ook de wederzijdse

services ontbreken voor een groot deel, aangezien de jongeren voornamelijk putten uit de services van de mensen waarbij ze slapen, al probeerde iemand als Jordy wat terug te doen door te gaan dealen. Hierdoor verloor hij echter zijn woonplaats bij de jongen waar hij bij sliep, waardoor er wederom geen sprake was van wederzijdse services. 'Weak ties' zouden volgens Granovetter een positieve werking kunnen hebben. Het gaat bij de jongeren echter vaak om bindingen met mensen die niet hoger op de maatschappelijke ladder staan en de jongeren vaak niet helpen. Wanneer ze de jongeren wel helpen, gaat het vaak slechts om praktische hulp. Het sociale vangnet lijkt nog niet helemaal te zijn verdwenen. Ook tussen de familieleden is vaak sprake van 'weak ties', het contact is soms helemaal afwezig. Wel kunnen we liefdesrelaties van de jongeren 'strong ties' noemen. De jongeren geven aan hier veel steun aan te hebben en in verschillende gevallen staat de partner van de jongeren hoger op de maatschappelijke ladder. Volgens Granovetter zouden vooral 'weak ties' met mensen die hoger op de maatschappelijke ladder staan de jongeren vooruit helpen. Deze 'weak ties' ontbreken grotendeels in het informele netwerk van deze jongeren.

'Street isolation' en 'street socialization' beperkt aanwezig

Veel jongeren zijn enigszins ingebed geweest in de straatcultuur. Zo hebben Michael, Jasper en Jordy alle drie in het dealcircuit gezeten. Allemaal hebben ze hier hinder van ondervonden, omdat ze niet altijd veilig waren. Jasper wil weg uit de buurt waar hij woont vanwege 'oude bekenden', Michael kreeg een Molotov cocktail zijn huis in gegooid en Jordy is verhuisd naar Rotterdam vanwege gevaar vanuit mensen uit het dealcircuit.

"Nou toen hebben ze gewoon m'n pinkies gebroken, van niets verkopen dan ook niet meer doen." (Jordy)

Michael en Jordy hebben erg negatieve associaties met het straatleven. Volgens Van Doorn kan dit ook een omslag teweeg brengen, zoals ik eerder aangaf. Michael en Jordy zijn beiden verhuisd door deze negatieve ervaring en dit deed ze goed. De nieuwe omgeving had een positieve invloed op hen. Dit was bij Jasper ook het geval. De nieuwe leefomgeving is ook één van de factoren die Lia van Doorn (2002) beschrijft. Bij Michael was dit één keer een bungalowpark en een andere keer de gevangenis. Deze laatste lijkt geen prettige omgeving, maar een belangrijk element was dat het een drugsvrije afdeling was. Daarnaast had Michael

een dieptepunt bereikt voordat hij in de gevangenis kwam. Ook om die reden was de gevangenis voor hem beter.

“Lekker een paar jaar in de gevangenis (...). En dan kom je er wel uit en dat is eigenlijk wel goed geweest. Ik heb toen ruim 3 maanden in de gevangenis gezeten, drugsvrije afdeling, alcohol vrij.”

Agon kwam ook in de gevangenis terecht, maar voor hem had dit juist een negatief effect. Agon had namelijk wel een eigen woning en het leek beter te gaan met hem. Door de gevangenis raakte hij weer alles kwijt. We zien dan ook dat een nieuwe leefomgeving slechts effect heeft bij jongeren die sterk ingebed zijn in een bepaald straatcircuit.

Deze drie jongens waren dan wel ingebed in het dealcircuit, maar we kunnen niet spreken van sterk positieve sociale relaties op straat. De negatieve ervaringen zijn voor hen redenen geweest waarom ze wat anders willen en geen stimulans om zichzelf sterker in te bedden in de criminele wereld. Voor andere jongeren zou dit een reden kunnen zijn om door te gaan in het circuit, maar deze heb ik niet gesproken. Wel bleef Jordy bijvoorbeeld later bedelen, omdat hij dit gewend was inmiddels. Dit is een overlevingstactiek die hij zichzelf eigen had gemaakt, maar niet door sterke relaties met andere jongeren zonder vast onderdak. Jordy benadrukt vooral niemand te hebben gehad toen hij geen eigen plek had. Michael en Jordy grepen beiden gemakkelijk terug op overlevingstactieken, al hadden ze niemand. Ik zou dan ook eerder zeggen dat ze een bepaalde leefwijze zichzelf eigen hebben gemaakt dan dat ze sterk ingebed waren in een straatcultuur. Wel waren ze beide losgeraakt, of altijd al los geweest, van het leven buiten de straat. ‘Street isolation’ zou je bij hen dan ook kunnen constateren, ze hadden immers weinig tot geen relaties buiten de straat. Je zou kunnen spreken van een paradox van verbondenheid, aangezien ze wel verbonden zijn met het straatleven maar ook eenzaamheid ervaren, aangezien morele steun ontbreekt.

Naast ingebed zijn in een dealcircuit zien we bij andere jongeren een inbedding in de straatcultuur. Dit hoeft niet persé te bestaan uit andere jongeren zonder vast onderdak. Dennis is hier het beste voorbeeld van en in mindere mate Agon. Dennis geeft zelf aan dat zijn ‘street socialization’ sterk was. Hij ging veel om met jongens van de straat. Hij heeft het contact met hen echter niet verbroken, maar doet wel minder mee aan de straatcultuur.

“Zeg maar de straatcultuur, als je op de hoek van de straat staat met een groepje en biertjes drinken. Politie komt langs, naam opschrijven, boetes geven. Ik weet niet, dan blijf je stoer spelen”

Zijn ‘street socialization’ was sterk en is nu verminderd. Zijn hulpverlener heeft hier nog zorgen over. Hij stelt dat zijn vrienden een slechte invloed op hem hebben. Een belangrijk verschil met de mensen die Jordy bijvoorbeeld kenden is dat de vrienden van Dennis, vrienden waren uit zijn jeugd. Hierdoor verbreekt Dennis de contacten niet met deze jongens. De relaties zijn sterk. Bij Agon is ook enigszins sprake van ‘street socialization’. Hij blowde en dronk veel met zijn vrienden en maakte muziek. Dit beperkte hem, omdat hij daardoor rekeningen niet meer betaalde en uiteindelijk zijn huis verloor. Wel heeft hij bijna altijd gewerkt, waardoor hij contact bleef houden met mensen buiten de straat. Het lukte echter niet werk te behouden, waardoor het toch niet goed ging. Tot slot zien we bij Delano een sterke mate van ‘street socialization’, hij maakte onderdeel uit van een grote groep jongeren die samen ‘geld maakten’ oftewel geld verdiende door criminele activiteiten. Na vier jaar in detentie te hebben gezeten maakt hij echter geen onderdeel meer uit van de groep. Hierdoor viel de groep gedwongen uiteen en behoorde Delano niet meer tot een groep jongens op straat. Deze ‘street socialization’ hoeft echter niet gepaard te gaan met ‘street isolation’. Zo heeft Agon bijvoorbeeld altijd geprobeerd te blijven werken en behield daarmee het contact met de buitenwereld. Ook door hulpverleningscontacten bleef dit contact natuurlijk bestaan.

Het merendeel van de jongeren was echter niet ingebed in een straatcultuur en veel jongeren bleven ook naar school gaan in de periode dat ze geen vast onderdak hadden, waardoor er geen sprake was van isolatie. We hebben in hoofdstuk 2 gezien dat dit de signalering van dak- en thuisloze jongeren bemoeilijkt. De resultaten uit dit onderzoek ondersteunen dat. Veel jongeren zijn niet ingebed in de straatcultuur, omdat ze gebruik hebben gemaakt van opvang en bij vrienden slapen, waardoor ze niet helemaal afgezonderd werden van het leven buiten straat. Vooral de meisjes zijn niet ingebed in het straatleven. Bijna alle jongens hebben contacten binnen het straatleven gehad, maar niet allemaal in sterke mate. Toch heeft het loskomen van de straatcultuur wel een belangrijke rol gespeeld. Hierdoor stopten de jongeren immers vaak met criminaliteit en het gebruik van middelen.

Conclusie

In deze paragraaf ben ik ingegaan op het antwoord op de tweede deelvraag. Deze luidde als volgt: Wat is de rol (geweest) van sociale relaties in het proces van stabilisatie? We zien dat het verbreken van bepaalde sociale relaties belangrijk is. De meeste jongeren komen immers in aanraking met slechte invloeden van buitenaf en moeten hier weerstand aan bieden. Daarnaast blijken jongeren vaak eenzaam te zijn geweest. Veel jongeren hadden het thuis niet goed en hadden niemand om op terug te vallen. Dit probleem bleef bestaan, wanneer de jongeren hun onderdak verloren. Respondenten die ingebed waren in het straatleven, lijken meer geïsoleerd te zijn van het leven buiten de straat dan dat ze veel steun ontvingen van jongeren op straat. Ook zij ervaren eenzaamheid. Een nieuwe leefomgeving deed deze jongeren goed. De meeste jongeren raakten echter niet geïsoleerd van het leven buiten straat. Zij werden opgevangen door familie en vrienden. Morele steun ontbreekt bij de gehele groep in belangrijke mate en 'weak ties' lijken te overheersen. Liefdesrelaties ('strong ties') kunnen een positieve en negatieve invloed hebben. Positief wanneer de persoon waar de jongere een relatie mee heeft, zijn of haar leven op orde heeft. Formele netwerken zijn hier niet aan de orde gekomen. Deze zullen bij de hulpverleningscontacten besproken worden.

5.4 Verstoorde balans tussen draagkracht en draaglast heeft een positieve invloed

De draaglast is volgens alle jongeren hoog tijdens het leven zonder vast onderdak. Jongeren die altijd bij verschillende mensen slapen geven aan dat je geen privacy hebt en dat dit moeilijk is.

"Ja, je bent altijd bij iemand anders, dus het is niet van jou. Je bent altijd iemand anders een soort van slaafje in huis, zo zag ik dat." (Agon)

Het gebrek aan privacy is een veel gehoord probleem wanneer het gaat om de zwaarte van het dakloos bestaan.

Niet alleen om deze reden kan de draaglast in de periode zonder vast onderdak hoog zijn, ook factoren als zwaardere problematiek, schulden, eenzaamheid en het harde optreden van de politie kunnen een reden zijn voor een hoge draaglast. De enige die aangeeft last te hebben gehad van omstandigheden op straat als politie en het weer met betrekking tot een sterke draaglast is Michael.

“Het was hartje winter (...) en m’n tentje was in beslag genomen. Ik had geloof ik iets van 2000 euro aan bekeuringen voor wild kamperen dus ja (...). En ze wisten op een gegeven moment waar ik stond, dus ik had iedere ochtend te politie aan de tent staan, teringlijders.” (Michael)

Michael was eerder hulpverleningsschuw, maar zocht door de hoge draaglast op straat de opvang op.

Jongeren geven aan zich eenzaam te voelen, ook al slapen ze bij verschillende vrienden en hebben ze altijd mensen om zich heen. Anderen voelen zich in de opvang eenzaam omdat ze geen bekenden meer om zich heen hebben. Middelengebruik speelt bij de draaglast ook een belangrijke rol. Door het middelengebruik wordt het leven dragelijker, maar de jongeren gebruiken vaak middelen door een verstoorde balans tussen draagkracht en draaglast. Zo geeft Dennis aan wat het blowen met hem deed.

“Als je veel blowde merkte je niks, je was helemaal suf, dan was het wel goed.”

We kunnen uit de interviews opmaken dat alle jongeren een hoge draaglast ervaren hebben, maar daar op een andere manier mee om gaan. Ook kunnen jongeren er in verschillende fasen anders mee omgaan.

Verschillende keren tijdens de gesprekken heb ik me verbaasd over de draagkracht van de jongeren. Het overlijden van een dierbare, mishandeld zijn gedurende de hele jeugd en niemand hebben om op terug te vallen zijn zware omstandigheden. Tot op zekere hoogte kunnen de jongeren hiermee omgaan en ze leken dan ook sterk. Toch kan de draaglast op een gegeven moment de draagkracht overstijgen, waardoor er een disbalans bestaat. Wanneer dit het geval is kunnen jongeren het leven zonder thuis niet meer aan. Dit kan leiden tot zelfmoordneigingen.

“Je hoort helemaal niet in die toren te komen, maar ik heb dus gewoon, ik ben dus gewoon ingebroken in die toren en ik heb dus gewoon op dat witte ding gestaan, om dus naar beneden te springen en dus echt met de intentie, nou stop ik ermee.” (Jordy)

Deze in meer of mindere mate uitgevoerde zelfmoordgedachten beschouwen de jongeren niet persé als iets negatiefs. Het heeft bij hen vaak geleid tot het besef dat ze hun leven willen

veranderen. Dit besef kan ontstaan op verschillende manieren, maar één van de manieren is een uit het evenwicht geraakte balans tussen draagkracht en draaglast.

“Mensen moeten eerst wakker geschud worden voordat ze echt gaan begrijpen en echt gaan zien en dan ja dan is het echt voor iedere persoon verschillend.” (Jasper)

Een hulpverlener wijst op het feit dat veel jongeren op een gegeven moment niet meer zien hoe diep ze gezonken zijn. Ze zijn heel erg hard voor zichzelf volgens haar, en doordat ze niet kunnen voelen, kunnen ze er ook niet bovenop komen.

“Bij jongens zie ik heel vaak dat ze niet meer kunnen voelen of heel slecht, heel moeilijk. Ze komen niet meer bij hun gevoel en dan gaan ze heel raar handelen.” (Hulpverlener)

Wanneer ze weer kunnen voelen kan het besef ontstaan dat dit niet de juiste weg is, maar zonder gevoel is dit niet mogelijk, volgens deze hulpverlener.

In overeenstemming met de theorie van Lia van Doorn zien we hier dat de veranderende verhouding tussen draagkracht en draaglast een belangrijke rol kan spelen. De jongeren ervaren het leven om een gegeven moment als niet zoals ze willen en krijgen hierdoor een nieuwe motivatie om op zoek te gaan naar stabiliteit. Van Doorn stelt dat de draagkracht toe en af kan nemen als gevolg van de scheve verhouding. Ik kan uit mijn data voornamelijk opmaken, dat wanneer de draaglast overheerst ten opzichte van de draagkracht, de jongeren op dat moment het besef krijgen iets anders met het leven te willen. Of de draagkracht dan toe of afneemt in een dergelijke situatie is moeilijk te stellen. Zo lijkt de draagkracht eerst tot een dieptepunt te zakken, alvorens de jongeren hernieuwde energie krijgt en de draagkracht toeneemt. Over het algemeen zou ik willen stellen dat de draagkracht hoog is, zoals ik eerder aangaf. Soms heeft een dalende draagkracht wel een negatieve invloed.

“Ik heb gewoon geen zin meer. Geen zin meer om brieven te krijgen, ik kan er niet meer tegen. Ik word helemaal gek, omdat ze van zoveel verschillende plaatsen tegelijk komen (...) ik ben er wel mee bezig om het te regelen. Maar ik moet het nu echt regelen, anders komt het nooit meer goed.” (Agon)

Eenzijds heeft Agon het besef dat het anders moet, maar op dit moment heeft hij onvoldoende kracht om iets met dit besef te doen. In zijn geval lijkt dit negatief te werken, maar het kan zijn dat dit uiteindelijk zijn omslag wordt. Hier kan ik slechts over speculeren. We kunnen hieruit wel opmaken dat jongeren door een beperkte draagkracht dingen kunnen laten verslonzen, waardoor het bergafwaarts gaat. Bij de jongeren die ik gesproken heb, waarbij een hoge draaglast een belangrijke rol in het proces heeft gespeeld, lijkt dit ten eerste aanleiding voor een afnemende draagkracht en vervolgens een toenemende draagkracht. Door dit laatste krijgen de jongeren kracht om verder te komen.

Conclusie

In deze paragraaf is antwoord gegeven op deelvraag drie namelijk: hoe sterk was de draaglast en draagkracht tijdens het dak- en/of thuisloze bestaan? De draagkracht en de draaglast van de jongeren lijken hoog. Het leven op straat is zwaar, maar de jongeren kunnen veel verdragen. Veel jongeren komen echter op een punt dat de draaglast boven de draagkracht uitstijgt. Op dit moment komt vaak het besef dat ze iets anders willen met hun leven waardoor het uiteindelijk beter met ze kan gaan, soms omdat ze hierdoor in contact komen met hulpverleners.

5.5 Zelfbeeld

“Ik ging een beetje bij vrienden rondzwerven. Nou ja, niet rondzwerven, maar de ene keer bij de één slapen, de andere keer bij de ander.” (Newa)

De meeste jongeren hebben een laag zelfbeeld ten tijde van hun leven zonder vast onderdak. Ze geven aan zich klein te voelen en/of zich te schamen voor hun situatie.

Sommige jongeren verzwegen geen vast onderdak te hebben, wanneer ze bij vrienden sliepen. Ook speelt een bepaalde stempel een belangrijke rol bij de jongeren. Zo willen ze niet als dakloze of zwerver gezien worden. De meeste jongeren weigeren om zichzelf onder de groep van dak- en thuislozen te scharen. Zij zijn geen zwerver en willen niet zo gezien worden. Jasper besloot om deze reden bij de opvang te gaan slapen.

“Ik dacht ik moet iets gaan doen, want anders eindig ik straks als één of andere junk op de straat of als een of andere zwerver en dat hoeft van mij ook niet.”

Agon besloot om deze reden juist niet in de opvang te slapen net als Tamika. Ze wilden niet tussen 'zwerfers' slapen. Jasper, Agon en Tamika weigerden een dakloze identiteit aan te nemen, maar handelden tegengesteld. Dit lijkt tegenstrijdig, maar je zou kunnen zeggen dat dit een manier is om erachter te komen wat je wel wilt zijn, door eerst te weten wat je niet wilt worden. Agon ontkwam er echter niet aan om geconfronteerd te worden met de situatie waar hij in was beland.

"Zelfs als je een uitkering als dakloze zou vragen, omdat je helemaal niks hebt, dan sta je in de rij met allemaal zwerfers en junks. Dat was de dag dat ik tranen in m'n ogen kreeg, dat ik dacht dit ben ik gewoon geworden, kijk dit. Ik sta met mensen in de rij die gewoon helemaal niks."

Deze confrontatie is niet goed voor het zelfbeeld van de jongeren. Ook Jordy heeft dit ervaren.

"Alles vies aan jezelf. (...) en dan heb je geld en dan ga je al naar de Mc Donalds, niet zo een chique restaurant en dan nog kijken ze je aan. (...) Ik schaamde me daarvoor, ik voelde me heel klein en ik ben bijna twee meter, dus dat is wel een heel raar gevoel."

Dit verstoorde zelfbeeld is bij veel jongeren een probleem geweest, al is het niet willen conformeren aan dak- en thuislozen ook regelmatig een belangrijke stimulans geweest om iets anders te doen. Michael is de enige die aangeeft de dakloze identiteit aangenomen te hebben. Hij noemt zichzelf ex-dakloos, ex-verslaafd en ex-gedetineerd. Hij heeft dan ook van heel ver moeten komen en was de liefde voor zichzelf volledig kwijtgeraakt, zoals ook bij andere jongeren het geval was.

"Ik heb gewoon periodes gehad, en nog wel eens af en toe, dat ik het gewoon heel moeilijk vond om voor m'n eigen het juiste nog te blijven doen, omdat ik gewoon heel veel moeite had met dingen die ik vroeger gedaan [heb, daar] heb ik toch gewoon nog heel lang last van gehad zeg maar." (Michael)

Wanneer het zelfbeeld zo slecht is dat de jongeren niet meer van zichzelf houden kan het voorkomen dat ze ook niet meer voor zichzelf willen vechten. Dit is negatief omdat ze zich dan geconformeerd hebben aan een negatieve identiteit en geloven dat ze inderdaad niet goed zijn.

Als er niemand is die dit slechte zelfbeeld kan ontcrachten is het moeilijk om dit zelfbeeld te verbeteren. Volgens een hulpverlener is het daarom belangrijk dat de jongeren weten dat ze er mogen zijn, waardoor ze verder willen met zichzelf. In de volgende paragraaf zal ik hier verder op ingaan. Een slecht zelfbeeld kan ook leiden tot onzekerheid bij de jongeren, waarbij het gevaar van een 'self fulfilling prophecy' bestaat. Agon heeft nooit een woning langer dan een jaar weten te behouden en vreest ervoor dat dit ook deze keer niet zal lukken. Zijn draagkracht neemt hierdoor af wat een negatief effect heeft, zoals ik eerder aangaf.

Op dit moment is het zelfbeeld van de meeste jongeren positief. Sommige jongeren zijn trots op wat ze nu bereikt hebben en weer anderen willen hun ervaringen gebruiken om andere jongeren te helpen. Samenvattend heeft een verbeterd zelfbeeld een positief effect teweeg gebracht.

In hoofdstuk 3 heb ik onder andere een boek van Lia van Doorn gebruikt wanneer het over het zelfbeeld ging. Zij legt hier echter ook een link met een levensovertuiging en een nieuwe levensfase. Deze levensfase komt terug bij de jongeren. De jonge moeder Tamika stelt dat ze door haar kind meer verantwoordelijkheid kreeg en serieuzer moest worden. Dit heeft bij haar echter geen sterke invloed gehad op haar stabilisatieproces. Haar kind gaf eerder een houvast, dan dat ze hierdoor zichzelf als anders zag en zich ook op die manier ging gedragen. Een hulpverlener stelt dat jongeren zich vaak wel anders gaan gedragen wanneer ze zwanger zijn, omdat dit een teken van volwassenheid is voor hen.

"Dan hebben de volwassen om me heen me niks meer te vertellen. Dat is mijn vrijheid. Zo zien ze dat en dat is hun geluk, dat niemand meer kan zeuren. Want ik heb een kind en ik ben volwassen." (Hulpverlener)

Dit veranderde zelfbeeld, namelijk volwassen zijn, heeft op sommige jongeren dan ook een negatieve invloed, omdat ze dan geen hulp van buitenaf meer aannemen. Ze zijn immers volwassen en kunnen het zelf. Het idee van volwassen worden en daarmee een nieuw zelfbeeld krijgen doet denken aan 'aging out'. Hier lijkt volwassen worden echter geen positief effect te hebben, al ontstaat er wel een ander zelfbeeld. Eén hulpverlener haalt 'aging out' wel aan als belangrijk element bij het stabiliseren.

“Ik vind hem eigenlijk wat volwassener geworden gewoon. Ik merk dat hij minder vaak uit z’n plaat gaat op die manier en dat hij wat meer zelfinzicht krijgt, wat meer vooruit denkt

I: en hoe komt dat dan?

R: geen idee, ik denk dat hij gewoon wat ouder wordt, wat volwassener.”

Het feit dat de jongere waar het over gaat meer vooruit denkt lijkt goed te passen in ‘aging out’. Er ontstaat een ander denkkader door het ouder worden.

Een veranderend zelfbeeld als gevolg van een nieuwe levensovertuiging is bij geen van de jongeren naar voren gekomen. Wel kan een geestelijke de jongeren helpen in het stabilisatieproces, maar niet op die manier dat ze zichzelf anders zien. Hoe religie wel een rol kan spelen in het stabilisatieproces zullen we bij de hulpverleningscontacten zien.

Conclusie

In deze paragraaf stond deelvraag 4 centraal: welke rol heeft het (veranderend) zelfbeeld gespeeld? Verschillende jongeren blijken een stigma te ervaren in de tijd dat ze thuisloos zijn en schamen ze zich voor het feit dat ze geen vast onderdak hebben. Dit stigma kan een motivatie teweeg brengen, omdat de jongeren op deze manier weten wat ze niet willen worden. Soms is dit een aanleiding om hulp te zoeken. Een erg negatief zelfbeeld kan echter het gevolg hebben dat iemand niet meer voor zichzelf wil vechten en in dat geval belemmert dit de jongeren. Wanneer de jongeren zich verenigen met dit stigma kan een negatief zelfbeeld ontstaan en heeft een stigma dus een negatief effect. Een positief effect van het stigma kan ontstaan wanneer de jongeren zich hier tegen afzetten. Een slecht zelfbeeld is moeilijk te verbeteren zonder positieve feedback van anderen, zoals vrienden of hulpverleners.

5.6 Hulpverlening

Praktische hulp overheerst

De jongeren hebben op veel verschillende gebieden hulp gekregen, zoals op het gebied van hun persoonlijke ontwikkeling, psychische problemen en praktische zaken. Vooral deze laatste overheerst. Wanneer de jongeren in de hulpverlening terecht komen wordt vaak eerst gekeken wat de jongeren wel en niet hebben. Jongeren zonder vast onderdak, moeten een plek krijgen en een daarbij behorend inkomen. Schulden moeten afgelost worden en er moet dagbesteding worden gezocht. Verschillende jongeren geven aan dat het beter met ze ging wanneer

praktische zaken op gang kwamen. Daarnaast kunnen jongeren vaak gesprekken aangaan met een psycholoog, maar jongeren hebben hier niet altijd zin in.

“Dat hebben ze wel een paar keer geprobeerd, maar dan ben ik heel snel: ja goed, nee hoor, gaat goed hoor. (Jordy)

Eenzijds stelt Jordy niet veel te willen vertellen, anderzijds heeft hij behoefte aan een luisterend oor. In het volgende citaat omschrijft Jordy hoe hij zijn frustraties bij zijn hulpverlener kan uiten.

“En hij ziet gewoon, Jordy, ik had niet afgesproken dat hij met mij zou bellen en dan doet hij gewoon zo klik en dan ga ik gewoon schelden en hij zegt af en toe jaja. Ja is goed joh. (...) Hij luistert tenminste. In ieder geval heb ik het idee dat hij naar me luistert. En de volgende keer belt hij me na een uurtje of 1,5 van gaat het weer?” (Jordy)

Andere jongeren hebben ook behoefte aan een luisterend oor, maar dan moet er een goede band zijn tussen de jongere en de hulpverlener. Jongeren ontvangen ook hulp betreffende hun persoonlijke ontwikkeling en hoe ze om moeten gaan met bepaalde situaties.

“Ze gaven me ook begeleiding (...) met mijn grenzen omgaan, dat was heel moeilijk voor mij. Want ik kon heel moeilijk nee tegen iemand zeggen. Dat was altijd als ik niet wilde dan moest ik altijd ja zeggen en, dan hebben ze me geholpen met grenzen opkomen en dat vond ik echt heel goed.” (Nuriye)

Dit soort hulp wordt vaak geboden door middel van gesprekken met een vaste hulpverlener. Het regelen van praktische zaken lijkt echter over het algemeen één van de belangrijkste speerpunten te zijn van hulpverleners en jongeren.

In hoofdstuk twee heb ik onder andere een onderzoek van Hekelaar aangehaald. Hij stelde dat jongeren vaak praktische hulp nodig hebben om een bepaalde motivatie te krijgen. De jongeren en de hulpverleners uit dit onderzoek hebben dit echter niet aangegeven. De motivatie putten de jongeren uit andere zaken, zoals ik eerder aangaf bij de draagkracht en

draaglast. In een latere paragraaf zullen we zien dat jongeren ook motivatie halen uit het feit dat ze houvast in hun leven hebben en/of een doel.

Hulp van andere instanties dan hulpverleningsinstanties

De meeste jongeren hebben voornamelijk contacten gehad met hulpverleningsinstanties die zich richten op dak- en thuisloze jongeren, maar ook via andere wegen kunnen jongeren ondersteuning krijgen. Ten eerste hebben veel jongeren een jobcoach van het centrum werk en inkomen (CWI). Voor één van de jongeren was de jobcoach de belangrijkste hulpverlener. Ten tweede kan de huisarts een belangrijke rol spelen in het proces. Nuriye kwam regelmatig bij de huisarts en geeft aan hier het goede gevoel te kunnen krijgen, wat ontbrak wanneer ze naar haar psychiater ging.

“Ja, wat ik daar niet goed gevoel kan krijgen, kan ik bij m’n huisarts een goed gevoel krijgen en steun krijgen dus ja ik ben echt trots op m’n huisarts en ja op m’n assistente ook zeg maar.”

Ook zien we dat school een belangrijke rol kan spelen. Een docent ziet de leerlingen bijna dagelijks en kan het soms zien als er iets mis gaat thuis. Ook kan een docent laagdrempelig zijn.

“Ja, op een gegeven moment zagen ze op school dat we vieze kleren hadden. (...) Maar m’n zusje, zij droeg mijn kleren zeg maar en ik haar kleren. (...) zij droeg één dag die en de volgende dag ging ik dat weer dragen, zonder dat het schoon was zeg maar en toen hebben ze m’n moeder erop aangesproken.” (Emine)

Veel jongeren hadden echter problemen op school. Ze gingen niet naar school of maakten daar ruzie. Deze jongeren hebben daar geen hulp gevraagd. Emine zat nog op de basisschool toen ze thuis verwaarloosd werd en heeft verder op school weinig problemen gehad. Ze deed haar best en haalde haar diploma met goede cijfers. School kan een belangrijke rol spelen, zoals we bij Emine zien.

Tot slot zien we dat geestelijken een rol kunnen spelen in het stabilisatieproces. Een hulpverlener vertelt dat een jongen hulp krijgt van de Imam om van de drugs af te blijven. Deze kan hem stimuleren. Jasper kreeg hulp van een pastor.

“Hun hebben me geholpen, beetje ook met me ontwikkeling verder, weet je wel van ook hoe ik ook bepaalde dingen (...) kon aanpakken, hoe ik over tegen met met m’n verleden staat weet je. Hoe ik het kon verwerken bepaalde dingen, dus daar heeft hij ook heel goed mee geholpen.”
(Jasper)

Hiaten in de hulpverlening

De jongeren zijn niet allemaal even tevreden over de hulpverlening. Jeugdzorg wordt door verschillende jongeren als negatief ervaren. Zo stelt Dennis dat hij alleen maar ‘stomme dingen’ moest doen bij jeugdzorg en voelde Kaya zich in de steek gelaten. Wanneer de jongeren 18 zijn, stopt jeugdzorg en er is niet altijd een goede aansluiting op andere zorg geregeld voor de jongeren. Soms weten jongeren niet meer waar ze heen moeten.

“Ik was al 18 en boven 18 kon niet meer.” (Jaimey)

Voor zijn 18^e kon Jaimey bij de crisisopvang terecht, maar na zijn 18^e kon dat niet meer en wist hij niet waar hij wel terecht kon. Toen Jaimey dan ook uit een opvang werd gezet, door overtreding van de regels, wist hij niet waar hij terecht kon. Hulpverlening was afwezig en Jaimey moest bij vrienden slapen.

Volgens het onderzoek van de algemene rekenkamer, waar ik in hoofdstuk twee aandacht aan heb besteed, sluiten jeugdzorg en volwassen zorg niet goed op elkaar aan. De algemene rekenkamer besteedt ook aandacht aan het feit dat de zorgketen niet altijd compleet is, zo ontbreken bijvoorbeeld vervolgttrajecten. In de interviews heb ik gemerkt dat veel jongeren nazorg krijgen van de instelling waar ze woonden, maar soms wordt deze zorg overgedragen naar een andere instantie. Eén van de hulpverleners zegt een jongere niet verder te kunnen begeleiden, nu deze jongere zijn eigen huis heeft.

“We moeten hem loslaten (...). We krijgen, vroeger was het zo dat we nazorg kregen dus één keer in de maand. Maar ik heb begrepen die nazorg is nu 3 uur per jaar geworden. (...) Dus ik ben ook een beetje het contact aan het afbreken, afdragen.”

Deze instelling krijgt geen geld meer voor nazorg en deze jongen moet de hulp die hij nodig heeft ergens anders zoeken. Jongeren kunnen nog wel hulp krijgen, maar de instelling kan geen

vervolgtraject aanbieden. Voor veel jongeren is dit niet ideaal, aangezien ze soms een goede band op hebben gebouwd met de hulpverlener. Wanneer jongeren wantrouwend zijn, brengt het overdragen naar een andere instantie problemen met zich mee. Het vervolgtraject is wel aanwezig, maar niet altijd op de manier waarop jongeren en hulpverleners dit graag zouden zien. Ook het feit dat veel hulpverleningsinstanties jongeren niet meer volgden als ze een half jaar stabiel waren, laat zien dat nazorg in beperkte mate aanwezig is. Als het een half jaar goed gaat, wordt er immers vanuit gegaan dat er geen hulp meer nodig is. Jongeren hebben hier soms wel behoefte aan en de nazorg is dan ook niet adequaat.

Soms zijn de jongeren het niet eens met wat ze moeten doen van hulpverleners. Zo werd van Djelaisa en Nawa verwacht dat ze rustiger aan deden, terwijl ze juist meer wilden doen. Ze werden naar eigen zeggen niet gestimuleerd om verder te komen door de hulpverleners, maar juist beperkt doordat ze dingen niet mochten, zoals een bepaalde opleiding volgen. Ook hebben jongeren soms het idee dat de hulpverleners niet weten waar ze het over hebben. Ze hebben het zelf immers niet meegemaakt.

“Ik had maatschappelijk werk, praten over omstandigheden, over het leven, waarom gaat het niet goed en dit en dat (...) waar heb je dat gelezen, in een boek of zoiets? Jij weet niet hoe het leven echt is dan, want jij hebt het in een boek gelezen. Als je het zelf niet hebt meegemaakt, weet je niet hoe het leven echt is. Maar dat is mijn filosofie dan.” (Agon)

Daarnaast is het belangrijk dat hulpverleners op het juiste moment, als de jongere bereid is wat te veranderen aan zijn leven, hulp kunnen bieden. Dit lukt niet altijd in verband met wachttijden of in verband met de problematiek van de jongeren.

“Ik moest een vervolgtraject hebben en dat was eigenlijk het enige waar ze me wouden hebben dus kwam ik opnieuw tussen de verslaafden terecht (...) joh, ik kan je verhalen vertellen wijfie, het is allemaal zo krom, zeker in de verslavingszorg. Dan ben je 9 maanden clean en dan kom je op de detox terecht.” (Michael)

Ook hier zien we dat er wel een vervolgtraject aanwezig is, maar geen juist vervolgtraject. Dit is kwalijk, helemaal omdat Michael terug is gevallen nadat hij in deze kliniek terecht kwam. Hij kreeg hier namelijk een relatie met iemand uit de kliniek en het ging niet goed met zijn vriendin.

Zoals ik aan heb gegeven bij 'een liefdesrelatie' besloot hij hierdoor opnieuw te gebruiken. Voordat hij hiertoe over is gegaan heeft hij echter nog hulp gevraagd.

"Ik had op dat moment ontzettend behoefte aan hulp, ook gevraagd, maar niet gekregen. (...). Ik zei, het gaat mis, ik loop dadelijk naar buiten en ik ren naar de dealer toe! Dan moet je een uurtje wachten, want we zijn nu een rapport aan het schrijven. Maar ik heb nu hulp nodig! Ja, maar nu hebben we geen tijd voor je. Oké, toen ben ik weggegaan." (Michael)

We zien bij Michael een dubbele fout in de hulpverlening. Ten eerste was er geen geschikte opvangplek voor Michael, terwijl hij op dat moment gemotiveerd was. Hierdoor kwam hij clean in een afkickkliniek. Ten tweede kreeg hij in de kliniek geen adequate hulp toen hij het nodig had, waardoor een terugval plaats heeft gevonden. De hulpverlening was hier duidelijk niet adequaat. Michael is niet het enige voorbeeld. Bijna alle jongeren kunnen voorbeelden noemen van momenten waarop de hulpverlening niet goed aansloot. Zoals ik eerder aangaf kan dit ook komen door een leeftijd. Bij Djelaisa kwam het door het feit dat haar onder toezichtstelling (OTS) niet werd verlengd. Een OTS was echter nodig om in de instelling te blijven en nu deze niet verlengd werd, moest Djelaisa vertrekken. Een alternatief was afwezig en Djelaisa viel terug. Dergelijke verhalen van jongeren die ergens weg moeten, omdat ze niet meer onder de doelgroep vallen zijn helaas niet uitzonderlijk in dit onderzoek.

Tot slot kunnen jongeren naar eigen zeggen een verkeerde hulpverlener treffen, omdat de relatie niet goed is. Ik zal hier dieper op ingaan.

Wederzijds vertrouwen tussen cliënt en hulpverlener

Twee jongeren geven aan de verkeerde hulpverlener te hebben gehad. Eén van de jongeren wil nu beslist geen contact meer met de betreffende hulpverlener. Ze voelde zich alleen in de instelling, omdat de hulpverlener haar niet geloofde. Bij Djelaisa ging het zelfs zo ver dat ze naar eigen zeggen afdwaalde door de slechte hulpverlener. De betreffende hulpverlener was te dominant en Djelaisa verviel in haar oude patroon van blowen en ze was brutaal tegen haar begeleidster. Djelaisa moest van deze begeleidster verplicht van de HAVO naar het VMBO en dit maakte Djelaisa boos, omdat ze goede cijfers haalde en school heel belangrijk vond. Een slechte hulpverlener kan de stabilisatie dan ook belemmeren of kan er zelfs toe bijdragen dat jongeren terugvallen.

Bij een goede band met de hulpverlener is er een klik. Als deze klik er is kan een hulpverlener juist wel bijdragen aan het stabiliseren.

“Hij vond me meteen heel erg aardig dus dat was bekeken. En eigenlijk sinds die tijd heb ik het meest contact met hem.” (Hulpverlener)

Michael had ook een goede band met zijn hulpverlener. Nog steeds heeft hij soms contact met hem, maar niet als cliënt tegenover een hulpverlener. Het was moeilijk om contact met Michael te maken omdat hij toentertijd erg verslaafd was, toch is het zijn hulpverlener gelukt, na veel pogingen van andere hulpverleners die geen succes hadden.

“Hij heeft nooit tegen mij gezegd van joh je moet (...). Hij heb nooit met het vingertje gewezen weet je. Hij kwam bij mij voor de eerste keer aan de tent en ik. Ja, ik zal er waarschijnlijk niet echt heel erg [goed] uit hebben gezien. En hij is daar gewoon gekomen en hij heeft gewoon met me gepraat van joh wat wil jij nou eigenlijk? In plaats van joh je moet afkicken, je moet uit je tent en je moet zus, wat wil jij nou eigenlijk?” (Michael)

Er moet een gelijkwaardige band zijn met wederzijds respect. Het moet duidelijk zijn voor de jongeren dat ze er mogen zijn. Niet alleen de jongeren vinden dit belangrijk, ook hulpverleners benadrukken dit.

“Het is voor deze jongeren natuurlijk heel erg belangrijk om te mogen ervaren en ook te mogen voelen dat ze er mogen zijn en dat ze mee mogen doen.” (Hulpverlener)

Aangezien veel jongeren een zwak zelfbeeld hebben, kunnen de hulpverleners hier een belangrijke rol in spelen. Jaimey geeft zelf aan waarom hij zijn hulpverlener zo goed vindt.

“Ik weet niet, zij laat mij voelen dat ik dingen kan. Je weet toch.”

De jongeren vinden echter niet alle hulpverleners goed. Het is belangrijk om te beseffen dat jongeren vaak veel verschillende hulpverleners hebben. Zo helpt een psycholoog of psychiater bij psychische problemen, een jobcoach bij het vinden van werk en bijvoorbeeld

schuldhulpverlening met de financiën. De band met al deze verschillende hulpverleners is niet altijd goed. Twee jongeren geven zelfs aan geen hulpverlener aan te kunnen wijzen die een goed beeld heeft van hun stabilisatieproces. Dit zegt iets over de hulpverlening. De hulpverleners waren bij deze jongeren wisselend waardoor niemand het hele proces goed heeft meegemaakt.

In hoofdstuk twee is gebleken dat uit onderzoek van onder andere Noom en De Winster blijkt dat een goede vertrouwensband belangrijk is en dat dit een positief effect kan hebben op het zelfbeeld van de jongeren, wat hier ook blijkt. In hoofdstuk drie heb ik ook Goffman aangehaald en hij stelt dat jongeren in een totale institutie juist een slecht zelfbeeld kunnen krijgen. In deze totale institutie doet iedereen hetzelfde. Bij verschillende hulpverleningsinstanties moeten jongeren vaak op een bepaalde tijd opstaan, vervolgens dagbesteding hebben en op een bepaalde tijd eten. Ook verwachten de hulpverleners dat jongeren zich inzetten. Het is echter moeilijk om te stellen dat de jongeren ook moeten gehoorzamen. Vaak stellen hulpverleners dat ze het samen moeten doen of zelfs dat zij slechts advies geven, maar dat de jongeren zelf kunnen bepalen om het wel of niet op te volgen. Als iemand niet mee wil werken kan hij of zij wel uit het project gezet worden. Deze sanctie zal voor jongeren die niet in die instelling willen zijn, niet altijd als een straf voelen.

“Het boeit me ook niet ook zei ik, dus toen ging ik maar weg. Ik vond het toch niet leuk.” (Dennis)

Als de jongeren zelf weg willen, kunnen ze weg. Daarnaast proberen hulpverleners jongeren te laten zien dat ze er mogen zijn, niet alleen als ze gehoorzamen. De jongeren kunnen dan ook tot op zekere hoogte hun eigen identiteit behouden. Mortificatie lijkt dan ook niet plaats te vinden bij de jongeren.

Het idee van ‘er mogen zijn’ komt overeen met de presentie theorie. Bij de presentiebenadering staat niet het oplossen van problemen voorop, maar het ‘er zijn’ voor de ander. Hierbij moet er een goede band opgebouwd worden tussen de twee mensen, waarbij voornamelijk luisteren en het ondernemen van simpele dingen van belang zijn (Baart 2001: 733). De hulpverlener heeft, wanneer deze de presentietheorie toepast geen duidelijke probleemgebieden waaraan gewerkt moet worden. In de hulpverlening, wordt echter wel vaak zo gewerkt.

“Wat ik met hem heb gedaan, heb ik een persoonsbeschrijving met hem gedaan en dat bestaat eruit hoe hij op dit moment is. Hoe hij op dit moment staat en hoe hij over twee, drie jaar, wat zijn zijn wensen voor over twee drie jaar.” (Hulpverlener)

In overeenstemming met de presentietheorie, staat de wil van de jongere hier centraal. In tegenstelling tot de presentietheorie worden hier wel duidelijke doelen geformuleerd. Volgens de presentietheorie is dit niet wenselijk. Wanneer men werkt vanuit de presentietheorie moet men immers een open agenda hebben (Baart 2001: 735). In de huidige hulpverlening wordt deze vaak dichtgetimmerd. Wat in alle kenmerken van de presentie benadering, zoals Baart deze omschrijft, terugkomt is dat het er veel tijd in de relatie gestoken moet worden (Baart, 2001). Juist dit is belangrijk om de jongeren het gevoel te geven dat ze er mogen zijn. Deze tijd is er echter vaak niet.

“Als je kijkt naar een poli GGZ bijvoorbeeld, dan moet iemand gewoon 6 contacten per dag draaien, anders krijgt iemand gewoon te horen dat hij het niet goed gedaan heeft (...). Daar ligt al één van de problemen bij de huidige hulpverlening, denk ik. Hoe je het ook went of keert, je zult denk ik gewoon de tijd ervoor vrij moeten maken om het te kunnen doen en de tijd is er nooit.” (Hulpverlener)

Ondanks het tijdgebrek zagen we dat het hulpverleners soms lukt om de jongeren te laten zien dat ze er mogen zijn. Dit is echter niet bij de meerderheid van de jongeren het geval. Zoals ik eerder aangaf wordt door zowel hulpverlener als door jongeren praktische hulp benadrukt. Slechts een paar jongeren geven aan dat de hulpverlener ook op persoonlijk gebied een belangrijke rol heeft kunnen spelen. Als er meer tijd is, is het makkelijker elkaar goed te leren kennen en een vertrouwensband op te bouwen. Aangezien veel jongeren wantrouwend zijn, is het belangrijk dat hier energie in gestoken wordt. Als er meer tijd is zullen naar alle verwachting meer hulpverleners iets kunnen betekenen voor de jongeren op persoonlijk vlak.

Een ander belangrijk punt in de relatie tussen cliënt en hulpverlener is dat de hulpverleners van mening zijn dat ze zich soms moeten aanpassen aan de jongeren. Als iemand geen hulp aan wil nemen op bepaalde gebieden, kan de hulpverlener op andere gebieden hulp bieden. Daarnaast moet een hulpverlener geduld hebben, volgens de hulpverleners zelf. Wanneer het vertrouwen van de jongeren in de hulpverleners groter is, kan het voorkomen dat

jongeren hulp aan willen nemen die ze eerder weigerden. Naast het geduld van de hulpverlener, moet de jongere ook meewerken volgens de hulpverleners. Daarnaast geven de jongeren en de hulpverleners aan dat het in het stabilisatieproces belangrijk is dat de jongeren voldoende gemotiveerd zijn. De rol van de jongeren in het proces is dan ook erg belangrijk. Soms benadrukt een hulpverlener de rol van zichzelf sterk en soms de rol van de jongere. Meestal wordt dit laatste het sterkst benadrukt en stellen hulpverleners dat jongeren het vooral door eigen inzet goed doen. Een andere hulpverlener geeft aan dat hij veel energie in de jongeren moet steken om ze op het rechte pad te houden.

“Als jij dat niet in je hoofd blijft houden van ik moet dat proces in de gaten houden, want hij kan het verslonzen. Maar ik ben de persoon die hem dan weer moet trekken. (...) dan is het belangrijk onze inzet erin, dat het juist allemaal positief te laten veranderen.” (Hulpverlener)

Een andere hulpverlener gelooft niet dat bij één van de jongeren die hij heeft begeleid zijn rol essentieel was.

“Ik zou het graag zeggen, maar ik ben bang van niet nee. Nee, het is echt een brandjes blus cliënt. Er is vaak wat aan de hand, dan komen we opdraven, proberen we het op te lossen. Dat is zeker het eerste jaar dat ik hem kende zo. Dat is nu al wat minder.”

De jongere die van deze hulpverlener begeleiding krijgt, geeft wel aan dat zijn hulpverlener voor hem een belangrijke rol speelt. Het lijkt hem houvast te geven. Het is iemand waar hij altijd bij terecht kan als er iets is. De jongeren hebben vaak zelf geen sociaal vangnet, geen ouders waar ze altijd bij terecht kunnen. Juist daarom is het 'er zijn' voor de ander zo belangrijk, om op de presentiebenadering terug te komen.

De bindingen tussen de hulpverlener en de cliënt beginnen als formele bindingen, maar sommige jongeren ervaren het na verloop van tijd niet meer zo, al is dit zeker geen meerderheid. Sommige jongeren willen de hulpverlener niet loslaten wanneer ze eenmaal een goede band opgebouwd hebben, terwijl dit wel zou moeten. Ik vind het moeilijk om te stellen dat het hierbij om 'strong ties' zou gaan, aangezien je hierbij wederzijdse services zou verwachten en dat is hier niet het geval. Het gaat in ieder geval wel om een verbinding met iemand die contact heeft met de samenleving en jongeren hierin wegwijs kan maken, wanneer

ze het contact hiermee verloren zijn of nooit goed contact hiermee hebben gehad. Een vaste baan hebben veel jongeren bijvoorbeeld nooit gehad. De verbindingen met de hulpverleners zijn dan ook wel belangrijk omdat ze zich hieraan op kunnen trekken en leren welke wegen ze hoe moeten bewandelen.

Uitwaaierend effect van de hulpverlening

De invloed van een hulpverlener beperkt zich niet alleen tot de jongeren waarmee ze zelf contact hebben. Jongeren nemen soms een bepaald discours over van de hulpverlener. Dit is goed te zien bij Delano, die de term dagbesteding vaak gebruikt. Hij gebruikt dit echter niet helemaal goed, maar hij weet wel dat dit belangrijk is.

“Dus 25 jaar m’n huis zitten, m’n werk hebben, voetbal hebben, dagbesteding klaar. Dan weet ik oké, dat is mijn doel geweest.” (Delano)

Delano weet wel wat dagbesteding is, want eerder geeft hij aan dat zijn belangrijkste dagbesteding op dit moment voetbal is. Het is in bovenstaand citaat opvallend dat hij werk en voetballen noemt en vervolgens nog dagbesteding. Hier lijkt dan ook sprake te zijn van een discours wat hij van de hulpverlener over heeft genomen. Wanneer jongeren dit discours overgenomen hebben, dragen ze dit soms over op andere jongeren. Ze proberen hen te helpen in de richting van de hulpverlening. Eén jongere is volgens de hulpverlener heel actief bezig anderen naar zorg toe te leiden.

“Hij stuurt veel jongeren hier naartoe. (...) hij ontmoet ze op straat ze vertellen hem zijn problemen en dan zegt hij ik weet iemand die jullie kan helpen en dan stuurt hij ze hier naartoe haha. (...) En dan belt hij me ook op en dan zegt hij ik heb die en die gestuurd zijn ze al geweest?” (Hulpverlener)

De invloed van de hulpverlening reikt verder dan slechts het contact tussen jongere en hulpverlener. Zeker als de jongeren vertrouwen hebben in de hulpverlener is dit effect sterk, zoals we hierboven zien. Deze jongen zou anderen niet aanraden naar haar toe te gaan, wanneer hij geen vertrouwen in de hulpverlener heeft.

Het afsluiten van de hulpverlening

Sommige jongeren uit het onderzoek hebben geen contact meer met hulpverleners, om precies te zijn gaat het om twee jongeren. Eén van hen, Michael, geeft aan wel nog contact te hebben met zijn hulpverlener als een soort vriend, maar dit is maar een paar keer per jaar. Een andere jongere geeft aan wel weer contact met hulpverleners te willen, wegens psychische problemen. Emine had eerder geen contact meer met hulpverleners, maar door tegenslagen heeft ze haar hulpverlener weer opgezocht. Bij bijna alle jongeren gaat het om contact met de hulpverlener waar ze ook contact mee hadden toen ze nog thuisloos waren. Alleen bij de twee jongeren die geen hulpverlener aan konden wijzen gaat het om gespecialiseerde psychische hulp. Eén van hen is de jongere die geen contact meer heeft, maar wel weer wil.

De vraag is of we hieruit op kunnen maken dat de jongeren nooit zonder hulp kunnen. Ik denk het niet. Je merkt dat de jongeren de hulpverlener ten tijden van de thuisloosheid nodig hadden om alles weer op orde te krijgen. Nu komen de jongeren met gerichte vragen naar de hulpverlener. Ze vinden het fijn dat ze altijd bij iemand terecht kunnen voor vragen. In het onderstaande citaat is het ACT is de hulpverleningsinstantie. ACT staat voor ‘assertive community treatment’.

“Ja, ACT gaan we nog regelmatig naartoe. Af en toe zitten we thuis nog een beetje te kletsen of voor bepaalde dingetjes die je nog moet regelen (...) als er iets mis is gelopen met kredietbank (...) of als we een rekening hebben gehad voor bepaalde dingen of kwijtschelding kunnen aanvragen, dan leggen ze het ons uit en dan weten we wat we kunnen doen.”

Hulpverleners geven aan dat ze het contact eigenlijk af willen bouwen, maar dat de jongeren dit niet willen. Dit lijkt te maken te hebben met het feit dat veel jongeren sinds het beter gaat nog geen sociaal netwerk opgebouwd hebben waar ze met hun problemen terecht kunnen. Dit netwerk zal dan ook opgebouwd moeten worden, maar juist hier willen de jongeren geen hulp bij. Waarschijnlijk wordt het opbouwen van een dergelijk netwerk ook bemoeilijkt door het wantrouwen wat bij de jongeren heerst. Ik denk dat het afbouwen van de hulpverlening hierdoor moeizamer gaat, maar ik denk zeker niet dat het onmogelijk is. Dit is echter wel enigszins speculatief, aangezien slechts één van de jongeren geen contact meer heeft met hulpverleners en hier ook geen behoefte aan heeft, namelijk Michael. Hij woont van alle jongeren het langst zelfstandig en had veel last van zwaardere problematiek (verslaving,

gedragsproblemen waaronder agressie). De meeste jongeren zijn minder lang stabiel. Waarschijnlijk is daardoor het contact met de hulpverleners nog niet verbroken is. Daarnaast heb ik de jongeren via hulpverleners geworven. Jongeren waar hulpverleners nog contact mee hebben zijn makkelijker te benaderen door de hulpverleners voor het onderzoek dan jongeren die geen contact meer hebben met de hulpverlening. Dit kan ook een verklaring zijn waarom zoveel jongeren nog contact hebben met de hulpverleners.

Conclusie

Deze paragraaf heeft zich gericht op de hulpverlening en daarmee op deelvraag 5, namelijk: hoe ziet het hulpverleningstraject van de ex-zwerfjongeren eruit en welke rol heeft dit gespeeld in het stabilisatieproces? We hebben gezien dat jongeren vooral praktische hulp krijgen en dit waarderen. Daarnaast hebben jongeren behoefte aan een luisterend oor en vinden ze het belangrijk dat ze de hulpverlener kunnen vertrouwen. Dit vertrouwen is echter niet altijd aanwezig. In deze vertrouwenband moet veel tijd gestoken worden, helemaal omdat veel jongeren in eerste instantie wantrouwend zijn. De jongeren geven ook aan dat niet alles goed gaat in de hulpverlening volgens hen. Zo vinden ze hulpverleners niet altijd geschikt, sluit het hulpaanbod niet goed aan op de hulpvraag of is hulp zelfs afwezig als de jongeren hier behoefte aan hebben. Hulpverlening is daarmee niet altijd adequaat. Wanneer de hulpverlening wel goed verloopt, kan dit een uitwaaiend effect hebben. Jongeren adviseren bijvoorbeeld andere jongeren om ook hulp te zoeken. Naast de hulpinstanties voor zwerfjongeren kunnen jongeren met hun problemen soms ook hulp vragen op school, bij hun jobcoach, huisarts of bij een geestelijke. Bijna alle jongeren hebben nu nog contact met de hulpverlening en vinden het moeilijk om dit af te sluiten. Het is niet duidelijk waarom zoveel jongeren uit dit onderzoek nog contact hebben met de hulpverleners. De oorzaak kan gezocht worden in het feit dat de jongeren zelf een beperkt sociaal vangnet hebben en nog niet heel lang op zichzelf wonen, maar ook in het feit dat de jongeren die ik gesproken heb zijn geworven via hulpverleningsinstanties. Een precieze verklaring is op basis van dit onderzoek niet te geven.

5.7 Dagbesteding

Eén van de factoren die jongeren zelf regelmatig aanhalen in hun stabilisatieproces is het hebben van dagbesteding. Dit kan betaald werk zijn, maar ook het volgen van een opleiding of een verplicht traject gebonden aan de uitkering. Veel jongeren die een opleiding volgen moeten erbij werken, omdat ze anders niet rond kunnen komen. De trajecten gebonden aan de uitkering

kunnen verschillen. Zo kun je bijvoorbeeld sollicitatiecursussen. Ook volgden verschillende jongeren een sportprogramma. De dagbesteding speelt gedurende het hele proces een belangrijke rol. Zo kan het verliezen van een dagbesteding een reden zijn om terug te vallen of waardoor het nog slechter met ze gaat. Het meest sprekende voorbeeld hiervan is Michael, gezien zijn bijzondere 'dagbesteding', namelijk het dealen van drugs.

“Op aanraden van degene waar ik toen voor werkte ben ik gestopt en toen ben ik in een soort gat terecht gekomen en toen is het gewoon heel hard, heel snel achteruit gegaan (...) ik kreeg gewoon te veel vrije tijd om handen.

I: hoe vulde je dat dan in?

R: haha, door nog meer drugs te gebruiken.”

Michael stopte met het dealen omdat het slecht met hem ging, maar door het stoppen ging het nog slechter. Het kan ook fout gaan door juist teveel te gaan doen. Djelaisa had het idee dat ze veel gemist had in haar jeugd en wilde dit inhalen. Ze begon veel te werken, maar het lukte niet om dat vol te houden. Ze werd ontslagen, stopte met school en haar andere werk, ze had geen inkomsten meer en verloor haar woning. Door het verliezen van dagbesteding vallen er vaak inkomsten weg. Niet alleen om praktische redenen wordt er een belangrijke rol aan dagbesteding toegeschreven.

“Ik bedoel als je toch geen werk hebt of geen studie dan ben je toch wel een beetje nutteloos en ja, je kunt ook niet zomaar aan de slag en je kunt niet aan het werk. Je hebt te weinig ervaring, je hebt geen diploma, allemaal te veel in één keer weet je. Je hebt ook geen contact met de buitenwereld.” (Newa)

Het hebben of behouden van dagbesteding is een belangrijke factor waardoor jongeren zich beter voelen. In het bovenstaande citaat van Newa zien we een verband met het zelfbeeld. Zonder werk ben je volgens haar immers een beetje nutteloos, of zo voelt zij dat. Daarnaast geeft Newa ook aan dat het hebben van dagbesteding verband houdt met sociale relaties. Dagbesteding voorkomt immers sociale isolatie. Het feit dat jongeren zich beter voelen met dagbesteding kan ermee te maken hebben dat jongeren dan aan hun toekomst kunnen denken.

Veel jongeren kiezen immers voor een opleiding. Waarom dit vooruit kijken zo belangrijk is zal ik in de volgende paragraaf verder uiteenzetten.

Conclusie

De dagbesteding is één van de overige factoren die een belangrijke rol speelt in het stabilisatieproces. Dagbesteding is niet alleen belangrijk om praktische redenen, namelijk het hebben van inkomsten. Ook voelen jongeren zich beter met dagbesteding. Dagbesteding kan daarmee een positief effect hebben op het zelfbeeld en op de sociale relaties.

5.8 Doel/houvast

De jongeren geven aan op een gegeven moment te besluiten iets van hun leven te willen maken. Dit besef kan ontstaan door een toenemende draaglast of door het stoppen met het gebruik van middelen. Ze moeten ten eerste inzien dat hun leven op dat moment niet ideaal is en ten tweede moeten ze ervoor willen en kunnen gaan om er wel wat van te maken. In sommige gevallen durven de jongeren er helemaal voor te gaan omdat ze toch al alles verloren hebben, en niets te verliezen. Het leven kan alleen maar beter worden.

“Ergens tussen alle omstandigheden heb ik het gevoel dat het heel erg goed met mij zal komen en dat kun je me niet ontnemen (...) ik heb alles al verloren naar mijn idee. (...) hoe erg kan het hierna dan nog worden?” (Djelaisa)

Djelaisa wil verder gaan met een opleiding, ze heeft een doel in haar leven, een toekomstvisie, een houvast. Dit houvast hoeft niet altijd vanuit een opleiding of vanuit werk te komen. Bij andere jongeren ligt dit in muziek of sport. Opvallend is dat ook de komst van een kind een belangrijke rol kan spelen. Je hebt dan een doel om je leven om te gooien, zoals Jaimey, maar ook Tamika.

“Ja, je krijgt een kind (...) dus je moet wel een dag een beetje serieuzer worden want anders. Ja, het is wel een goed voorbeeld voor je kinderen. Anders gaat het niet goed.” (Tamika)

Tamika heeft uiteindelijk twee kinderen op de wereld gezet en Jaimey heeft geen kind. Zijn vriendin kreeg een miskraam. Door deze miskraam ging het echter niet slechter met hem, de zwangerschap had zijn ogen geopend. Voor veel andere jongeren heeft een miskraam, abortus,

te vroege geboorte of het niet zwanger kunnen worden echter wel een negatief effect. De problemen die hierbij ontstaan worden door de meeste jongeren sterker benadrukt dan het geluk wat een kind zal brengen. Een kind hebben of krijgen kan een motivatie zijn om goed te doen en om een huis te vinden. Het gevaar schuilt erin dat jongeren te veel verwachten van de zwangerschap. In totaal hebben twee jongeren die ik gesproken heb al kinderen, waarvan één alleen voor de kinderen moet zorgen. Zij heeft het zwaar en het ging met haar het minst goed, wanneer we kijken naar het verhaal van de hulpverlener. Tamika had veel schulden, geen baan en dreigde haar woning te verliezen. Daarnaast was het advies- en meldpunt kindermishandeling (AMK) ingeschakeld door de hulpverlener. Het AMK kan Tamika ondersteuning bieden bij het opvoeden.

“Zij weet niet hoe zij een kind moet opvoeden, want daar had zij geen tijd voor. Zij was verslaafd. (...) Dus zij heeft ons geen moederliefde gegeven dus ik weet niet wat moederliefde betekent. Alleen maar oma liefde en oom liefde.” (Tamika)

We zien bij Tamika dat het hebben van kinderen ook stress met zich mee kan brengen. Ze is angstig dat haar kinderen bij haar weggehaald worden. Er is afgesproken dat, wanneer ze zich aan alle afspraken houdt, het AMK niet weer ingeschakeld wordt.

“Je zit elke dag na te denken. Gaat het zo worden? Gaan ze je kinderen weghalen, proberen ze je bang te maken? Dus alles speelt in je hoofd.” (Tamika)

Tamika wil niet dat haar kinderen bij haar weggehaald worden en dit geeft haar motivatie om haar afspraken na te komen. Haar kinderen zijn haar drijfveer, al betekent het krijgen van een kind niet automatisch het stichten van een gelukkig gezin, wat uiteindelijk de meeste jongeren willen. Ze willen niets bijzonders, maar gewoon huisje boompje beestje.

“Ik heb een eigen woning, ik ben bezig met m’n schulden, ik heb uiteindelijk een adres bij de gemeente, ik heb een bankrekening. Ja, ik heb alles wat iemand kan wensen eigenlijk.” (Kaya)

De houvast van Kaya was ook haar kind. Ze wilde eerst alles op een rijtje hebben, dan kon ze een kind krijgen. Bij andere jongeren is niet persé het hebben of krijgen van een kind een houvast,

maar is er wel een doel. De jongeren hebben het idee grip op hun leven te hebben. Een doel, houvast en hoop zijn hierin belangrijk. Wanneer jongeren een zeer slecht zelfbeeld hebben zal dit proces bemoeilijkt worden. Eén van de jongeren heeft het idee dat het niet gaat lukken. Zijn hulpverlener benadrukt echter dat hij het kan, niet alleen naar hem toe, ook naar mij toe. Zij geeft aan dat jongeren soms zo lang hebben gehoord in hun leven dat ze niks waard zijn dat dit beeld niet gemakkelijk te keren is. Ze kent de jongen met een slecht zelfbeeld ongeveer 8 jaar en al 8 jaar vertelt ze hem, dat hij meer waard is dan hij zelf denkt. Toch heeft ook deze jongen een doel in zijn leven. Hij wil werken met muziek en dat is zijn houvast om door te gaan.

Conclusie

Het blijkt voor jongeren belangrijk om een houvast in hun leven te hebben om stabiliteit te kunnen vinden. Vooral het hebben van een voldoening gevende dagbesteding en het hebben of krijgen van een kind speelt hierin een belangrijke rol. De jongeren moeten wel geloven dat hun leven anders kan.

5.9 overige leefgebieden

In de maatschappelijke opvang wordt gebruik gemaakt van zogenaamde leefgebieden om een beeld te krijgen de situatie van de cliënten en wat er moet veranderen. Meestal worden de volgende acht leefgebieden aangehouden, maar per cliënt kan een leefgebied verwijderd en/of toegevoegd worden. De leefgebieden zijn psychisch, sociaal en lichamelijk functioneren, dagbesteding, financiën, zingeving, wonen en tot slot het praktisch functioneren. Ik zal hier kort ingaan op de leefgebieden, waar ik nog niet op in ben gegaan.

Lichamelijk functioneren

In weinig gesprekken is het lichamelijk functioneren van de jongeren aan bod gekomen. Nuriye heeft een chronische ziekte en dit beïnvloedt haar leven in sterke mate, zo is ze snel moe, waardoor ze veel werk lichamelijk niet aankan. De overige jongeren hebben geen last van lichamelijke klachten die hun leven sterk beïnvloeden. Onder het lichamelijk functioneren, kunnen we ook de zelfzorg van de jongeren rekenen (SDTO, 2005). Deze was bij sommige jongeren minder goed tijdens het dakloze bestaan, maar bij de meeste niet. Veel jongeren vonden het juist belangrijk om er goed uit te zien.

“Het enige waar ik me altijd druk om maakte was hoe ik eruit zag. M’n gezicht was dun geworden en ik weet niet. Maar ondanks dat heb ik altijd gewoon ervoor gezorgd dat ik gewoon m’n eigen verzorgde, laat ik het zo zeggen. Nieuwe schoenen en zulk soort dingen.” (Dennis)

Financiën

Zoals ik verschillende keren aan heb gegeven hebben veel jongeren schulden en weinig inkomsten. Verschillende jongeren zijn nu aangemeld bij de schuldhulpverlening. Het blijkt moeilijk om de financiën op orde te houden wanneer je geen vast onderdak hebt. Als jongeren verhuizen, komen rekeningen op een ander adres terecht en weten de jongeren niet dat ze iets moeten betalen. Daarnaast zijn ze vaak gemakkelijk met het uitstellen van betalingen.

“Ik dacht als ik het deze maand niet betaal, dan betaal ik volgende maand wel het dubbele. Dan ga je dubbele fouten maken. Dan krijg je een boete. Komt er een boete bij. Dan denk je, die betaal ik volgende maand wel. Ondertussen wordt het hoger, je vergeet het, brieven blijven opstapelen je raakt je erin kwijt Dan raak je erin verzeild en dan wordt je gek. Dan heb je geen zin meer om brieven open te maken.” (Agon)

Veel jongeren beseffen niet dat de situatie verslechtert door betalingen uit te stellen. Volgens één van de hulpverleners komt dit omdat ze geen goede basis van huis uit hebben meegekregen. De administratie van de jongeren is beperkt, waardoor ze geen overzicht hebben. Dit is één van de belangrijkste aspecten waar ze hulp voor krijgen, zodat niet alleen hulpverleners, maar ook de jongeren zelf inzicht in hun situatie krijgen. De meeste jongeren zijn bezig om schulden af te lossen, maar sommigen laten bepaalde zaken verslonzen, waardoor het met de financiën niet beter gaat. Bij Delano is het duidelijk dat hij slecht met geld om kan gaan. De begeleiding had zijn geld in beheer. Toen het hij het zelf in beheer kreeg, bleek dat hij het te snel uitgaf en geen geld over hield. Nu beheert zijn hulpverlener weer zijn financiën. Een andere hulpverlener geeft aan dat ze bij veel jongeren ziet dat ze veel waarde hechten aan uiterlijk en hun geld op een verkeerde manier uitgeven. Meiden die zij begeleidt geven aan niet rond te kunnen komen van het geld dat ze van de schuldhulpverlening krijgen. Ondertussen gaan ze met regelmaat naar de kapper, laten hun nagels doen en willen met vakantie. De financiën blijven een aandachtsgebied.

Zingeving

Over zingeving valt een geheel nieuw onderzoek te doen. Alleen al over de vraag wat zingeving is, kunnen boeken aan gewijd worden, wat geeft het leven immers zin? Ik zal hier een zeer beperkte omschrijving geven, namelijk: “wat is datgene wat de cliënt motiveert om te leven?” Dit hangt in grote mate samen met de voorgaande paragraaf betreffende de toekomstvisie van de jongeren en de houvast die dit de jongeren geeft om te leven. Ook een goed zelfbeeld en een bevredigende dagbesteding kunnen hieraan bijdragen. Veel jongeren die nu in meer of mindere mate stabiel zijn, lijken op één van deze manieren motivatie te hebben gevonden om verder te gaan. Dit hangt ook samen met de toenemende draaglast die jongeren ervaren, waardoor ze het leven zonder eigen huis zat zijn. Zingeving zit dan ook in de verschillende aspecten die ik eerder in deze analyse besproken heb en deze kan bij verschillende jongeren op verschillende manieren terugkomen.

Wonen en het praktisch functioneren

Alle jongeren die ik gesproken heb wonen nu in meer of mindere mate zelfstandig en kunnen voor zichzelf zorgen. Sommige jongeren hebben nog wekelijks ambulante begeleiding. Veel jongeren heb ik thuis gesproken en de woningen oogden soms wat studentikoos, maar andere keren waren de woningen erg schoon en ingericht met veel nieuwe spullen. Jongeren hebben soms eerder ook een woning gehad, maar regelmatig kwamen ze in illegale huurwoningen terecht, waar ze geen rechten hadden en snel uitgezet werden.

“Ik heb 6 weken lang, zonder elektriciteit, gas, gewoon als helemaal niks in huis gezeten. Het was zeg maar illegaal onderverhuurd en opeens stonden ze voor de deur.” (Kaya)

“Het huis waar hij hiervoor woonde dat was echt zo goor dat niemand van ons daar op bezoek wilde komen. Dat is nu wel anders. Het is nu aanvaardbaar, het is geen showroom maar het is wel aanvaardbaar.” (Hulpverlener)

Bij de omschrijving van de hulpverlener van het huis komt naar voren dat de desbetreffende jongere zelf niet schoonmaakte, al was dat begrijpelijk omdat er geen beginnen aan was volgens de hulpverlener. Daarnaast was het al vies toen de jongere erin kwam. Nu die jongen een ander huis heeft wordt het schoon gehouden. Bij veel jongeren is het praktisch functioneren vaak geen probleem geweest, wanneer het gaat over het huishouden, wel wanneer het gaat over het

bijhouden van de administratie zoals ik eerder aangaf. Dit hoort bij het op jezelf wonen en deze praktische vaardigheden hebben nog niet alle jongeren verworven. Voor oudere mensen die dak- en/of thuisloos zijn geweest is het soms moeilijk om deze vaardigheden op te pakken, omdat ze zo lang geen eigen huis hebben gehad. De overlevingsstrategieën die ze zichzelf op straat aan hebben geleerd, belemmeren de mensen wanneer ze een eigen huis hebben (Van Doorn 2002: 366). Woonvaardigheden op straat en woonvaardigheden buiten de straat komen immers niet overeen. Veel jongeren die ik gesproken heb, zijn niet sterk ingebed geweest in de straatcultuur. De jongeren hebben echter nooit geleerd hoe ze administratie bij moeten houden, volgens hulpverleners. Het op zichzelf wonen brengt problemen met zich mee. Naar aanleiding van de gesprekken met de jongeren en de hulpverleners lijken de ouderen te moeten re-integreren en de jongeren moeten voor het eerst integreren.

Eén opvallende casus betreffende het wonen is Dennis. Dennis heeft nu al ruim een jaar een eigen woning, maar slaapt nog steeds bij vrienden. Hij zegt dat hij dat gezelliger vindt. In de buurt van zijn huis kent hij niemand. Ook heeft hij erover gedacht om zijn eigen huis weg te doen, maar dat vindt hij zonde. Het alleen wonen bevalt Dennis helemaal niet en hij moet dit nog leren. De meeste jongeren genieten echter vooral van hun eigen huis en privacy. Dennis is een uitzondering.

Het is in het kader van het wonen belangrijk om hier de opmerking te plaatsen dat alle jongeren in meer of mindere mate zelfstandig woonden, maar dat ze niet altijd op alle andere leefgebieden stabiel waren. We kunnen ook niet stellen dat de jongeren die nog in de lichte opvang woonden, minder stabiel waren dan jongeren die al langer zelfstandig woonden. Tamika bleek immers slechts stabiel betreffende haar woonsituatie, ze woonde namelijk drie jaar zelfstandig. Op gebieden als financiën en dagbesteding bleek Tamika niet stabiel. Ze had geen dagbesteding op het moment en betaalde de huur niet altijd op tijd. Djelaisa woonde nog in de lichte opvang, maar zij liep stage voor haar opleiding, was bezig haar schulden af te lossen en betaalde alle rekeningen op tijd. Een stabiele woonsituatie houdt dan ook geen stabiel leven in en zelfstandig wonende jongeren zijn niet per definitie meer stabiel dan jongeren die in de lichte opvang wonen.

Conclusie

Ook in deze paragraaf ben ik ingegaan op deelvraag 6 namelijk welke andere factoren een rol spelen in het stabilisatieproces. Vooral de slechte financiële situatie van de jongeren blijkt een aandachtsgebied te zijn. Jongeren kunnen niet goed met geld omgaan en maken

gemakkelijk schulden. Ook praktische vaardigheden blijken in eerste instantie niet vlekkeloos te verlopen. De jongeren hebben immers nooit geleerd om bijvoorbeeld de administratie bij te houden. Dit niet goed bijhouden van de administratie is vaak een belangrijke oorzaak van financiële problemen. De jongeren ervaren over het algemeen geen lichamelijke problemen.

5.10 Waarom lukt het de één wel om stabiliteit te vinden en de ander niet?

Bovenstaande vraag heb ik aan alle jongeren en hulpverleners gesteld. Soms heb ik gevraagd waarom het de één sneller lukt en bij Michael die verschillende keren terugviel heb ik gevraagd waarom het hem uiteindelijk wel lukte en eerder niet. Een aantal jongeren kent mensen die thuisloos zijn en probeert aan de hand daarvan te bedenken waarom het hen al is gelukt en die ander niet.

“Qua karakter en situaties, je kan bepaalde mensen en situaties niet zeggen van hoe het in elkaar zit.” (Jasper)

Vooraf het karakter en de eigen motivatie zijn veel gehoorde verklaringen. De situatie moet ook meewerken. Zo moeten op het juiste moment de juiste mensen kunnen helpen. Soms kan de situatie tegenzitten zoals bij Jaimey, die geen uitkering kon krijgen omdat hij een buitenlandse nationaliteit had. Zijn hulpverlener bevestigd dat bij hem de omstandigheden tegenzaten. Toch is het Jaimey gelukt, zij het moeizaam. Zoals ik eerder aangaf heeft hij echter geen zwaardere problematiek en dit kan een rol spelen, al hebben we gezien dat de problematiek niet altijd een essentiële rol speelt. Hulpverleners benadrukken de motivatie van de jongeren, de wil om verder te komen en het openstaan voor hulp. Ook jongeren benadrukken dit. Zo stelt Dennis dat veel jongeren op straat blijven hangen en daardoor niet verder komen. Je moet vasthouden aan wat je wilt bereiken en volgens Jordy moet je vooral van jezelf houden, iets waar het bij de jongeren vaak aan ontbrak. Ook moet je de juiste wegen kennen. Verschillende jongeren wisten eerst niet waar ze voor hulp terecht konden en toen ze dat wel wisten lukte het hen vaak om er bovenop te komen. Ze waren dan ook gemotiveerd en wilden hulp aannemen. Djelaisa is één van de weinige jongeren met een goede achtergrond, naar eigen zeggen, aangezien ze veel hoogopgeleide familie en vrienden heeft.

“Neefjes en nichtjes van mij gaan standaard naar havo/vwo en van havo/vwo naar hbo/universiteit. Ik kom best wel uit een goed ontwikkelde familie met aanzien. We waren niet

echt superrijk, maar we hadden het gewoon goed voor mekaar. (...) dat ik altijd heb meegekregen om ook zo te zijn.”

Dit brengt motivatie met zich mee om goed te doen. Het is dan ook plausibel om te stellen dat het verschil in de motivatie van de jongeren zit. Sommige jongeren waren eerder echter ook gemotiveerd, maar maakten verkeerde keuzes. Zo willen jongeren soms te veel wanneer ze een eigen woning hebben, willen ze hun jeugd inhalen of willen ze gemakkelijk geld verdienen om snel schulden af te lossen. Zo beschrijft één van de hulpverleners een jongen te begeleiden die erg graag zijn eigen huis wil houden. Hij heeft echter moeite om de huur te betalen. Om dit toch te kunnen betalen sluit hij telefoonabonnementen af om de telefoons die hij erbij krijgt te verkopen. Op deze manier betaalt hij zijn huur. De motivatie is wel aanwezig volgens de hulpverlener, maar er worden niet de juiste keuzes gemaakt.

Conclusie

We hebben hier gezien dat het heel lastig is om vast te stellen wat de jongeren die het wel lukt onderscheid van de jongeren die het niet lukt. Sommigen hebben immers de juiste motivatie, maar maken verkeerde keuzes. De verhalen van de jongeren bevatten zeker overeenkomsten, zoals we in dit hoofdstuk hebben gezien. Bepaalde factoren zijn voor veel jongeren belangrijk. Dit wil echter niet zeggen dat als bijvoorbeeld drie van de in dit hoofdstuk beschreven factoren aanwezig zijn, dat het lukt om stabiliteit te vinden. Verschillende jongeren hebben verschillende verhalen en daarmee ook een ander stabilisatieproces achter de rug. Een algemene formule om te stabiliseren lijkt dan ook niet te bestaan, al zijn bepaalde factoren voor veel jongeren wel erg belangrijk. Het is echter wel een langzaam en voor iedereen verschillend proces, om te eindigen waar ik deze analyse mee begon.

TOT BESLUIT

6.1 Conclusie

In deze paragraaf zal ik een antwoord op mijn hoofdvraag formuleren, die luidde: *Welke factoren droegen volgens voormalig dak- en thuisloze jongeren met een zwaardere problematiek bij aan het bereiken van stabiliteit?*

Bij geen van de jongeren is één keerpunt in het leven aan te wijzen. Het gaat om een proces waarin verschillende factoren van belang zijn. Het is daarbij belangrijk om op te merken dat er in dit onderzoek geen causale verbanden aangetoond worden. Daarnaast zien we dat het stabilisatieproces een complex geheel is waarbij verschillende elementen direct of indirect met elkaar samenhangen. De belangrijkste elementen zal ik hieronder aanstippen. Het gaat hierbij telkens alleen om de processen van de jongeren die ik gesproken heb voor dit onderzoek.

Ten eerste blijkt dat de jongeren hun psychische problematiek en het middelengebruik over het algemeen onder controle hebben.

Ten tweede kunnen we stellen dat een sociaal vangnet beperkt aanwezig is bij de jongeren. Relaties binnen het straatnetwerk helpen de jongeren niet verder en het afbreken van deze relaties heeft een positief effect. Het opbouwen van een sociaal netwerk buiten de straat kan een positieve invloed hebben.

Ten derde blijkt een verstoord evenwicht tussen de draagkracht en de draaglast een positieve invloed te hebben. Wanneer de draaglast de draagkracht overstijgt, kan dit een motivatie teweeg brengen om te stabiliseren.

Ten vierde blijkt een slecht zelfbeeld, waarbij jongeren zich conformeren aan de dakloze identiteit, een negatief effect te hebben. Ze zijn dan niet bereid voor zichzelf te vechten. Het afzetten tegen de dakloze identiteit heeft juist een positief effect.

De hulpverlening blijkt ten vijfde vooral op praktisch gebied een belangrijke rol te spelen. Jongeren kunnen vaak slecht omgaan met financiën en houden de administratie niet goed bij. Aangezien de jongeren vaak wantrouwend zijn is het van belang dat er in de relatie tussen jongeren en hulpverleners geïnvesteerd wordt. Wanneer deze band goed is, kan de hulpverlening ook persoonlijk gebied iets voor de jongeren betekenen.

Tot slot is het belangrijk dat jongeren een doel of een houvast in hun leven hebben. Op deze manier krijgen ze motivatie om verder te gaan. Voldoening gevende dagbesteding en het hebben of krijgen van een kind spelen hierin een rol.

6.2 Wetenschappelijke reflectie

Als basis voor het theoretisch kader van deze studie is een onderzoek van Lia van Doorn gebruikt naar daklozen in Utrecht. In het onderzoek ging het niet in het bijzonder om jongeren. Opvallend is dat de resultaten van dit onderzoek voor een belangrijk deel overeenkomen met de resultaten van het onderzoek van Van Doorn. In verschillende literatuur wordt benadrukt dat jongeren en ouderen niet met elkaar vergeleken kunnen worden. Een verklaring voor de overeenkomsten zou kunnen zijn dat beide groepen moeten leren hoe ze voor zichzelf moeten zorgen, jongeren voor het eerst en ouderen opnieuw. Hier is echter verder onderzoek naar nodig.

Naast de studie van Van Doorn speelde ook theoretische concepten 'strong' en 'weak ties' van Granovetter een belangrijke rol en 'street isolation' en 'street socialization' van Conley. Op 'weak ties' met mensen buiten het straatnetwerk vestigen de jongeren minder aandacht dan je zou verwachten vanuit de theorie van Granovetter. Het verbreken van 'weak ties' binnen het straatnetwerk krijgt wel veel nadruk. 'Strong ties' met mensen buiten de straat in de vorm van een liefdesrelatie kunnen juist wel een belangrijke rol spelen. Betreffende de concepten van Conley is het interessant dat een beperkte 'street isolation' samen kan gaan met een beperkte 'street socialization'. Jongeren hebben zowel binnen als buiten het straatnetwerk bindingen, maar morele steun ontbreekt aan beide kanten, waardoor de jongeren eenzaamheid ervaren. Je zou kunnen spreken van een paradox van verbondenheid, ook voor jongeren die of alleen in het straatnetwerk of alleen in het netwerk buiten straat zitten. Ze zijn verbonden, maar tegelijkertijd eenzaam.

6.3 Aanbevelingen voor beleid

Dit onderzoek kende naast een wetenschappelijk doel tevens een praktisch doel: het verbeteren van de hulpverlening aan zwerfjongeren. In deze paragraaf doe ik een aantal aanbevelingen voor beleid.

Ten eerste moet jongeren duidelijker aangegeven worden waar ze met hun hulpvraag terecht kunnen, wanneer ze niet meer onder jeugdzorg vallen.

Ten tweede moet er meer aandacht besteed worden aan vervolgtrajecten, wanneer jongeren uitstromen naar een zelfstandige woning.

Ten derde zou vooral praktische hulp in eerste instantie aandacht moeten krijgen. Het op orde brengen van administratie en daarmee financiën en het zoeken van dagbesteding.

Ten vierde zou er meer aandacht besteed moeten worden aan de vertrouwensband tussen jongeren en hulpverleners. Extra aandacht is nodig gezien het wantrouwen van veel jongeren. Bij een goede vertrouwensband kan de hulpverlener ook morele steun bieden en het zelfbeeld van de jongere helpen te verbeteren.

Tot slot moet de zwaardere problematiek van de jongeren onderkend worden. Hierdoor kunnen de jongeren hulp krijgen en hoeft de psychische problematiek geen problemen op te leveren in het stabilisatieproces.

LITERATUUR

Algemene Rekenkamer (2008) *Opvang zwerfjongeren 2007*. Den Haag: Algemene Rekenkamer.

Algemene Rekenkamer (2009) *Opvang zwerfjongeren 2009*. Den Haag: Algemene Rekenkamer.

Baart, A. (2001) *Een theorie van presentie*. Utrecht: Lema.

Bergsma, F. (2009) *Centraal onthaal jongeren Rotterdam opgeplust*. Rotterdam: Solidair Consultancy.

Bodde, J. & Hagen, B. (2009) *LVG-jongeren beter in beeld*. Utrecht: VOBC LVG.

Bracke, P. (2002) De steun van lotgenoten en therapeuten tijdens psychosociale rehabilitatie. *Mens & Maatschappij*, jaargang 77, nr. 1, pp. 43-64.

Bryman (2004) *Social research methods*. Oxford: Oxford university press.

Conley, D.C. (1996) Getting it together: social and institutional obstacles to getting off the streets. *Sociological Forum*, vol. 11, No. 1, pp. 25-40.

Doorn, L. van (2002) *Een tijd op straat. Een volgstudie naar (ex-)daklozen in Utrecht (1993-2000)*. Utrecht: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn.

Fransen, N., van den Handel, C. & Wolswinkel, L. (2009) *Zwerfjongeren (z)onder dak/ Casus onderzoek naar de overstap van Jeugdzorg naar Maatschappelijke opvang*. Amsterdam: DSP groep.

Gemeente Rotterdam (2008) *Plan van aanpak zwerfjongeren 2008-2010*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.

Gemeente Rotterdam (2006) *Plan van aanpak MO*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.

Gemeente Rotterdam (2007) *Notitie werkafspraken Centraal Onthaal Jongeren*. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.

Goffman (1975) *Totale instituties* Rotterdam: universitaire pers Rotterdam.

Granovetter, M. (1972) The strength of weak ties. *American Journal of Sociology* 78 (1): 1360-1380

Granovetter, M. (1983) The strength of weak ties: a network theory revisited. *Sociological Theory*, vol. 1, pp. 201-233.

Heineke, D. & Verschelle-Hartog, D. (2008) *Goede praktijken zwerfjongerenbeleid*. Utrecht: Movisie.

Jong, J.D. de (2007) *Kapot moeilijk. Een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgedrag van 'marokkaanse' jongens*. Amsterdam: Askant

Maaskant, J. (2005) *'Bandieten', 'Dissidenten', 'Weglopers' of 'Verschoppelingen'? Profielen van thuisloze jongeren in Rotterdam*. Rotterdam: SoZaWe.

Noom, M. & M. De Winter (2001) Iemand die je als gewoon mens behandelt... Thuisloze jongeren over het verbeteren van de hulpverlening. *Pedagogiek*, jaargang 21, nr. 4, pp. 296-309.

Planije, M.; van 't Land, H. & Wolf, J. (2003) *Hulpverlening aan zwerfjongeren*. Utrecht: Trimbos-instituut.

SDTO (2005) *Invoering; 'Het 8-fasenmodel' voor de Stichting Dak- en Thuislozen Opvang (SDTO) Den Helder & Omstreken*. Den Helder: SDTO.

Verhaeghe, M. (2003) Stigmatisering en levenskwaliteit van personen met psychische problemen in professionele hulpverlening. *Mens & Maatschappij*, jaargang 78, nr.1, pp. 29-44.

Werdmölder, H. (1990) *Een generatie op drift*. Arnhem: Gouda quint bv.

Gebruikte webpagina's

http://www.rivm.nl/vtv/object_document/o7149n36730.html (Bezocht op 19/01/10)

http://www.rivm.nl/vtv/object_document/o1505n19087.html (Bezocht op 19/01/10)

<http://www.ivo.nl/> (Bezocht op 09/07/10)

<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/allochtonen/methoden/begrippen/default.htm?ConceptID=37> (Bezocht op 09/07/10)

BIJLAGEN

8.1: topiclijst 1

Beginvraag

Kun je iets over jezelf vertellen?

Woonsituatie, leeftijd, opleiding, werksituatie, geboorteland, religie, levensovertuiging, dagelijks leven

Hoe zou je jezelf omschrijven?

Positieve of negatieve termen, tevredenheid

Topics

Hoe was het leven zonder vast onderdak (zwaar of niet, duur)?

- Verloren onderdak
- Sociale relaties *vrienden, familie, hulp vrije tijd, wie zijn belangrijk voor je?*
- Middelengebruik *problemen ervaren*
- Dagelijks leven
- Hulpverlening
- Omschrijving van jezelf *is dat beeld verandert of niet*
- Stigma
- Hoe ging het toen met je? *zwaar*

Wat heeft je geholpen, waardoor het nu beter met je gaat?

- Sociale relaties *familie, vrienden, hulp vrije tijd*
- Middelengebruik
- Hulpverlening
- Omschrijving van jezelf
- Motivatie
- Andere jongeren hetzelfde meegemaakt
- Dagbesteding
- Hoe gaat het nu met je?

Hoe zie je jouw toekomst voor je?

- Vertrouwen in de toekomst
- Wonen/werken

Tot slot

- Welke hulpverlener kunnen we het beste benaderen?
Wie, instelling, hoe
- Zou ik je nog een keer mogen bellen als blijkt dat ik dingen vergeten ben te vragen?
Tel. Nummer(s)

8.2 topiclijst 2

n.b. de cijfers achter de vragen verwijzen naar de deelvragen die beantwoord dienen te worden door het stellen van deze vragen.

a) Inleidend

- Kun je iets over jezelf vertellen?

Woonsituatie, leeftijd, opleiding, werksituatie, geboorteland, religie, levensovertuiging, middelengebruik, psychische problematiek

- Hoe zou je jezelf omschrijven?

Positieve of negatieve termen, tevreden met jezelf

- Hoe ziet een doorsnee week eruit?

Werk, opleiding, vrije tijd besteding, contact hulpverlener

b) Huidige woonsituatie (vragen: 5)

- Hoe lang woon je hier al?

Jaren, maanden, weken, met wie, delen van ruimtes of alles zelfstandig

- Hoe kom je aan de huidige woonruimte?

Eigen inzet, inzet hulpverlening

- Wie heeft jou geholpen bij het zoeken van een woonruimte?

Zelf, vrienden, familie, kennis, hulpverlening

c) Huidig sociaal netwerk (vragen: 2)

- Hoe vaak komen er mensen op bezoek?

Restrictie woonvorm, wie komen er, hoe ken je ze, wat doe je met ze, hulp, vrije tijd advies

- Bij wie ga jij allemaal langs?

Hoe ken je ze, wat doe je allemaal met ze, hulp, vrije tijd, advies

- Op welke plekken ontmoet je nog meer mensen?

Sport, vereniging, dagbesteding, activiteiten buiten huis, medebewoners

- Hoe is het contact met hen?

Wat doe je met ze, hulp, vrije tijd, advies

- Hoe is het contact met vrienden, familie, kennissen?

Altijd goed/slecht geweest, nieuwe vrienden/kennissen, oude kwijt geraakt, waarom

d) Levensgeschiedenis (vragen: 1, 2, 3, 4, 5)

- **Thuis** (inleidend en vraag 5)

- Hoe was de situatie thuis?
Ouders samen, mishandeling, middelengebruik ouders, ruzie
- Hoe ging het toen met je?
Waardoor kwam dit, welke gevolgen had dit
- Waarom ben je ooit weggegaan van huis?
Thuisituatie, middelengebruik, zelf geweld
- Hoe zag je jezelf toen je wegging van huis?
Positieve termen, negatieve termen, tevreden met jezelf
- **Zonder vaste verblijfplaats**
- Hoe en wanneer heb je voor het eerst contact gehad met hulpverlening? (2)
Zelf aangemeld, jeugdzorg, leeftijd
- Waarvoor heb je toen contact met hulpverlening gehad? (2)
Zwaardere problematiek, woonruimte, inkomen, opleiding, werk, dagbesteding
- Wat vond je van het leven zonder vaste verblijfplaats? (4)
Zware omstandigheden, angsten, middelengebruik, psychische gesteldheid
- Hoe ging het toen met je? (4)
Waardoor kwam dit, welke gevolgen had dit
- Hoe zou je jezelf omschrijven in die tijd dat je geen vaste verblijfplaats had? (5)
Positieve of negatieve termen, tevredenheid, rol levensovertuiging of religie, ontstaan beeld
- Is dat beeld nu veranderd? (5)
Wanneer, waardoor
- Dronk/drink je alcohol? (1)
Hoe vaak, waarom, problemen daarmee, nu
- Heb je ooit drugs gebruikt? (1)
Waarom, welke drugs, hoe vaak, problemen, nu
- Heb je hulp gehad om te minderen met drugs/alcohol? (1, 2)
Waarom wel/niet, wilde je dat
- Met wie ging je veel om in de tijd zonder vaste verblijfplaats? (3)
Hoe kende je ze, contact medebewoners, advies, hulp, afleiding, verschillende periodes
- Hoe was het contact met familie/vrienden/kennissen toen? (3)
Hoe kende je ze, nieuwe vrienden, kennissen, oude vrienden kwijtgeraakt, verschillende periodes

- Wat vond je van het contact met de hulpverleners toen? (2)
Positief, negatief, wat kan beter, moeilijk te accepteren
- Waar heb je allemaal hulp voor gekregen? (2)
Zwaardere problematiek (psychiater), woonruimte, inkomen, opleiding, werk, dagbesteding, sociale relaties
- Wilde je deze hulp allemaal aannemen? Waarom wel/niet? (2,4)
Later wel/niet geaccepteerd, bemoeien
- Hoeveel contact had en heb je met hulpverleners? (2)
Hoe vaak, waarvoor wel/niet, op welke punten vroeger hulp nu niet meer, hoe is het contact

d) Omslagpunten (vragen: 4,5)

- Wat is voor jou belangrijk geweest bij het vinden van stabiliteit?
Controle problemen, werk, inkomen, opleiding, vrienden, familie, omstandigheden behorend bij het niet hebben van een eigen woning, zelfbeeld, religie of levensovertuiging
- Wat had je er zelf voor over om een vast onderdak te krijgen?
Dingen opzeggen, instanties langs, laatste stapje of daarvoor, verschillende periodes.
- Wanneer had je het idee dat het beter met je ging?
Welke gebeurtenis speelde hierbij een rol, zwaar leven, andere vrienden, hulpverlening
- Denk je dat andere jongeren dit ook meegemaakt hebben?
- Zo ja, waarom is het voor jou erg belangrijk geweest en voor anderen misschien niet?

e) Afsluitend

- Hoe zie je jouw toekomst voor je?
Wonen, werken, vertrouwen in de toekomst.
- Welke hulpverlener kunnen we het beste benaderen?
- Zou ik je nog een keer mogen bellen als blijkt dat ik vergeten ben dingen te vragen?

8.3 topiclijst hulpverlener

Beginvragen

Wanneer heeft u voor het laatst contact gehad met <naam jongere>?

Waarover

Hoe vindt u dat het nu gaat met <naam jongere>?

Of: Hoe ging het toen (de laatste keer dat er contact was) met <naam jongere>?

hoeverre stabiel, niet stabiel

Topics

Hoe is het contact met <naam jongere> ontstaan?

- Wanneer
- Soort hulp

Wat denkt u dat belangrijk is geweest bij het vinden van een zelfstandige woning/stabiliteit voor <naam jongere>?

- Waarom
- Factoren
- Andere jongeren
- Omslagpunt of geleidelijk

Wat is in het algemeen voor jongeren die in het verleden dak- en/of thuisloos zijn geweest belangrijk om een zelfstandige woning/stabiliteit te vinden?

- Waarom dit
- Waarom hebben bepaalde jongeren succes en anderen niet

8.4 benaderde instellingen

Instellingen	Acties	Uitkomst
ACT – teams: ambulante begeleiding voor jongeren met een zwaardere problematiek	In het overleg van de instelling besproken Alle medewerkers gemaïld	4 benaderd 4 meegewerkt
ASVZ: zorg voor mensen met een verstandelijke handicap	Ambulante hulpverlener heeft in het systeem jongeren opgezocht	1 benaderd 0 meegewerkt
Bouman: verslavingszorg	Waarschijnlijk geen jongeren in zorg die aan de criteria voldoen. Aangezien de data verzameling ten einde liep geen verdere actie ondernomen	0 benaderd
Corridor: opvanghuis voor mensen met psychosociale en/of psychiatrische problematiek	Jongeren besproken waarvan eerder een vermoeden van stabiliteit was.	3 benaderd 2 meegewerkt (derde heeft via een andere weg alsnog meegewerkt)
CVD Emmahuis: lichte opvang	Telefonisch contact gehad: geen jongeren die aan de criteria voldeden	0 benaderd
CVD Foyer: 24-uurs opvang	Van tevoren opgestelde lijst voorgelegd	0 benaderd
CVD Klooster: lichte opvang	Van tevoren opgestelde lijst voorgelegd	2 benaderd 2 meegewerkt
Flexus WEB: lichte opvang	Van tevoren opgestelde lijst voorgelegd	0 benaderd
Ipse de Bruggen: zorg voor mensen met een verstandelijk en/of meervoudige handicap	In het overleg van de instelling besproken Alle medewerkers gemaïld	0 benaderd
Jong/JIP: lichte opvang	Telefonisch overleg gehad	0 benaderd
Maaszicht: 24 - uurs opvang met doorstroom mogelijkheid naar lichte opvang	Van tevoren opgestelde lijst voorgelegd. Nagevraagd of er meer jongeren zijn	2 benaderd 1 meegewerkt
MEE: zorg voor mensen met een beperking of chronische ziekte	Telefonisch contact gehad	0 benaderd
Mozaik: zorgbemiddeling voor mensen met een meervoudige problematiek	Hulpverlener nagedacht over jongeren Van tevoren opgestelde lijst voorgelegd	0 benaderd
Pameijer: zorg voor mensen met een beperking	In verschillende delen van de instelling voorgelegd.	0 benaderd

Plataan: crisis- en nachtopvang	Telefonisch contact gehad. Ik moest zelf kijken welke jongeren konden, dit was niet meer nodig.	0 benaderd
Prokino: lichte opvang	Van tevoren opgestelde lijst voorgelegd in overleg van de instelling besproken	2 benaderd 1 meegewerkt
Riagg: smash it up: ambulante begeleiding	Hulpverlener heeft jongeren aangedragen	4 benaderd 4 meegewerkt
Stichting IJsselmonde: zorg voor mensen met een verstandelijk handicap	Telefonisch overleg gehad	3 benaderd 1 meegewerkt (voldeed achteraf niet aan de criteria net als een andere jongen die wel mee wilde doen. De derde heeft geweigerd)
Stichting Paus Johannes (nu onderdeel van Steinmetz de Compaan): zorg voor mensen met een verstandelijke of meervoudige beperking	Hulpverlener geeft geen prioriteit aan dergelijk onderzoek en wil niet actief kijken of ze die jongeren in zorg hebben. Ze kan zelf niemand bedenken.	0 benaderd
Timon: lichte opvang	Van tevoren opgestelde lijst voorgelegd	1 benaderd 1 meegewerkt
Tijdelijk Verblijf Jeugd (onderdeel van Bavo Europoort): 24-uurs opvang, gericht op jongeren met psychiatrische problematiek	Telefonisch overleg gehad	0 benaderd
Zuidwester: zorg voor mensen met een verstandelijke beperking en voor jongeren met een sociale en gedragsproblematiek	Alle medewerkers gemaïld	0 benaderd



IVO
Heemraadssingel 194
3021 DM Rotterdam

Aan:

Telefoon: (010) 425 33 66

Een eigen plek voor iedereen! Maar hoe?

Het IVO is bezig met een onderzoek onder jongeren die ooit dak- of thuisloos zijn geweest en nu al langer dan een jaar een eigen woonruimte hebben. Wij willen graag weten wat voor jou belangrijk is geweest bij het vinden van een eigen plek.

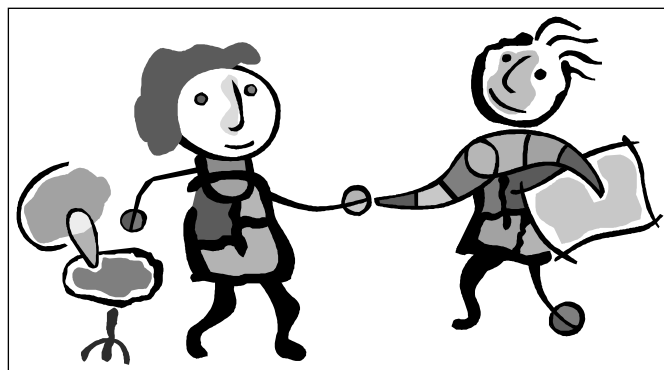
We zijn op zoek naar jongeren die mee willen werken aan dit onderzoek.

Waar gaat het over?

Het interview gaat over jouw situatie nu en vroeger en wat jij denkt dat nodig is om een eigen plek te vinden.

Anoniem

Alles wat je aan ons vertelt, blijft tussen ons. Dat betekent dat wij niks doorvertellen. Wij zorgen ervoor dat jouw privéleven ook privé blijft.



Deelname

Voor het meedoen aan het interview krijg je een tegoedbon van 20 euro. Het interview duurt ongeveer 1,5 uur.

IVO

Het IVO is een bureau dat wetenschappelijk onderzoek doet. We bestaan al 20 jaar en zitten aan de Heemraadssingel 194 te Rotterdam. Je kunt voor de gesprekken naar ons toe komen, maar we kunnen we ook een afspraak maken bij jou in de buurt.

Doe je mee?

Een onderzoeker van het IVO neemt binnenkort contact met je op. Als je eerder vragen hebt, kun je ons bellen. Vraag dan naar Ympkje en zeg dat je belt voor het jongerenonderzoek.

8.6 Respondenten

Jasper	Geboorteland (zelf/ouders): Nederland/Nederland Middelengebruik: ja Dak- en thuisloos: vrienden en opvang Zwaardere problematiek: middelengebruik en psychisch
Nuriye	Geboorteland (zelf/ouders): Nederland/Buiten Nederland Middelengebruik: nee Dak- en thuisloos: vrienden en opvang Zwaardere problematiek: psychisch
Michael	Geboorteland (zelf/ouders): Nederland/Nederland Middelengebruik: ja Dak- en thuisloos: straat en opvang Zwaardere problematiek: middelengebruik en psychisch
Dennis	Geboorteland (zelf/ouders): Nederland/Nederland Middelengebruik: ja Dak- en thuisloos: vrienden en opvang Zwaardere problematiek: middelengebruik en psychisch
Newa	Geboorteland (zelf/ouders): Buiten Nederland/Buiten Nederland Middelengebruik: nee Dak- en thuisloos: vrienden en opvang Zwaardere problematiek: psychisch
Jordy	Geboorteland (zelf/ouders): Nederland/Nederland Middelengebruik: ja Dak- en thuisloos: vrienden, opvang en straat Zwaardere problematiek: middelengebruik en psychisch
Agon	Geboorteland (zelf/ouders): Nederland/Buiten Nederland Middelengebruik: ja Dak- en thuisloos: vrienden en straat Zwaardere problematiek: middelengebruik en psychisch
Kaya	Geboorteland (zelf/ouders): Nederland/Buiten Nederland Middelengebruik: ja Dak- en thuisloos: vrienden en opvang Zwaardere problematiek: Middelengebruik en psychisch
Djelaisa	Geboorteland (zelf/ouders): Nederland/Buiten Nederland Middelengebruik: ja Dak- en thuisloos: vrienden en opvang Zwaardere problematiek: middelengebruik en psychisch
Mahdi	Geboorteland (zelf/ouders): Buiten Nederland/Buiten Nederland Middelengebruik: ja Dak- en thuisloos: vriend en opvang Zwaardere problematiek: onduidelijk, maar sowieso middelen gebruikt
Jaimey	Geboorteland (zelf/ouders): Buiten Nederland/Buiten Nederland Middelengebruik: nee Dak- en thuisloos: vrienden en opvang Zwaardere problematiek: afwezig

Tamika	Geboorteland (zelf/ouders): Buiten Nederland/Buiten Nederland Middelengebruik: nee Dak- en thuisloos: familie (zeer kort) Zwaardere problematiek: psychisch
Emine	Geboorteland (zelf/ouders): Nederland/Buiten Nederland Middelengebruik: nee Dak- en thuisloos: opvang Zwaardere problematiek: afwezig (somberheid soms)
Adinda	Geboorteland (zelf/ouders): Buiten Nederland/Buiten Nederland Middelengebruik: nee Dak- en thuisloos: familie en opvang Zwaardere problematiek: afwezig (slecht opkomen voor zichzelf)
Delano	Geboorteland (zelf/ouders): Buiten Nederland/Buiten Nederland Middelengebruik: ja Dak- en thuisloos: Vrienden, familie, straat en opvang Zwaardere problematiek: LVG